

könyvtár

A

BAKONY

TERMÉSZET-

TUDOMÁNYI

KUTATÁSÁNAK

EREDMÉNYEI

6

Könyvtár péld.
K.

**A Bakony
természettudományi
kutatásának
eredményei
VI.**

**BAKONYI MŰZEUM
VESZPRÉM**

**A Bakony
természettudományi kutatásának eredményei VI.**

**Resultationes investigationum rerum naturalium
Montium Bakony VI.**

Dr. Keve András:

**A Keszthelyi-hegység és a Kisbakony
madárvilága**

**Das Vogelleben des Keszthelyer
Gebirges und des Kleinen Bakony**

Veszprém, 1970

Szerző: **Dr. Keve András**

tudományos főmunkatárs, a biológiai tudományok kandidátusa
(Madártani Intézet, Budapest)

Autor: **Dr. A. Keve**

Wiss. Forscher
(Ung. Ornithologisches Institut, Budapest)

Lektor: **Dr. Horváth Lajos**

tudományos főmunkatárs, a biológiai tudományok kandidátusa
(Természettudományi Múzeum Állattára, Budapest)

Dr. L. Horváth

Wiss. Forscher
(Zoologische Abteilung des Naturwissenschaftlichen Museum, Budapest)

Szerkesztő: **Dr. Papp Jenő**

tudományos főmunkatárs (Bakonyi Múzeum, Veszprém)

Redakteur: **Dr. J. Papp**

Wiss. Forscher (Bakonyi Múzeum, Veszprém)

Deutsche Zusammenfassung an Seite 84—90

Kiadja: Veszprém Megye Múzeumi Igazgatósága, Veszprém

Felelős kiadó: **Éri István**, megyei múzeumigazgató

Herausgeber: Direktor der Museen von Komitat Veszprém, Veszprém

Für die Ausgabe verantwortlich: **I. Éri**, Direktor der Komitatsmuseen

Bevezetés

Bel- és külföldi turistát egyaránt vonz a Balaton. Vajon csak a víz, a fürdési és vitorlázási lehetőségek? Vajon nem a táj a legfőbb vonzóerő? És ha a táj, akkor nem tartoznak-e a Balatonhoz a környező hegyek is? Ezeknek biológiai kapcsolatairól a későbbiekben szólok. Most csupán annyit, hogyha a Balaton és vidéke felkeltette már egyszer a figyelmet, azt részleteiben kell megismernünk, s ki kell kutatni minden vonatkozásban. Szerény munkám csak egy részletet tárgyal és annak is madártani vonatkozásait.

A Balaton-vidékét *első ízben* mint fiatal turista 1927 júniusában kerestem fel Tihanynál. Sem ez, sem következő két utam 1929 és 1930 tavaszán — hiányos ismereteim folytán — érdemleges eredményeket nem hozott. Nem is volt kizárólag ornitológiai jellege, bár már ekkor is vezettem madártani naplót, mely azonban a háború folyamán elégett.

Madártani érdeklődésű utam volt a tihanyi kirándulás 1935. április 10 és 13-a között dr. SZENT-IVÁNYI JÓZSEFFel, amiről közleményem is megjelent (KEVE 1938).

1941. január 15-én kezdődött meg a *Balaton-kutatás*, melyre dr. ENTZ GÉZA egyetemi tanár, a tihanyi Biológiai Kutatóintézet akkori igazgatója hívott meg. A kutatásba dr. PÁTKAI IMRÉvel és dr. VERTSE ALBERTtel együtt kapcsolódtunk be. Ezen szolgálatom alatt több ízben érintettem a Balaton-felvidéket is.

ENTZ GÉZA halála után 1942—44 között a vizsgálatok csak kisebb-nagyobb zökkenőkkel mentek, és ENTZ gondolata: a szolgálat állandósítása, nem valósult meg.

1946. október 2-án vettem fel ismét a kutatás fonalát. Tihany helyett Keszthely lett a központ, amit azután a Földművelésügyi Minisztérium az 5654/1949 T. O., 1949. X. 12. sz. rendeletével megerősített, és folytatását elrendelte.

Bár a Balaton mindig vonzotta a turistákat, mégis *madártani kutatása elég későn indult meg*, a balatoni hegyeké pedig még később. Általában középhegységeink madártani vizsgálata mostohábban kezelt mint vizeinké, mivel nem hoz annyi tetszetős eredményt.

Ezért üdvözöltem örömmel a veszprémi Bakonyi Múzeum kezdeményezését, amikor a hazai tudományos erők összefogásával megindította a *Bakony-kutatást*, mely kiterjed a Balaton-felvidékre és a Keszthelyi-hegységre is.

A Balaton madártani megismeréséhez szervesen hozzátartozik a jelen munka. A környező hegyek madarai a Balatonra járnak le gyakran inni,

részben belőle táplálkoznak. Ha pedig a hegyek parti oldalát nézzük, attól el nem választható a hegyek belső oldala sem. Ezért logikus, hogy azokat egészében tárgyaljuk, szemben a Somogyi-dombokkal. Ezek ugyan néhol közelebb fekszenek a Balaton partjához mint mondjuk Sümeg, de a víz felé eső oldaluk nem közelíti meg annyira a Balaton tükkrét mint a Keszthelyi-hegység vagy a Balaton-felvidék. A kutatási lehetőségek szemmel tartásával célkitűzésemnek határt is kellett szabnom.

Amikor a Bakony-kutatás megindult, én már kész anyaggal rendelkeztem. Ezúton is köszönetemet fejezem ki a Bakonyi Múzeum vezetőségének, hogy módot ad eredményeim közlésére. Monográfiámban a Balaton madárvilágával nem foglalkozom, mely különben sem tartozik a hegyvidék kutatásához. Természetszerűleg az egész témát egy ízben felölelni nem lehet, ezért a következő tematikát állítottam magam elé:

1. Keszthely és környéke.
2. Keszthelyi-hegység és Kisbakony.
3. Tapolcai-medence.
4. Balaton-felvidék.

A Keszthelyi-hegység madártani kutatásának története

A Keszthelyi-hegységből az első madártani adatokat PETÉNYI nyújtotta, aki egy helyi erdésztől a Csókakün szedett kerecsen-fiókat kapott 1841-ben. A kislégykapót pedig a Tátikáról ismertette.

Madártani kutatás voltaképpen LOVASSY SÁNDOR tevékenységével kezdődik meg 1889-ben. Ezt a tevékenységét haláláig, 1946-ig folytatta. Viszonylag keveset publikált róla, sokszor nem adott meg pontos adatokat. Nagy tojásgyűjteményéről tudjuk, hogy javarészt a Keszthelyi-hegységből származik, és ezt ma is őrzi a keszthelyi Balatoni Múzeum, azonban a fészekaljákat csak számokkal jelölte meg, a róla szóló katalógus elkallódott. Adatai tehát értéktelenné váltak.

Teljes részletességgel írja le útját ALEXANDER HOMEYER, aki 1892. május 31 és június 4-e közt felkereste LOVASSY-t, vele több nagyobb kirándulást tettek a Keszthelyi-hegységben. Felkeresték Keszthelyen BRAUN RUDOLF gyógyszerészt, aki nagy vadász lévén, bemutatta madárgyűjteményét, melynek később nyoma veszett. Dolgozatában azonban HOMEYER megörökítette értékesebb darabjait.

1908-ban került KELLER OSZKÁR a keszthelyi Mezőgazdasági Akadémiára zoológiai tanárnak, aki itt dolgozik 1949-ig. Madártani megfigyelésekről sokat publikált, melyeknek jó része azonban tanítványaitól származott, s így számos adatának kétes az értéke.

A Madártani Intézetnek LOVASSY 1894—1908 közt, KELLER 1915—1926 között küldött be vonulási jelentéseket. Hasonló jelentéseket szolgáltatott ÚJVÁRY JENŐ Uzsapusztáról 1913—17 között, BÁRDIÓ ADOLF pedig Lesencetomaj és Lesenceistvándról 1924—26 között, HORN JÁNOS Cserszegtomajról 1925—26 között.

1940-ben tér vissza szülővárosába dr. DARNAY-DORNYAY BÉLA mint múzeumigazgató. DARNAY elsősorban geológus-geografus, valamint turisztikai szakkönyvek írója. Mint többi szolgálati helyén, Keszthelyen sem maradt közömbös a madarak iránt. Adatgyűjtését 1965-ben bekövetkezett haláláig folytatta.

1942. június 11—21. között dr. PÁTKAI IMRE állami ösztöndíjjal kutat a Balaton mellett, meg is kerüli a Balatont, és június 18-án Lesencefalu—Vállus—Keszthely útvonalon HORVÁTH KÁROLY vezetésével keresztezi a Keszthelyi-hegységet. Ezen útszakaszának célkitűzése, hogy ismét felkeresse a HOMEYER által leírt területeket, és megtalálja az onnan ismertettet fajokat. Útja teljes sikert hozott.

1955—56-ban a keszthelyi Balatoni Múzeumban teljesített szolgálatot dr. SZIJJ LÁSZLÓ, aki már az előző években is járt a Keszthelyi-hegy-

ségben. Bár jegyzeteinek jó része elkallódott, nagyon hálás vagyok neki és a Múzeumnak, hogy az 1955. évi naplórészletét rendelkezésemre bocsátotta.

Magam 1947. május 26-án tettem meg első kutatóutam a Keszthelyi-hegységben a Bisekühöz. 1947—49 közt elsősorban HOFFMANN SÁNDOR erdőfőtanácsos vezetett és bocsátott rendelkezésemre járművet. 1950—54 között utaimon CSIKI LÁSZLÓ, DARNAY-DORNYAY BÉLA és BOR-SICZKY SÁNDOR vezettek, ami munkámat nagyban megkönnyítette. 1954-től kezdve DARNAY és dr. PINTÉR ISTVÁN társaságában tettem meg legtöbb utamat. DARNAY kiváló helyi ismerete nagymértékben előmozdította a kutatást, nem is beszélve PINTÉRrel való szoros együttműködésről, aki malakológiai kutatásait folytatja velem egyidőben.

1951. szeptember 26-án HOFFMANN vezetésével kutatásaimat a Kisbakonyra is kiterjesztettem, amit azután PINTÉRrel több ízben felkerestünk.

1966. december 31-ig 242 munkanapot töltöttem el ezen vizsgálataimmal. Nem sokat mondok, ha ezeket évi bontásban adom. Fontosabbnak tartom a havi megoszlásukat: I : 19, II : 14, III : 26, IV : 25, V : 31, VI : 26, VII : 13, VIII : 4, IX : 28, X : 23, XI : 19, XII : 8 nap.

Természetesen néha még ezek a dátumok sem mondanak sokat az időjárás eltolódás miatt. Például 1955. március 13-án PINTÉR ISTVÁNNal térdigérő hóban tettük meg az utat Keszthely—Kümell—Nagymező—Gyenesdiás vonalon; viszont 1966. október 8-án, nyári melegben másztam meg Büdöskutat.

Ismételten hálás köszönetemet fejezem ki mindazoknak, akik kutatásaimban segítségemre voltak, hiszen még jó néhány barátom szíves segítségéről illene megemlékeznem.

Köszönettel tartozom napló-kivonatokért dr. TAPFER DEZSŐnek, SCHMIDT EGONnak, dr. DARNAY-DORNYAY BÉLÁnak, HOFFMANN SÁNDORnak és BÓKAI BÁTORnak.

Leghálásabb köszönetemet fejezem ki CSIKI LÁSZLÓ ny. egyetemi tanárnak és PAPP SÁNDOR barátomnak, akik nagy fáradtsággal gyűjtötték össze a dolgozatomhoz szükséges tájképeket és a képek szerkesztésében segítségemre voltak. További képanyagot hálással köszönöm következő barátaimnak: PIETSCH RENÉ, dr. PINTÉR ISTVÁN, B. L. SAGE (Potters Bar), SZABÓ ISTVÁN és dr. TILDY ZOLTÁN.

Sajnos sem a Keszthelyi-hegységben, sem a Kisbakonyban nem fényképezték a madarakat. A jellemző fajok képeivel KOFFÁN KÁROLY és dr. STERBETZ ISTVÁN barátaim voltak szívesek kiségetni, amit ezúton is hálással köszönök.

A kis légykapó finom rajzáért ing. MOSANSZKY ARISZTID (Kassa) barátomnak tartozom hálával.

Különös hálával tartozom PAPP JÓZSEF kedves barátomnak irodalmi figyelmeztetéseiért, valamint irodalmi adatok kikereséséért: dr. GYÖRY JENŐ, dr. IGMÁNDY ZOLTÁN, KIRÁLY IVÁN és dr. SÁGI KÁROLY barátaimnak.

A kutatási terület leírása

A Keszthelyi-hegység Keszthelytől északra, illetve észak-keletre terül el (1. ábra). Közvetlen a város határában kezdődik. Nyugatról a hévízi völgy, vagyis a Gyöngyös és Vidornya-patakok völgyei határolják. A karmacsi hajlatban egyenletesen megy át egy ponton a Zalai Dombvidékbe. Északról a sümegi horpadás határolja, de itt szintén nem húzható éles határ a Kisbakony és a Keszthelyi-hegység között. Keletről a Lesencepatak völgye, majd a Balaton jó határt szabnak számára.

A hegység java részben mészkőből és dolomitból áll. Legmagasabb csúcsai a Petőhegy (355 m), a Széktető, a Rezivárhegy (412 m), a Tátika (413 m), és a Kovácsihegy (329 m). Az utóbbi két hegy anyaga bazalt, hasonló a hegység északi részét alkotó hegyekhez (Szebike, Lázhegy, Küorra).

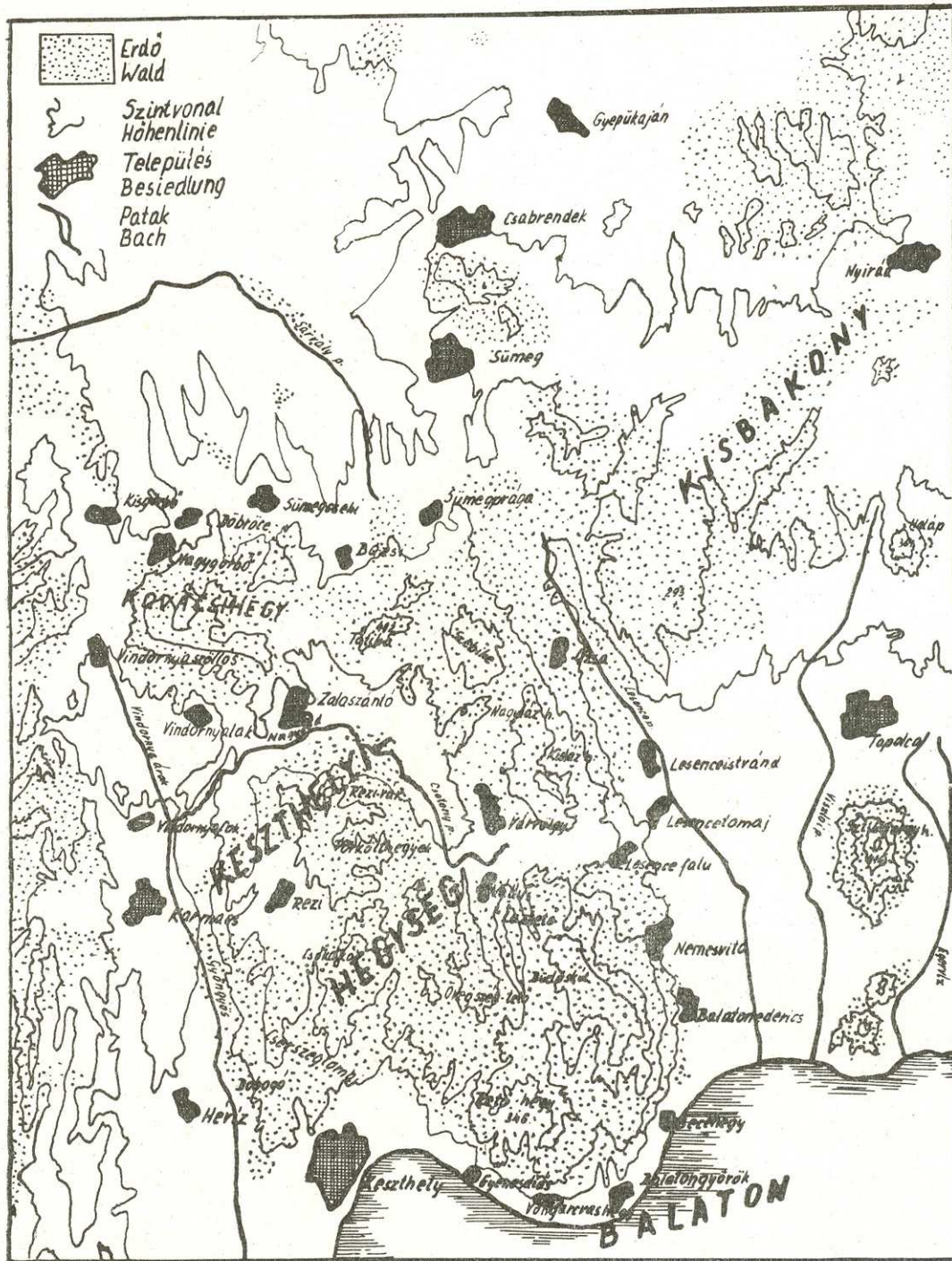
Vita tárgyát képezheti, vajon idesorolható-e még a Vadaskert. Mivel ez a domboldal még a Cserszegi-hegyek oldalában és a hévízi réten belül fekszik, ide sorolom és nem a Keszthely és környéke fejezetéhez. Mint erdőség a Keszthelyi-hegyek erdeinek egyik nyúlványa. Még vitatottabb Hévíz, mely már a völgy másik oldalán fekszik. Égerese azonban madártani szempontból legszorosabban kapcsolódik a Vadaskerthez, és ha figyelembe vesszük azt is, hogy az „ős-hévíz” a Bikeden, majd a Dobogón fakadt melyek ma a Keszthelyi-hegység dombjai, akkor egy érveléssel több, hogy még ebben a tanulmányban tárgyaljuk. Kétségtelen, hogy voltaképpen nem tartozik tárgyunkhoz sem az egregyi domb, mégkevésbé Nemesbük, Felsőpáhok, Zalaköszvényes és Mánd környéke. Mivel ezek éppen abba a csíkba esnek, ahol a két dombvidék érintkezik, többször jártam arra is. A közeljövőben nem várható, hogy a Zalai Dombvidék madárvilágáról tanulmány jelenik meg, ezért — hogy az adatok el ne kallódjának — helyenkint beszélek az itteni megfigyeléseimről is. Legkevésbé tartozik ide Zalaszentmihály. Az innen származó reznek-adat eddig is elkerülte az irodalom figyelmét, felhasználom az alkalmat közlésére.

A Kisbakonyt a Keszthelyi-hegységtől a Lesencepatak néha igen szűkös völgye választja el. A hegység legnagyobb tömege egy egységes pannon-kavics üledék. A Déli-Bakonytól nehezen határolható el. Magassága 100—200 m közt váltakozik. A Haláptól és az Agártetőtől egy völgy választja el, ellenben a devecseri erdőktől csak a Marcal egy kis ága. Bár sok tölgyes és gyertyános található rajta, jellegzetességét az uzsai hangásnyíres „Heide” adja.

A kutatási területem határait tehát a következő községek adják meg: Gyenesdiás — Cserszegtomaj — Hévíz — (a Keszthely — Alsópáhok-i műút) — Egregy — Karmacs — Vindornyaszállás — Kisgörbő — Nagy-

görbő — Döbröce — Sümegcsehi — Sümegprága — Sümeg — Csabrendek — Gyepükaján — Nyirád — Billegepuszta — Lesencetomaj — Nemesvita — Balatonederics — Balatongyörök — Vonyarcvashegy — Gyenesdiás (1. ábra).

Helytelen lenne a madarak esetében mint mozgékony állatsoportnál szigorú határokat vonni. Ezt még néha az őslénytanosok sem tudják elvégezni, pedig leleteik helyhez kötöttek. De ha egy patak kimosta és pláne elsodorta a leletet, akkor már egy helyi tanulmánynál problémát okoz a maradvány helyének, korának stb. értelmezése.

1. ábra. A Keszthelyi-hegység és a Kisbakony átnézeti térképe (rajzolta Rupert Klári)

Abb. 1. Übersichtskarte des Keszthelyer Berglandes und des Kisbakony

A kutatási terület élőhelyei

A Keszthelyi-hegység és a Kisbakony geológiai-geográfiai felépítése meghatározza a klíma és a növénytakaró viszonyait. Klímával külön nem érdemes foglalkozni, hiszen lényegesen nem üt el a Dunántúl többi részének éghajlatától és csapadékviszonyától. Hogy azonban mégis vannak bizonyos helyi klimatológiai hatások, bizonyítja, hogy kedvező nyarak esetén Cserszegtomajon még jól terem a füge, természetesen csak kerti házak falának támaszkodó bokrokon, de ettől északabbra a füge alig hoz termést. Ne felejtjük azt sem, hogy a balatoni lankák szőlőtermő vidék. A rezi és nemesbükki gesztenyések is mediterrán hatásra vallanak. Viszont pl. a ciklámen (*Cyclamen europeum*) előfordulása a Püposhegy tövében (Zalaszántó) alpesi hatásra vall (PINTÉR). Számos példát hozhatnánk fel akár a kovácsihegyi kutatások botanikai, entomológiai, és malakológiai eredményeiből (BOROS—VAJDA 1967, LOKSA 1961, PINTÉR 1958, 1962 stb.).

A Keszthelyi-hegységet és a Kisbakonyt *javarészből tölgyesek* borítják, gazdag aljnövényzettel. Ez jellegzetes középhegységi madárvilágnak biztosít otthont. Jellemző madarai a cinegék (szén-, kék-, barátcinege, őszapó), a csuszka, a harkályok (nagy, közép, kis, zöldharkály), az erdei pinty, meggyvágó, darázsölyv, egerészölyv, stb. stb.

A tölgyeseknek jellegzetes dunántúli megjelenési formája az öreg, ritkásan álló tölgyekkel, elszórt és bokrokkal kevert legelők. Sok madár kedveli ezeket, hiszen az öreg tölgyekben mindig akadnak odvak, a gyepen pedig könnyű a táplálék megszerzése. Mivel ezeket legeltetik, az állati hulladékokra jövő bogárvilág sok madárnak nyújt táplálékot, így a szalakóta, seregély stb. szívesen telepszik meg ezen a vidéken. Ilyeneket találunk a Vonyarcvashegy felett fekvő Csereze oldalában, vagy a Hévíz—Zalaszántó közti műút oldalában, a Karmacsi elágazás és Grábhíd között (Rezi-Csernek is nevezik).

Jóval kisebb területen, de mégis elég jelentékeny kiterjedésben találkozhatunk *bükkösökkel* és *gyertyánosokkal*. A legjellegzetesebb öreg bükköst a Tátika középső részén találhatjuk (7. ábra), a legkiterjedtebb bükkös pedig az Uzsa és Lázhegy melletti. De vannak szétszórtan kisebb bükkös részek is, pl. Balatongyörök feletti Szobakü körül, vagy Búdóskút alatt stb. Ezeknek a bükkösöknek megvannak a jellegzetes madarai, mint a feketeharkály, kislégykapó, örvös légykapó — bár az utóbbi a tölgyest sem kerüli — kékgalamb, kígyászölyv stb.

A Keszthelyi-hegység melegebb oldalában találkozunk a hegységet legjobban jellemző *virágoskőrös állománnyal* (4. ábra). Általában nem nagy

fákról van szó, aljzatukat rendszerint sűrű bozót borítja, meredek hegyoldalakon jelenik meg (*Fago-Ornetum*). Számos bozótlakón kívül jellemzi őket az erdei pityer stb.

Az erdők külön csoportját alkotják az *égeresek*. Mindenütt a patakok folyását éger-sorok követik, pl. Gyöngyöspatak, Vindornya-patak, Lesence-patak stb. Összefüggő nagyobb égerest, helyesebben éger-ligetet találunk Hévíz tava körül vagy a Lesence-völgyben. Az utóbbi helyen az égeres közvetlen határos a bükkössel, sőt keveredik is vele, és így fordulhatott elő az a különös helyzet, hogy a berki tücsökmadarat bükkösben is hallottam énekelni. Az égeresek talaja rendszerint nyirkos, talajfészkelők fészkei tehát pusztulásnak vannak kitéve, a bodzás azonban jól telepszik meg benne, mely fészkelési lehetőséget nyújt sok poszátának és más kis madárnak. Jellegzetes költő madaruk a berki tücsökmadár, télen pedig jellemzik őket a csíz-tömegek, melyeket az égermag vonz, és a közeli ivó lehetőségek.

A Keszthelyi-hegységre rendkívül jellemző a Rezi felett elterülő öreg *szelíd-gesztenyés* (9. ábra). Talán a kultúrterületeknél kellett volna szólnom felőle, de megjelenésében annyira erdő-jellegű, hogy mégis inkább ide kívánczok. Az öreg fák számtalan odva sok madár részére nyújt fészkelési lehetőséget, ugyanígy az alattuk levő szétszórt bozótosok a kisénekeseink. Ez a szórt állományú gesztenye-erdő nagyon hasonló életteret nyújt a madaraknak, mint a már említett öreg ritkás tölgyesek. Kisebb számban öreg magános gesztenyefákat találunk a nemesbükki pincesor mellett.

A Kisbakonyt az *uzsai hangás-nyíres* jellemzi (17. ábra). A magas és keményszárú hanga, valamint a köztük elszórt különféle bokrok a talajlakó maradak kedvező élettere, melyek éneklő posztjukat a szétszórtan álló nyírfákon találják meg. Védett terület. Jellemző madara az erdei pacsirta stb.

A Keszthelyi-hegységben és a Kisbakonyban őshonos *tülelevelű erdő* nincs, bár ültetett erdei és fekete fenyő állománnyal sokfelé találkozhatunk, sőt az erdészet egyre nagyobb területet fásít velük. Legnagyobb kiterjedésben és elég öreg állományban találunk fekete fenyvest Gyenesdiás felett a Nagymezőn, és innen messze ráterjed a hegyekre, még a Vadlánylik dombját is borítja. Vonyarcvashegy, a balatongyőri Szépkilátó felett, Cserszegtomaj és Csókakú közt, a Nemesvita feletti Hegyestűn sétálhatunk kiterjedtebb fenyvesekben. A balatoni fenyveseknek jellegzetes madara nincs. Gerle szívesen keresi fel, de legtöbb madár inkább kerüli. Jó nappali rejtékhelyet nyújtanak a baglyoknak, és télen éjszakázó helyük a pintycsapatoknak. Az őszi kóborláson idevetődő hegyi madarakkal leginkább itt találkozhatunk. Királykák, fenyves cinegék stb. ott keressélnék főként, ahol legalább egy kis fenyőcsoportot találnak.

A bokros területek szoros kapcsolatban állnak elsősorban a virágos-kőrises hegyoldalakkal.

A Balaton-vidék egyik legjellemzőbb növénye a cserszömörce (*Cotinus coggygria*), melynek levelei ősszel a legkülönfélébb színben pompáznak, és minden turista figyelmét felkelti. A cserszömörceésesek (*Cotino-Quercetum pubescentis*) a hegyoldalokról lehúzódnak a platókra is (3. ábra). Mindenfelé megtaláljuk az erdőszegélyeken. A köves, füves legelők elszórt bokrokkal

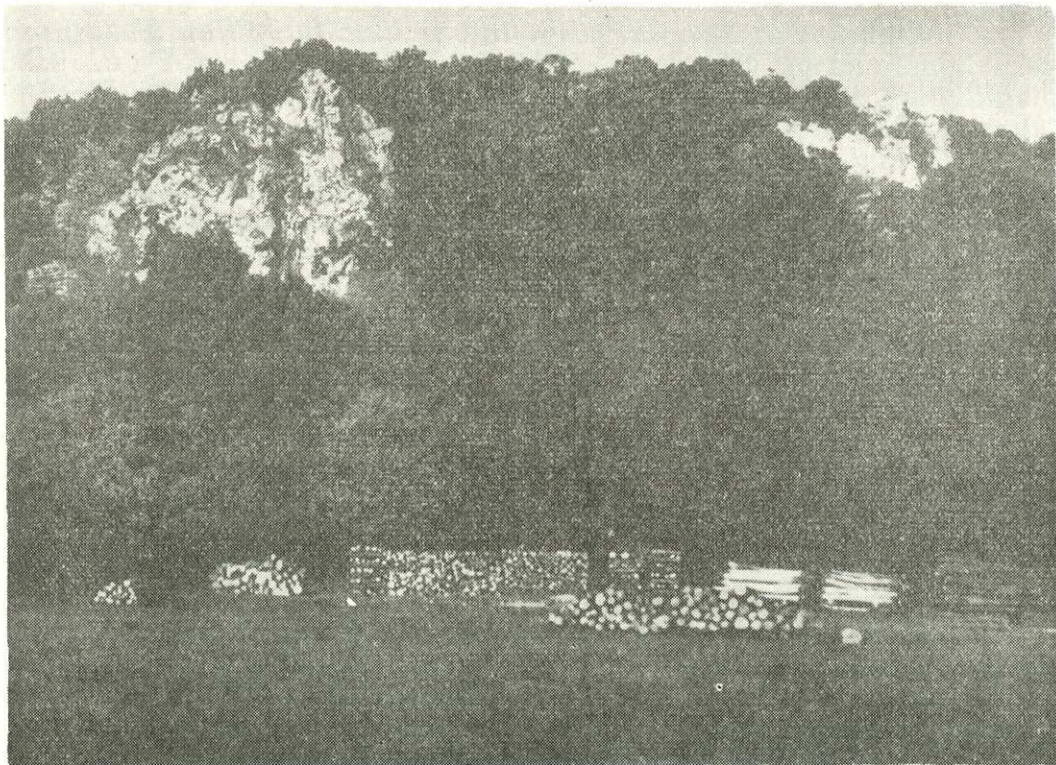
(cserszömörce, galagonya, kökény, vadrózsa, boróka stb.) kedvelt helyei az énekes madaraknak költési időben és vonuláson egyaránt. Legjellemzőbb madaruk a cigánycsuk, mezei és karvaly poszáta, erdei pacsirta, citromsármány, gerle, tövisszúró gébics stb.

Nagyon jellegzetesek a hosszú, mély, dús fűvű völgyek, mint például a Csidervölgy és a Bélap; szélesebb a hévízi rét, mely felnyúlik a karmacsi elágazásig, majd egy töréssel a Vindornya-völgybe folytatódik Vindornya-szöllősig (14. ábra); Zalaszántó és a Tátika között terül el az ún. „kúnhalmok” rétje, és az ezzel összefüggő nagy rétság Zalaszántó és Várvölgy között. Jellemzi ezeket a fürj, a sordély stb.

A hegyoldalokban sok helyen találunk mészkő-szikla kibúváásokat. Legnevezetesebbek a Csókakü és a Bisekü, a kerecsen egykori és mai fészkelő helye (2. és 6. ábra). A többi szikla-alakulatnak mint amilyen a Kümell, a Szobakü, Padkü, Logókü, Saskü stb. madártani jellege nincs, főleg ha azokat erdő takarja. A Szobakü sziklaüregéből néha sikerült baglyot (macska, erdei fülesbaglyot) felriasztanom. Mohos falaikon ősszel s télen a cinegék szívesen keresgélnek.

2. ábra. Csókakü Cserszegtomaj határában, a kerecsen egykori fészkelő helye; a pintyfélék őszi vonulásának kedvező terepe (fotó Papp Sándor)

Abb. 2. „Csókakü“ bei Cserszegtomaj, einstiger Horstplatz des Würgfalken; günstiges Gelände für die Finkenvögel beim Herbstzug

A sziklaalakzatok másik formája a bazaltfal, amilyennel találkozhatunk a Tátikán, a Kovácsihegy sziklafolyosójában, vagy a Hollókü nevű sziklán. Madártani jellegzetességük nincs. Olykor a vörösvércse fészkel bennük. Ellenben a Kovács-hegy sziklafolyosójában termő öreg hársfák odvaikkal sok madarat vonzanak.

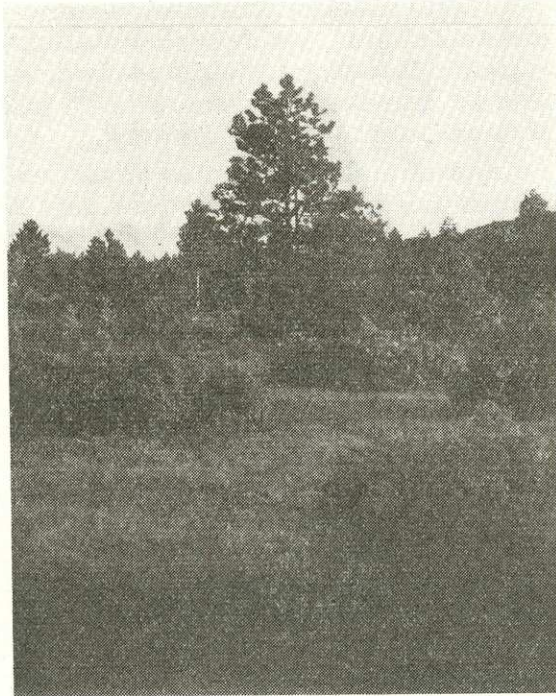
A sziklafalakkal kapcsolatban szót kell ejtenünk a *barlangokról*, mint például az említett Szobakü-barlang, Rezi határában a Sikalika (más néven Sikaliktya) barlang, és más kisebb barlang a Várhegy oldalában. Igen sok község határában találunk ún. „vadlánylikokat”. Közülük legnagyobb és legismertebb a Gyenesdiás felett levő, mely valószínűleg szélfúvástól keletkezett, meglehetősen mély sziklapárkány. A rezi ugyancsak mésztufakeresz a Szent Ilona-forrás völgyben, inkább víz munkájának tünik. Beszélnek „Vadlánylik”-ról Vindornyaszőllösön is, ez pedig a Kovács-hegy sziklafolyosójában levő barlangszerű bazaltrepedés, Európa egyik bazaltbarlangja. A másik bemélyedés mesterségesnek tünik, falazás nyomaival, valószínűleg a második világháború maradványa. Ezeknek a barlangoknak madártani jelentőségük csupán annyi, hogy — mint mondtam — a Szobaküben már találtam alvó baglyot, viharos szeles napokon a kövek közt keresgélő madarak itt védettebb helyen szerezhetik meg táplálékukat, mert pókot, rovart mindig találnak a repedésekben. A gyenesdiási Vadlánylikban állítólag régebben költött a kövirigó, de ma túlzaklatolt ahhoz, hogy madár megtelepedhessék benne. Természetesen nincs madártani jelentőségük a teljesen zárt barlangoknak, mint amilyen a cserszegtomaji Kút-barlang, vagy a legújabbban felfedezett edericsi barlang, a plató víznyelőinek egyik folytatása. Ellenben mint Darnay ásatásai a Sikalikában megmutatták, madár-maradványokat még várhatunk a barlangokból.

A barlangokkal — „vadlánylikakkal” rokon madár-élőhelyek a *kőfejtők*, melyek mesterségesen keletkeztek. A Keszthelyi-hegységben sok mészkőfejtővel találkozunk, mint amilyen a gyenesdiási, a vashegyi — mely a Balatonról is messze ellátszik — az edericsi kőfejtők, melyeknek PINTÉR kutatásai szerint különösen *malakológiai érdekességük* nagy; azután a Dobogó és Biked mészpor és sóder-fejtői (10. ábra). Vannak felhagyott mészfejtők, melyeket annyira benőtt a bozót, hogy ma már alig találunk rájuk. Ilyen az ún. „Márványfejtő”, mely név a térképeken szélesen húzódik végig, és éppen ezért PINTÉRrel hiába kerestük évekig, nem találtunk rá. A róla kapott felvilágosítások is ellentmondóak voltak, tehát sem a helyi lakosság, sem szakemberek nem ismerték, elfeledték. 1959. március 8-án, amikor a fák s bokrok lombtalanok voltak, csak véletlenül bukkantunk rá, pedig elég tekintélyes. Ilyen helyeken madártani jellegzetességet (feketerigó stb.) inkább a bokrosban kell keresni, ellenben a nagy szabadonálló fejtők és a vele határos, köves rétek jellegzetes madarai a kövirigók, hantmadár, házirozsdafarok, búbospacsirta, kenderike stb. Ha a kőfejtő felső peremén vékony humusz réteg húzódik, szívesen fúrja meg ilyenekben lyukát a gyurgyalag, pl. a cserszegtomaji, a vár völgyi Szellesbánya, a dobogói stb. mészfejtők felső falában. A mészfejtőket időnként felhagyják, időnként újra munkába veszik, ilyenkor is ragaszkodnak hozzájuk a madaraik (pl. a kövirigó), csak nyugodtabb sarkot keresnek.

A cserszegi festőmarga (okker) fejtők az intenzív művelés miatt kevés

3. ábra. A diási borókás-
cserszömörécés dombok, az erdei
pacsirta, cigányesukk, poszáták,
hantmadár stb. fészkelő helye
(fotó Csiki László)

Abb. 3. Die mit Wacholder und
Perückensträuchern bewachsenen
Hügel bei Diás, Nistplatz
der Heidelerche, des Schwarz-
kehlchens, Steinschmätzers,
der Grasmücken, etc.

madárnak ad szállást, mégis hasonló összetételű, bár közönségesebb fajokkal találkozhatunk környezetükön.

A bazalt-fejtők a bazalt-falakkal egyenlő elbírálás alá esnek, függően a termeléstől és a zavartságtól.

Végül a *kultúr-területekről* kell szólnunk. A Keszthelyi-hegységet körülük leginkább a szőlők jellemzik présházaikkal. Gyakori ezekben a kenderike, házirozsdafarok, hantmadár stb. Néha a kövirigó présházák szelőlőzönyílásaiban fészkel. Barázdabillegető az eresze alatt telepszik meg. A szürkelégykapónak is kedvező fészkelő hely, főleg ha futónövényzet telepszik a falra. A magánosan álló diófákra a sárgarigó rakja fészket, a mandulásokba már kevesebb madár telepszik, de ha odvasak, akkor cinege rakhatja ezekben fészket. Újabban a balkáni fakopáncs telepszik meg szívesen a mandulásba, és dézsmálja a mandulát. Ősszel az erdőszélekből a dióra és szőlőre belátogat sok más fajon kívül (cinegék, rigók stb.) a szajkó. Augusztus—szeptemberben óriás seregélyrajok lepik el a szőlőket, a szőlőre gyűlő darazsak pedig ide vonzzák a vonuló gyurgyalag-csapatokat.

A hegyi földeken tavasszal halljuk a fürj szavát, itt vadásztat a kisörgébcis, szól a mezei pacsirta. A tarlókat ősszel pedig a vegyes pinty, főleg erdei pinty-csapatok lepik el. A balatoni sirályok is feljönnek a friss szántásokba bogarászni.

A falvak szélén, főleg ha patak folyik el alatta, dús bodzásokat találunk, mely fészkelő hely is, de a poszáták és sok más madár részére nyár végén terített asztalt nyújtanak. A községekben fészkel a gólya, a füsti és molnár-fecske, a verebek, a mezei inkább a falvak szélén. Egyre jobban

szaporodik a balkáni gerle. Az utcák fasoraiban pedig a tengelic kedvel fészket rakni. De gondoljunk a hegyi községekre, mint amilyen Cserszegtomaj, ahol a házak javarészt teljesen szétszórtan állnak és igen változatos életlehetőséget nyújtanak számos madárfajnak.

Éppen erre a változatosságra kell a hangsúlyt helyezni. A Keszthelyi-hegységről alkotott képünk nem válna helyessé, ha az egyes ismertetett élőhelyeket mint önálló egységeket fognánk fel. A terep maga nagyon változatos. Már maga az a tény, hogy az egyes vonulatokat mély völgyek taglalják fel, pl. Bélap, Csidervölgy, Szent-Miklósvölgy stb. Csak gondoljunk pl. a Pörkölt-hegyek rendkívüli szaggatottságára. De a völgyek kiszélesedhetnek. Egyrésztük nem marad kaszáló, hanem szántóföld lesz, a szántók mélyen benyúlnak az erdők közé. A szőlők és az erdők közt rendszerint bokros, köves zónát találunk, de néha a szőlők is határosak az erdőkkel. Ez a tagoltság azután más mikroklimatológiai, ennek következtében botanikai hatásokat vált ki, mely azután közvetlenül hat a madárvilágra. Csak álljunk meg Zalaszántón és tekintsünk dél és észak felé. Egyik oldalon a mészkőből, dolomitból álló Rezivárhegy, kőrises oldalával csupa derű, másik oldalon a bazaltra épült Tátika, a maga komor fenéségével. Csak egy szubjektív mozzanat, de jól jellemzi az egész Keszthelyi-hegységet, és éppen ez a változatossága teszi gazdaggá a madárvilágát.

A kutatási terület vizei

A Keszthelyi-hegység szemben a Kisbakonnyal, vízben gazdag, számos patak folyik át rajta, sok forrása van, akadnak tavai is.

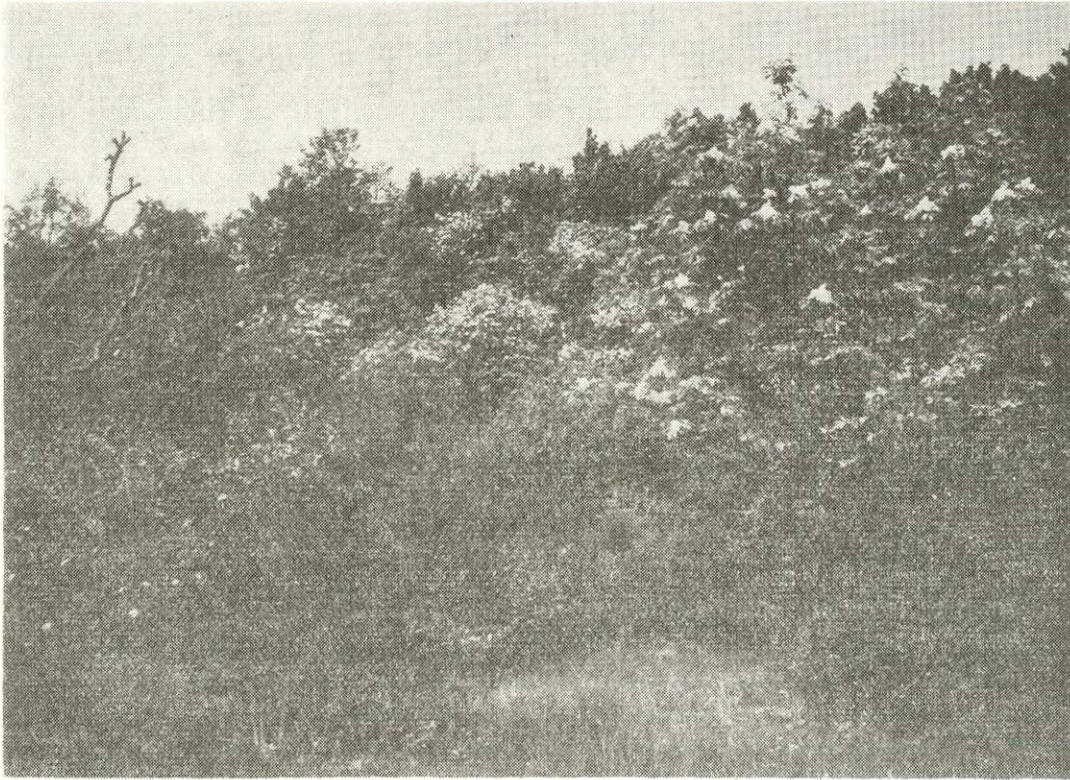
Senki se képzeljen azonban olyan tavakat, mely gazdag vízimadár-élet számára alkalmasak. Még a legnagyobb tó, a *Hévíz* sem ilyen. Meleg vize télen sem fagy be, így még télen is akad benne fürdőző, ami eleve kizárja, hogy ott nagyobb számban madarak telepedhessenek meg, vagy hosszabb ideig tartózkodjanak. A tóba épített fürdőházak ugyancsak zavarják a madarakat. Mégis a partszéli kis nádasban és tündérrózsa közt sokáig szép vizityúkállomány tartózkodott nyáron s télen, amire még kitérek. A fürdőházat tartó oszlopokon (régebben fa, ma beton) füstifecskék fészkelnek. Télen csak olykor vetődik el ide néhány szárcsa, tőkésréce vagy egy-egy jégmadár.

Másik nagyobb tó-rendszer mesterséges, ezek az *Uzsai-halastavak*, a Tapolca—Sümeg közti vasútvonal mentén, melyeket a Lesence-patak táplál (16. ábra). A tavak egyes partszakaszai rendkívül zaklatottak (Lázhegyi megálló), nádas pedig alig akad. Ezért kevés a madarak megtelepedési lehetősége, de szárcsa, tőkésréce, nádírigó stb. fészkel. A nagy erdőségek közelsége tette lehetővé, hogy a környéken a feketególya megtelepedjen és rendszerint látogassa a tavakat. Vonuláskor a Balaton közelsége folytán aránylag sok faj érinti az Uzsai-halastavakat.

Nagyságra nézve a harmadik tó a Kovácsi-hegy platóján fekvő *Vadtó* (8. ábra). Vize állandó, de csaknem teljesen vízi-növényzettel borított, még a közepén is áll egy fűzfa. Tőkésrécével csaknem minden alkalommal találkoztam benne, és a vízicsibe is előfordul. Jelentősége inkább abban rejlik, hogy az erdei madaraknak igen kedvező ivóhelyük. Teljesen kiszáradva sohasem találtam, sőt tavasszal tekintélyesen megnövekszik, elborítja a környező rétet és a tölgyesig kinyúlik. Kár, hogy közelébe akácot ültettek.

A Kovácsi-hegynek azonban nem ez az egyetlen vize. A Vadtótól néhány száz méterre kisebb nádasos, rekettyés tocsogókat találunk az erdők közé rejtve. Ezek a Balaton-vidéki hegyi tavak jellege. A legtöbb nyáron teljesen kiszárad. A Keszthelyi-hegységben ilyen jellegű „tó” a Lázhegyi tóisorozat és az Özestó.

Ezektől eltér a térképen fel nem tüntetett kis tavacska Cserszegtomaj felett, a Tusakos előtt. Bár az erdőszélen fekszik, teljesen fák közé rejtett, sűrű bokros partjai vannak. Vaddisznók dagonyázó helye. Kiszáradva a legmelegebb nyáron sem találtam. Állandó vizére mutat az a körülmény is, hogy sok csiga él benne. Éppen ezért neveztük el kirándulásaink során magunk közt Pintér-tónak. Helyi neve nincs. Hogy ennek a kis tavacskanak,

4. ábra. Virágos kőrises oldal, az erdei pityer stb. fészkelő területe (fotó Papp Sándor)

Abb. 4. Hang mit Edelesche, Nistplatz des Baumpiepers, etc.

talán helyesebben pocsolyának milyen madártani jelentősége van, szolgáljon például az 1961. szeptember 2-i megfigyelésünk, amikor meggyvágó, fekete-gerle, őszapó, nagy fakopáncs, erdei pinye, széncinege, csilpcsalpfüzike, citromsármány, gerle, csuszka, fakusz, szajkó, vörösbecs, zöldike jöttek rövid idő alatt vizéhez inni, vagy a szegélyező bokrokban keresgéltek.

A patakok közül először a Kisbalaton felé folyó Gyöngyös-patakot kell megemlíteni, mely a Kisbalaton felől elkőborló gémekek stb. vezérlője. Így jutnak el vízimadarak egészen Vindornyaszőlősig, hiszen a karmacsi törés után közvetlen folytatódik a Vindornyapatak völgyével. Ebben a völgyben nagyarányú tőzeg kitermelés folyik. Nagyobb esők idején az egész völgy úgyszólván egy nagy tó, mely a hegyek felé messzire csillog. Itt azután a vízimadarak mindig gazdag táplálkozó helyet találnak, akár költési időben, akár vonuláson.

A Vállus felett eredő Csetényi-pataknak és a Kovácsi-hegyen eredő Zerna-pataknak erősen hegyies jellege van. Az utóbbi medrében meg is találtam a hegyibillegető kimosott fészket. Ezek a patakok nyáron kiszáradnak, esésük sem olyan, hogy a vízirigó előfordulásával számolhatnánk, bár kizárva nincs. Ilyen jellegű a Szent-Ilona-völgy vízfolyása is. Ebben a

mészkösziklák közt még komoly vízesésszerű részeket találunk. Csakhogy ez a vízfolyás hamarabb kiszárad, mint az előző két patak, tehát madárvilága szegényesebb.

Nagyobb és állandó vizű patak a Rezivár-hegy és a Púposhegy alatt elfolyó Nagy-Séd vagy Kovácsi-patak. Egyik partján erdők, másikon szántók. Így elképzelhető milyen nagy a jelentősége mint a madarak itatóhelye.

Számos jóvizű forrást is rejt a Keszthelyi-hegység. Ilyen a Kovácsi-hegyen nem messze a putritól a bükkösben egy forrás, a Rezi melletti Szent-Ilona forrás, de a legnagyobbak a Tátikahidegkút, a Sarvalykút és a Büdöskút. A Büdöskút lefolyója a Vadvizes árok, felső szakaszán sokáig csordogál egy erecske, az alsó szakasza hamar kiszárad. Ezeken kívül még sok forrást említhetnénk. Valamennyiük mellett csaknem mindig találkoztam ivó madarakkal, és környékükön mindig több a madár mint másutt.

Ezzel szemben a Kisbakony meglehetősen vízszegény, bár a nyugati oldalán ered a Lesence-patak, de ez a Kisbakonyban vékony erecske. Csak miután elhagyja a Kisbakonyt és egyesül a Keszthelyi-hegységből jövő vizekkel (Szebike, stb.) akkor válik igazi bővizű patakká. A vízhiány miatt jelentősége nagy.

A hegység másik oldalán ered a Marcal egyik ága, mely szántók és rétek közt folyó elég jelentéktelen erecske a mi területünkön.

Nem messze fekszik tőle a Gyepükajáni-tó. Kis, állandó hőmérsékletű tavacska, ligetes tölgyesbe rejtve. Télen sem fagy be, viszont madártani jelentősége azért csökken, mert nyáron strand-fürdőnek használják. A szegélyező növényzet annyira gyér, hogy vízimadárta a Gyepükajáni-tavon alig számíthatunk. Ellenben bőven él benne hal és csiga. 1966 szeptemberben KRETZÓI és PINTÉR (szóbeli közlés) lecsapoiva találták az őszi víz-tisztítás végett, s a visszamaradó pocsolyákban vergődtek a kis halak.

A Keszthelyi-hegység és a Kisbakony madárvilágának kialakulása

A Kisbakonyról ebben a fejezetben alig beszélhetünk, hiszen a mai felkutatottsága még sok követelnivalót hagy maga után.

A Keszthelyi-hegység mészköves részein sok a barlang. Közülük DARNAY a Rezivár közelében fekvő Sikaliktya-barlangban ásatásokat végzett. Több madármaradvány került elő, melyet DARNAY és JÁNOSSY (1961) dolgoztak fel. Ezek a legrégebb maradványok a Keszthelyi-hegységből. Koruk nem határozható meg, hiszen a réteg annyira kevert volt, hogy barlangi (DARNAY szóbeli közlése) és barna-medve, de ugyanakkor római érmék is kerültek elő belőle. A lelet legfontosabb zoogeographiai érdekessége a földikutya.

Madármaradványok hat fajt képviselnek: erdei pinty, széncinege, barátka, kis harkály (?), szürke küllő, léprigó. Számunkra különösen az utóbbi két faj kimutatása érdekes. Talán a véletlen játszott közre, hogy éppen ez a két faj került elő? Arra sincs bizonyíték, hogy vajon átvonuló példányok keveredtek-e a maradványok közé vagy helyi költő fajokról van-e szó. A bizonytalanságok ellenére is ez az egyetlen adatunk a glaciális-postglaciális idők madárvilágára vonatkozóan.

Merészség lenne következtetéseket levonni ebből a csekély és a véletlennek erősen kitett anyag összetételéből. Sajnos a történelmi korokból még kevesebb adattal rendelkezünk, és ami akad, annak sincs faunisztikai jelentősége. Az 1751—54 közti évekből, valamint 1776 és 1828-ból maradtak rendelkezések a kártékony madarak beszolgáltatását illetőleg. Az 1700—1731 közti évek és az 1765. évi feljegyzések a rendelet végrehajtását szigorították. Veréb, varjú és szarkafejek beszolgáltatásáról van benne szó Sümeg, Ukk és Keszthely környékéről (DARNAY 1939, RAJNISS 1960).

A fauna napjainkban is állandó változásban van. Ennek legfőbb oka a terep mesterséges megváltoztatása. Így például szolgálhat a HOMEYER által 1892-ből részletesen leírt vállusi bükkös, melyet 1942-ben PÁTKAI még eredeti állapotában talált meg. 1947-ben azonban hiába érdeklődtem felőle, mivel 1942—43 fordulóján kivágták, és napjainkra csak néhány hatalmas tanúfa maradt meg. Ezekhez az akkori madárvilág ragaszkodik, ahogyan ezt 1957-ben megállapíthattuk PINTÉRrel és SZODFRIDT ISTVÁNNal.

Teljesen átalakult a hévízi rét is, melyről ma csak mint „rétről” beszélhetünk. Az 1950-es évek elején indult meg a Hévíz és Kisbalaton közti berekben a lápgazdaság, melynek folytatásaként a mi vizsgálati területünkön kívül a Keszthely—Alsópáhok közti műúttól délre a csatorna-rendszert kibővítették, kitisztították, és a száradó réteket feltörték. Az átalakítás a

mi területünkön is megkezdődött. 1960 után azután a hévízi rét csatorna-rendszerét kibővítették, az üde rétek jó része kukoricás lett. Egy tekintélyes parcellát befásítottak, ahol ma komoly égererdőt találunk. Így lassanként kiszorul a nagy póling, bíbic stb., viszont az erdősités vonzza az énekesmadarakat. A réten átvezető öreg nyárfasor egyre foghjasabbá válik. Ellenben a hévízi bejárata elé telepített virginiai mocsári ciprusok (*Taxodium distichum*) szépen felnőttek és megerősödtek, mely fából az égeres szélén elég komoly állomány alakult ki, kedvező tartózkodási helyet nyújtva a királykának stb.

Dr. SÁGI KÁROLY szívessége folytán kézbe vehettem egy 1769-ből származó térképet. Ezen a *Vadaskert* mint „Neu angelegte Remisen” van feltüntetve. Az 1947—61 közti kutatásaim során, első sorban vonulás idején, ennek alsó parcellái, a Hidegárok mentén voltak legjobb megfigyelő helyeim erdei madarakra. A sűrű aljnövényzetű vegyes lomberdőben sok madár találta meg táplálkozási és pihenő lehetőségét. Kedvezett a költésnek is, pl. az őszapó fészket alig fél m-re a talajtól találtam. Sok volt a természetes odú, amit azután a Keszthelyi Mezőgazdasági Főiskola mesterséges odúkkal egészített ki. A fenyősorok a vonuló és teletlő, fenyvesekben élő madaraknak kedveztek. 1962-ben bekövetkezett a Vadaskert tragédiája. Az erdőgazdaság az erdő „felújítását” határozta el és megkezdte alsó szakaszának kivágását. Még ebben az évben sikerült megakadályozni, hogy az öreg fenyősort, — melynek vágását már akkor megkezdték — kiirtsák, és ezzel a keszthelyieket és a hévízi üdulőket kedvenc sétányuktól megfosszák. A magas, egyenes törzsű fenyők, a betelepített dalmát tölgyek azonban szükségessé váltak, és 1965-re bekövetkezett az alsó szakasz teljes kivágása. Az erdőt először kukoricaföld váltotta fel, majd beültették nyárfával, mely nem kedvez madaraknak. Ma (1966) itt részben kukoricaföldeket találunk, részben meglehetősen felcseperedett nyárfa-husángokat. 1965—66 telén a felső szakasz egy részét is kiirtották. Igaz, hogy a Vadaskertben sok, a mi vidékünket nem jellemző, sőt teljesen idegen fa is termett, de éppen ez a változatosság vonzott annyi madarat ide. Az 1950-es évek elején ideiglenesen idetelepített katonai tábor is sokat ártott az állatvilágnak, elsősorban a vadállománynak, de ezt az erdő azután helyre hozta. Ma csak a Keszthely—Hévíz közti műút menti sarka maradt meg, de ezt is újabb veszélyek fenyegetik. Madártani jelentősége megszűnt, ugyanakkor elvesztették a pihenni vágyók kedvelt sétányukat, és a vadgazdasági jelentősége pedig elveszett (12—13. ábra).

Másutt is sok helyen kivágták az erdőket a Keszthelyi-hegységben, pl. a Csidervölgyben, ahol kutatásaim elején erdők közt jártam, ma kopár domboldalak fogadnak. Viszont mindenfelé nagyarányú fásítás indult meg, bár ennek jórésze feketefenyő, mely hasonlóan a nyárfához, nem alkalmas madárélet kialakulására. Több erdő felcseperedett, pl. a Büdöskút alatt kutatásaim elején fiatalos gyertyánosban jártam, ma itt komoly gyertyános-bükkös erdőt találunk.

A *kőfejtők* is állandóan változnak, hol erősebb termelés alá fogják őket, hol felhagyják. Ilyen esetben azonnal megélénkül a madárvilág, mivel a madár ragaszkodik fészkelőhelyéhez. A gyenesdiási kövirigópár minden évben megtalálja a fészkelésre alkalmas pontot abban a bányarészben,

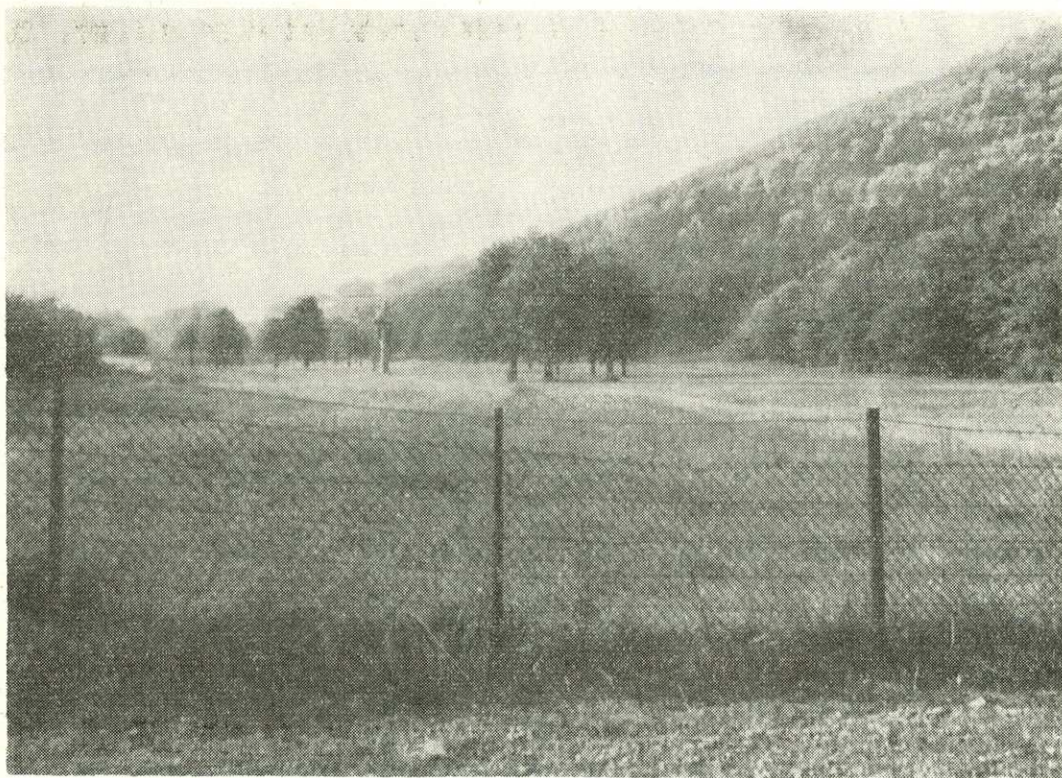
ahol éppen nem folyik a termelés. A sümegi várban is fészkel a kövirigó, amikor helyre állították, eltűnt, de angol ornitológusok még 1966-ban is megtalálták a közeli kőfejtők mellett.

A gólya-fészkek leveréséről csak Gyenesdiáson hallottam az 50-es évek közepén. Ezzel szemben Balatongyörökön a háztető javításakor a fészket gondosan áthelyezték a pajtára, majd amikor ezt is lebontották, egy oszlopot állítottak számára és a gólya mindig elfoglalta az új helyre helyezett fészket.

Az emberi beavatkozásokon kívül történnek azonban *természetes változások* is. Vannak a madarak megtelepedése szempontjából jó esztendőök és vannak rosszak. Bár számszerint jegyeztem az útvonalon észlelt madarakat, de rendszeres állomány felmérést sohasem végeztem, hiszen ilyenre egy bizonyos parcella gyakori felbecsülése szükséges, én pedig csak a madárvilág alapvonásait kívánom lefektetni. Remélem ennek nyomán a fiatal ornitológus generáció számos tájtípusból kiválaszt egy kísérleti parcellát,

5. ábra. „Bélap” vadvédelmi ültetvényével, melynek vascső oszlopában a széncinege és mezei veréb fészkel a környező sok természetes odu ellenére. Az erdőszéle a fülemüle, barátcinege, karvalyposzáta stb. fészkelő helye (fotó Papp Sándor)

Abb. 5. „Bélap“ mit seiner Wildschutzplantage, wo in einer Eisenröhre der Umfriedung Kohlmeise und Feldsperling trotz vieler natürlicher Höhlen der Umgebung nisten. Am Waldrand nisten die Nachtigall, die Mönchsgrasmücke, Sperbergrasmücke, etc.

ahol majd pontosan megállapítja a költő állomány nagyságát, és annak ingadozásait. Ilyen irányú felmérés csak Keszthely városában történt a fecské-fajokat illetően, ez azonban nem tartozik jelen dolgozatunkhoz. Meg kell említenem az öt évente elkészített golya-katasztert is. Ezekről majd külön-külön szólok a megfelelő fajnál.

Vannak új jövevények a Keszthelyi-hegység faunájában. A balkáni gerle (*Streptopelia decaocto*) 1936-ban jelent meg Keszthelyen (LOVASSY 1938), és innen terjeszkedett rá az egész Balaton-vidékre. Behatolt a hegyi falvakba is, sőt 1966. október 8-án, Balatongyörök határában lakott helytől távol, a szőlők felett figyelhettem meg.

A balkáni fakopáncs (*Dendrocopos syriacus*) szintén Keszthelyről indult meg, ahol először 1949-ben észleltem. Megtelepedésére a domboldali gyümölcsösök, mandulások igen alkalmasnak bizonyultak. Megtelepedése a nemesbükki nyergen át nyugat felé is megindulhatott. A gyümölcsösök felnyúlnak az erdőhatárig, s ma egészen addig mindenfelé találkozhatunk vele, sőt a vállusi erdészlaknál, ahol közvetlen érintkezik a kultúrterület és az erdő, hibrid példány került kézre (KÖLÜS).

Mindezeket a problémákat részletesen fejtegetem az egyes fajoknál, ahol majd iparkodom némi ízelítőt adni az állományokról is.

Minden fauna-munka csak egy pillanatnyi helyzet rögzítése, s lehet, hogy mire nyomtatásban megjelenik, már idejétmúlt lesz. De talán éppen ez az időnkénti rögzítés teszi lehetővé, hogy a madarak mozgalmairól, állomány-változásairól, vonulás-eltolódásairól stb. a valóságot megközelítő képet alkothassunk.

Rendszertani rész

Vöcsökfélék — Podicipidae

Kisvöcsök (*Podiceps ruficollis*). — A kisvöcsök BONTZ (1896) szerint, aki nyilván LOVASSYtól merítette adatait, néhány párban költ a Hévíz-tavon. LOVASSY (1896) egy párról beszél, és szerinte telet is, pl. 1895. I. 1-én figyelte meg. KELLER (1923) ugyanitt 1920. VIII. 24-én, találkozott vele. Magam Hévízen költési időben már sohasem láttam kisvöcsköt, összesen két tavaszi megfigyelésem van 1, illetve 2 példányról: 1956. III. 11-én, és 15-én. Az Uzsai-halastavakon többször találkoztam kisvöcsökkel, mégpedig: 1956. VIII. 26. (2 db); 1960. VI. 10. (1); 1962. V. 6. (1+1+3); 1966. VIII. 9. (1). Nyilvánvaló, hogy itt költ.

Feketenyakú vöcsök (*Podiceps nigricollis*). A feketenyakú vöcsköt az Uzsai-halastavakon csak TAPFER, PILCHER és kísérőik figyelték meg néhány példányban 1966. VIII. 9-én. Nyilván átvonuló.

Búbos vöcsök (*Podiceps cristatus*). — TAPFER, PILCHER és kísérőik 1966. VIII. 9-én láttak egy búbos vöcsköt az Uzsai-halastavakon.

Gémfélék — Ardeidae

Szürke gém (*Ardea cinerea*). — A szürke gém a Kisbalatontól a csatornák mentén húzódik fel táplálékszerzés végett egészen Hévízig, talán még tovább is. Hévíz előtt a következő megfigyeléseim vannak: 1955. V. 22. (2); 1958. VI. 18. (1); 1959. VI. 2. (1).

A szürkegém előfordul az Uzsai-halastavaknál is, így 1956. VIII. 26-án, és 1962. V. 6-án, egyet-egyet észleltem. SCHMIDT EGON 1961. III. 26-án néhányat, TAPFER, PILCHER és kísérőik 1966. VIII. 9-én, 12—14 darabot láttak.

Vörös gém (*Ardea purpurea*). — A vörösgém úgy látszik ritkábban kóborol fel Hévízig hasonló módon, mivel csak két ízben sikerült egyet-egyet megfigyelnem: 1958. VI. 18. és 1959. VI. 2-án.

Az Uzsai-halastavaknál TAPFER, PILCHER és kísérőik 1966. VIII. 9-én, 8—10 darabot láttak.

Nagy kócsag (*Egretta alba*). — TAPFER, PILCHER és kísérőik 1966. VIII. 9-én, egyet láttak az Uzsai-halastavakon.

Kis kócsag (*Egretta garzetta*). — Megfigyeltem, hogy még Hévízen túl is felkóborol a Kisbalatonból. 1960. VII. 11-én, a Gyöngyös-patak mentén körülbelül a csárda magasságában láttam egy példányt.

Bakcsó (*Nycticorix nycticorax*). — KELLER (1923) Hévíznél figyelt meg egy példányt 1920. IX. 4-én.

Ciconiidae — Gólya-félék

Fehér gólya (*Ciconia ciconia*). — A fehér gólya csaknem minden községben fészkel. A környező rétek mindenütt terített asztalt biztosítanak számára. A községekben kéményekre, háztetőkre, pajtákra rakja fészket. Falvakon kívül fán aránylag kevés helyen fészkel. HOMONNAY (1941) az 1940. évben lefolyt országos gólyaszámlálás során a következő fán való fészkeléseket ismerteti: Várvölgy: 1; Balatonederics: 3; Lesencetomaj: 5; Nemesvita: 2; Zalaszentő: 3. Bár ezek a számok a mai helyzetet nézve túlzottnak tűnnek, hiszen nem maga a szerző számolta le őket, meg kell még jegyezni, hogy a fára rakott fészkek nem mind a községen kívül voltak, mert pl. Lesencetomajon mind az öt fa magában a községben volt.

A gólyák telepces fészkeléséről a Keszthelyi-hegységen belül csak egy adatunk van Hévízről. Ezt a telepet nem látta HOMEYER, mert bizonyosan megemlítette volna 1892-ben; 1921-ben KELLER csak egy fészkekről tud. Az 1930-as évekből van adatunk (BENDEKOVICH), és HOMONNAY 1940-ből 9, a községen kívül, fán álló fészkekről beszél. 1947-ben ezt a telepces fészkelést nem láttam. Nincs pontos adatunk sem keletkezéséről, sem megszűnéséről. Bemondás szerint (BENDEKOVICH) nyárfákon állott, melyek azóta eltűntek.

A hévízi réten ma is gyakran látunk vadászgató gólyákat, pl. 1957. V. 18-án a Gyöngyösi-csárda magasságában a réten 4 darabot észleltem. Valószínű legtöbb a felsőpáhoki fészkekről jár ide táplálékért. 1962. V. 8-án, Cserszegtomaj felett két gólyát láttam körözni, pedig innen elég távol esnek a rétek. KARDOS JÓZSEF szíves szóbeli közlése szerint 1960 nyarán Vállusban az öreg gólyák kidobták fiaikat a fészkekből.

HOMONNAY (1941), MARIÁN (1962) és saját megfigyeléseim szerint az országos gólya-kataszterek a gólyák településének következő dinamikáját mutatják (l. a 27. oldalon).

A gólya tavaszi érkezésére vonatkozólag a következő adatokkal rendelkezünk: Sümeg, 1899. IV. 4.; Uzsapuszta, 1917. IV. 1.; Gyenesdiás, 1951. III. 30. (DARNAY); Várvölgy, 1951. III. 24. (SZINTE); Hévíz, 1958. IV. 13.; Nemesvita, 1962. IV. 15.; Hévíz, 1964. IV. 15.; Balatonederics, 1965. III. 28. ez utóbbi esetben már fészken láttam, az áprilisi megfigyelések természetesen nem a megérkezés napját, hanem az első észlelést jelentik. A legkésőbbi megfigyelésekről is szól néhány adat, így: Hévíz, 1922. VIII. 21. (KELLER); Balatonederics és Tapolca között 1954. VIII. 27-én már az összes fészek üres, gólyák a réten sem mutatkoznak; Uzsaihalastavak, 1956. VIII. 26; Hévíz, 1957. VIII. 20. 16 darab, de VIII. 21-én, már csak 2, utána eltűntek.

	1940	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	
Alsómánd	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	
Balatonederics	8	?	?	?	?	?	3	3	?	?	1	2	1	3	2	?	2	?	?	?	1	1	2
Balatongyörök	1	1	1	1	1	1	0	1	?	?	?	1	?	?	1	2	2	2	2	2	2	2	2
Bazsi	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	4	?	?	?	?	?	1
Csabrendek	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	7	?	1	?	?	?	?	?	?
Cserszegtomaj	2	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?
Egregy	?	?	?	?	?	?	1	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?
Felsőpáhok	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	1	2	?	?	?	?	?	?	?
Gyenesdiás	1	1	1	1	1	1	1	1	?	?	?	1	?	?	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Hévíz	9	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0
Karmacs	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	1	?	5 ⁺	?	2	?	?	?	?	1	1
Kisgörbő	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	1	1	?	?	?	?	?	?	?	1
Lázhegy	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	?	?	?	?	?	?
Lesenceistvánd	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?
Lesencetomaj	7	?	?	?	?	?	?	?	?	?	1	?	1	1	2	?	2	?	?	?	3	1	2
Nagygörbő	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	1	?	?	?	?	?	?	?
Nemesvita	3	?	?	?	?	?	?	?	?	1	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?
Rezi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Sümeg	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	1	3	?	?	?	?	?	?	?	?
Sümegesehi	0	1	1	1	1	?	?	?	?	?	?	?	?	1	?	?	?	?	?	?	?	?	?
Sümegprága	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	1	?	?	?	?	?	?	?	?
Vállus	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?
Várvölgy	3	1	1	1	1	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?
Vindornyafok	1	?	?	1	1	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?
Vindornyalak	1	?	?	?	2	?	?	?	?	?	?	?	1	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?
Vindornyaszőlős	2	8 ⁺	8 ⁺	8 ⁺	1	?	?	1	?	1	?	?	1	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?
Zalaszántó	4	1	1	1	1	5 ⁺	9 ⁺	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?	?

A ⁺-tel jelölt adatok valószínűleg túlzott számok, melyeket nem lehet ellenőrizni.

Fekete gólya (*Ciconia nigra*). — MAGYAR (1954) a fekete gólya fészket 1944-ben Uzsa mellett bükkösben 5 m magasan találta egy bükkfán, de csak egy fióka repült ki; ugyanitt, 1948-ig 28 m magasságban fészkel a fekete gólya. A budapesti Állatkert évente kiszedette a fiókákat, a fekete gólya 1949-ben ismeretlen helyre, de a közelbe költözött át. Értesülésem szerint 1957-ig rendszeresen megfigyelték, hogy hajnalban a halastavakra járt ki táplálékért (16. ábra). Nincs kizárva, hogy egy pár még ma is fészkel a környéken. Magam 1951. IV. 8-án, a Rezivár felett láttam egy párt körözni. HOMONNAY (1943) szerint 1940-ben Sümegcsehi határában fészkel. SZIDNAY (1903) birtokában egy 1898-ban Sümeg körül elejtett példány volt.

Ibiszfélék — Plataleidae

Batla (*Plegadis falcinellus*). — KELETI (1903) szerint a Kisbalaton felől Hévízig felkóborol.

Récefélék — Anatidae

Énekes hattyú (*Cygnus cygnus*). — KELLER (1922) szerint az uzsai halastavakon 1920. XII. 20-án, 6 énekes hattyú tartózkodott.

Nagylilik (*Anser albifrons*). — A nagylilik mint téli vendég gyakran mozog mind a Keszthelyi-hegység mind a Kisbakony felett. Ezek a tömegek a Balatonra járnak inni, melyek néha igen messziről a hegyek mögül érkeznek. FORINTOS (1929) szerint csak októberben, a hideg betörése után növekedik meg számuk. A Marcal menti réteken legelnek és Sümeg felett a hajnali és esti órákban húznak ki a Balatonra. Keszthely és Gyenesdiás közti szakaszon állandó a mozgásuk, innen elég sok adatom van, de ezeket a Balaton feletti mozgásban jegyeztem fel, így a vizsgálati területen kívül (például 1950. XI. 13-án, az esti szürkületben két kisebb éket láttam húzni itt). Mozcásukat a Vadaskert és a Hévízi-rét felett is észleltem, tehát a Zalai-dombok háta mögül jöttek és a Balaton felé, vagy onnan vissza húztak, pl. 1955. I. 14. (28 db); 1955. XII. 18. (hat ék, melyből a legnagyobb számúban 107 darabot számláltam); 1959. XI. 17; 1965. XII. 9., de még Felsőpáhok felett is láttam egy 25-ös éket 1954. XI. 14-én, melyek a Zala völgye felől jöttek. A csapatok javarészbzen vegyesek vetési lúddal, sőt úgy tűnik, hogy az utóbbi faj 1960 óta ismét domináló szerepet vett át.

Vetési lúd (*Anser fabalis*). — A vetési lúdra ugyanazt mondhatjuk el bevezetőben mint a nagy lilikre, mellyel vegyes csapatokban jár leggyakrabban. CHERNEL (1921) Sümegnél az elsőket 1920. X. 2-án látta és már X. 4-én ezres tömegben mutatkozott. Ezek a vetési ludak Csabrendek és Ukk között legelnek a réteken, de éjszakázni a Balatonra szállnak. FORINTOS (1929) szerint IX—X-ben a vetési lúd dominál számban, és csak a hideg betörése után fordult át a mérleg a nagylilik javára. 1949. X. 25-én,

sötétedés után a Cserszegtomaj feletti hegyeken át hallhattam erős vonulást; 1952. X. 12-én láttam egyet Sümeg felett; 1952. X. 26-án, a Csókakú völgye felett 7 db; 1953. I. 18-án, Gyenesdiás felett sötétedés után erős mozgás; 1955. XII. 18-án, igen nagy ködben erős mozgásuk a Hévíz felett, egyeseken lilik-hangokkal; 1959. IX. 30-án, a Vadaskert felett egy 60—65 db-ból álló ék; ugyanitt 1959. X. 19-én 27 db; 1959. XI. 17-én hangok; 1961. IX. 21-én egy ék Becehegy felett (DARNAY); 1961. X. 11-én Keszthely és Gyenesdiás között több csapat húz a hegyeken át a Balatonra; 1961. XI. 17-én kisebb csapatok ugyanitt; 1962. XI. 4. 23 db; 1962. X. 26-án 10 db; 1965. XI. 23-án 20 + 14 db; 1966. II. 14-én több csapat. 1966. őszén a vonulásuk megkésett, mint mindenfelé az országban, az elsőket Gyenesdiás felett 1966. X. 8-án láttam (26 + 18 db) és ugyanezen a napon a helyi erdész Büdöskút felett is észlelte mozgásukat.

Apácalúd (*Branta leucopsis*). — GRESCHIK (1934) és KELLER (1935) szerint 1934. X. 31-én, Zalaszántó határában vetésilúd csapatból lóttek egy apácaludat.

Tökésréce (*Anas platyrhynchos*). — A tökésréce költ a Hévízi réteken. 1957. V. 20-án gyerekek itt tojásait gyűjtötték. Magam is találkoztam tökésekkel költési időben ezen a réten 1949. VII. 21-én, és 1957. V. 20-án. CSETE szerint 1936 júliusában magán a Hévíz-tavon egy családot és több öreg példányt észleltek. A fiókák a tündérrózsa-levelek közt keresték a táplálékukat. LOVASSY (1897) szerint 1894/5 telén a tökések teleltek is a tavon. Magam 1959. X. 19-én figyeltem meg egy példányt a Vadaskert felett. A hegyekben alig van alkalmas hely a tökésréce költéséhez. Mégis ismerek egy pontot, ahol mondhatni állandóan költ 1—2 pár és ez a kovácsihegyi Vadtó (8. ábra). 1947-ben hallottam először a vadtavi előfordulásról, de csak 1953. V. 2-án, figyelhettem meg itt egy párt, másnap hajnalban CSIKI 6 példányt látott a tó felett körözni. Költési időn kívül 1963. IX. 7-én, 6 példányt figyeltem meg a Vadtónál. Hogy az 1965-ben megindult bazalt-termelés hogyan fogja érinteni a Vadtó vízállását és ezzel együtt az amúgy is kicsi vízimadár-állományt, azt csak a következő években fogjuk megtudni.

Fészkel tökésréce az Uzsai halastavakon is (16. ábra). 1962. V. 6-án, gyerekek egy 9-es fészkaljat gyűjtöttek szemem láttára, magam ezen a napon a halastavak felett két gácsért, majd egy tojót, majd ismét egy gácsért láttam; ezenkívül 1951. IX. 26-án, 3 darabot. A Kisbakonyban 1965. V. 24-én, a Sümeg—Tapolca közti országút felett a nyirádi elágazásnál repült egy tökés.

Vágómadárfélék — Accipitridae

Darázsölyv (*Pernis apivorus*). — A darázsölyv előfordulását BONTZ (1896) említi, nyilván LOVASSY-tól kapta adatát. HOFFMANN (szóbeli közlés) az 1940-es évek végén találkozott egy földön szedegető családdal. Magam aránylag ritkán találkoztam darázsölyvvel, de ezek az adatok arra mutatnak, hogy fészkelő madara — habár csak néhány párban — mind

a Keszthelyi-hegységnek mind a Kisbakonynak. Adataim a következők: Gyenesdiás feletti erdőben, 1950. V. 14.; a Kovácsihegy fennsíkján, 1953. V. 1.; Becehegy szőlei felett, 1954. V. 16.; a Kisbakonyban a Sümeg—Tapolca közti országút erdős részén (18. ábra), 1965. V. 24. Mindig egy-egy példányt láttam.

Barna kánya (*Milvus migrans*). — A Keszthelyi-hegységben nem fészkelhet nagy számban, egyes példányok a vonulás idején is megjelennek itt. Megfigyeléseim a következők: Rezivár, 1949. VII. 28.; Büdöskút és Öregszéktető, valamint a Petőhegy közötti szakaszon 1950. IV. 16-án, összesen 3 párt láttam; Öregszéktető, 1950. IV. 30.; Petőhegy, 1950. V. 14.; Zalasántó (rétek), 1950. VI. 28.; Balatongyörök-Bélap, 1951. IV. 20.; Gyenesdiás, 1951. IV. 28.; Vállus—Szentmiklósvölgy, 1958. IV. 22.; Gyenesdiás—Vadlánylik, 1960. VI. 9.; Uzsai halastavak, 1962. V. 6. éppen egy pontyot emelt ki a tóból és a Kisbakony felé szállt el vele.

Héja (*Accipiter gentilis*). — Bár héja sokfelé költ, mégis elég ritkán kerül szemünk elé. Csak a következő észleleteim vannak: Öregszéktető, 1950. IV. 30.; Csidervölgy, 1950. VII. 16.; Tátika, 1951. VII. 3.; Csókakú, 1952. X. 26.; Vindornyafok, 1953. V. 3.; Sümeg vár-romja felett kering, 1954. VI. 10.; Lógókú, 1955. V. 15.; Hévíz-Rudiforrás, 1957. II. 3.; Rezi (földek), 1955. VI. 16. — egy sárgarigót kerget; Hévíz (égeres), 1958. I. 31. és II. 1.; Vadaskert, 1958. X. 29.; Hévíz. 1965. VII. 17. TAPPER, PILCHER és kísérei Sümegnél 1966. VIII. 8-án, láttak héját.

Karvaly (*Accipiter nisus*). — A karvaly nem ritkaság a Keszthelyi-hegységben sem, mégis olyan rejtetten szokott mozogni, hogy viszonylag kevés megfigyelési adatom van: Hévíz, 1949. IX. 11. (két példány kering magasan); ugyanitt még 1956. III. 11.; 1957. I. 31. és II. 1.; 1958. I. 31.; 1958. X. 29.; 1959. III. 7.; 1960. III. 11.; 1965. I. 15.; 1966. XI. 18.; Vadaskert, 1955. III. 15.; 1958. III. 23.; 1965. XII. 9.; Biked, 1954. X. 21.; Cserszegtomaj, 1955. XII. 19., 1959. XI. 15.; Karmacs, 1965. XI. 21.; Ózestó, 1955. XII. 19.; Zalasántó, 1950. XI. 13. — a tarló felett egy nagy vegyes pinty-csapatot kerget, egy másik a szőlők felett; Sümeg, 1952. X. 12. a várrom felett kering; Sátormagos, 1953. III. 15.; Vonyarcvashegy, 1954. IX. 20. — a hegyoldalban fecskecsapatot kerget; Tátika, 1954. IX. 25.; Nemesbükk-Pincesor, 1957. IX. 20.; Vállus-Váradtető, 1957. IX. 21. (szajkóra vág); Cserszegtomaj, 1959. XI. 15.; Bisekú, 1962. IV. 15.; Gyenesdiás (Kál-völgy, Bokros-borókás) és Vonyarcvashegy, Cservölgy, 1962. X. 6.; Balatongyörök (erdőszél), 1964. III. 17.; SCHMIDT EGON Uzsánál 1961. III. 29-én, figyelte meg.

Egerészölyv (*Buteo buteo*). — Gyakori fészkelő faj az egerészölyv, és télen is mindig előfordul. Költési időben a következő helyeken találok egerészölyvvel (III—VIII): Pilikán, Sátormagos, Gyenesdiás, Büdöskút, Balatongyörök — az itteni erdőben főleg a Bisekú körül, ahol gyakran kergetőznek a kerecsennel, lévén fészke pont a sziklával szemben levő hegyoldalban egy öreg tölgyön; Szobakü, Márványfejtő, Vállus, Várvölgy, Szebike, Tátika, Daraberdő, Pörkölt-hegyek, Rezivárhegy erdeiben, Ko-

vácsi-hegy, az Uzsai-völgy felett is láttam körözni; a Kisbakonyban pedig a rezervátum hangás-nyírese felett. A Biseküvel szemben levő fészket 1962. IV. 15-én találtam meg. Mindkét öreg madár fejem felett körözött. A Tátikán V. 8-án láttam fészket; 1965. VII. 10-ikén pedig a lábánál fekvő bükkös felett keringett egy család. A helyi erdész egy nyiladékban fészket is ismerte és bemondása szerint pár nappal előtte a fiókák még nem hagyták el fészkeiket.

A téli időszakban (IX—II.) is gyakran találkoztam egerészölyvvel a következő helyeken: Pilikán, Hadszoros (ahol 1954. X. 23-án 5 példány körözött), Cserszegtomaj, Csókakü, Őzestó, Öregszéktető, Büdöskút, Gyenesdiás, Váradtető, Csereze, Szobakü, Vállus, Rezi, Tátika, Kovácsihegy, Sümeg, Nemesvita (napkeltekor 5³⁰-kor már a levegőben körözött). TAPFER, PILCHER és kísérőik 1966. VIII. 9-én az Uzsai-halastavak felett észlelték.

Balatonyörök feletti Nagy-nyiladékban 1966. III. 14-én a földön keresgélt egy példány, nem messze ettől a helytől a Bélap végződésénél 1966. V. 23-án kettő körözött, az egyik karmaiban egy hosszú kígyót cipelt.

Gatyásölyv (*Buteo lagopus*). — Bár nem ritka téli vendég, én mégis csak a Hévízi rét felett találkoztam vele: 1955. XII. 17.; 1957. IV. 17. (késői előfordulás); 1958. II. 2., 1965. XI. 26., 1966. XI. 13. — mindig egyes példányok; a Kisbakonyban 1964. XI. 23-án láttam. BÁRDIÓ (1929) Lesence-istvádnál 1926. XI. 2-án találkozott gatyásölyvvel, KELLER (1934), pedig egy hófehér példányt említ, melyet Zalaszántó határában ejtettek el.

Törpesas (*Hieraaëtus pennatus*). — 1950. VI. 9-én a Csidervölgy felett láttam egy törpesast.

Szirtisas (*Aquila chrysaëtos*). — CHERNEL (1921), 1920. IX. 17-én a Sümeg melletti erdők felett látott volna egy szirtisast keringeni.

Parlagisas (*Aquila heliaca*). — A parlagi sast J. R. CASSON figyelte meg 1966. V. 25-én a Tátika felett két egerészölyvvel keringeni.

Békászó sas (*Aquila pomarina*). — PÁTKAI (1947) Vállus határában 1942. június 18-án találkozott egy békászó sassal, magam 1950. VI. 25-én a Pilikán felett figyeltem meg.

Kékes rétihéja (*Circus cyaneus*). — Számomra meglepetés volt, hogy 1949. IV. 15-én Vonyarcvashegy határában az erdők között egy völgy felett repült át egy tojó, s bár a szomszédos sík területeken elég gyakori téli vendég, még a hévízi réten is aránylag ritkán találkoztam vele: 1957. III. 23.; 1958. II. 2.; 1958. III. 23.; 1965. II. 15. (1—1 tojó); 1959. III. 7. (egy pár).

Hamvas rétihéja (*Circus pygargus*). — A hamvas rétihéja sem az erdők madara, így nem számíthattam rá a Keszthelyi-hegységben, mégis 1950. IV. 30-án nagy meglepetésemre az Öregszéktető felett pillantottam meg egy hímet. A határos rétségben már költ a Kisbalaton irányában, és néha felkóborolhatnak egyes példányok a Hévízi-rétre is: így 1956. VII. 12-én láttam egy tojót a Hévízszentandrás és Felsőpáhok közti réten (14. ábra),

valamint egy másik tojóval már a tapolcai rétségek felett találkoztam 1962. VI. 13-án Raposka vasútállomás mellett.

Barna rétihéja (*Circus aeruginosus*). — A vizsgálati területünkkel határos nádasokban sok helyen költ a barna rétihéja, és így látogat el a Hévízi-rétre is, pl. 1956. VII. 12.; 1958. VI. 18.

Kígyászölyv (*Circaetus gallicus*). — BONTZ (1896) és LOVASSY (1913) írják, hogy Vállus határában a bükkösökben fordul elő. LOVASSY innen három példányt kapott. KELLER (1937) közli is ezek adatait: 1892. II., 1896. VII. 10., a harmadik adatok nélkül. FÁBA (1964) 1929. júliusában kapott egy példányt tömetésre Lesencetomajról. Magam is több ízben találkoztam kígyászölyvvel: Balatongyörök feletti erdőkben 1947. V. 26-án; Büdöskút felett repült el egy 1949. VII. 28-án karmaiban kígyóval; A Szobakü feletti gerincről is láttam egyet 1951. IV. 20-án; Balatongyörök határában a Bélap felett 1963. IX. 5-én egy, s végül valószínűleg 1951. VII. 4-én a Tátikán.

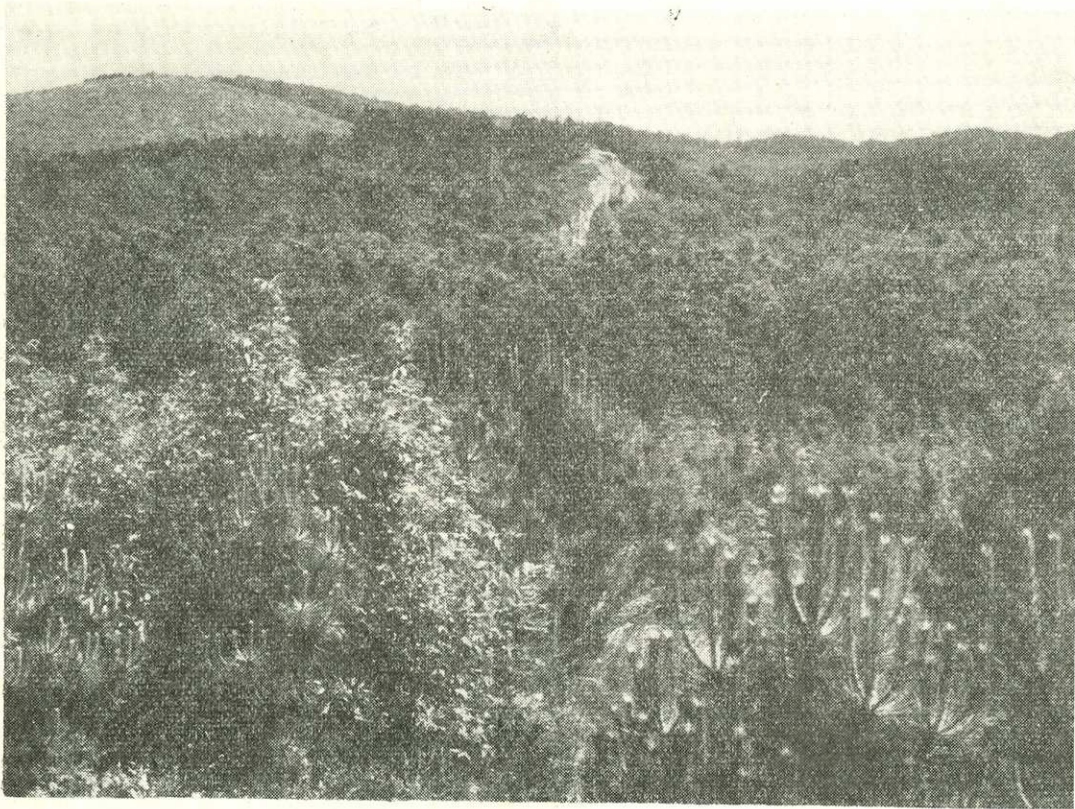
Sólyomfélék — Falconidae

Kerecsen (*Falco cherrug*) (11. ábra). — A legrégebbi adatunk Petényitől származik (CSÖRGEY 1904), aki 1841-ben a Csókaküről kapott a helyi erdésztől egy fiókát. Ezt az adatot azután megtaláljuk mindenütt a magyar irodalomban, jóllehet a kerecsen már régen nem fészkel a Csókaküvön. Nem tudni mikor tűnt el innen, valószínűleg akkor, amikor a keszthelyiek kedvenc kiránduló helye lett a Csókakü. KELLER (1931) még 1930 szeptemberben kapott egy kerecsent erről a vidékről (2. ábra).

A Keszthelyi-hegységben régen ismert kerecsenfészkek a Bisekületen látható, Balatongyörök határában (6. ábra). Itt megtaláltam 1947., 1948., 1951., 1954., 1955., 1957., 1958., 1960—66. években. Sajnos azonban ez a fészkelőhely túlságosan ismert és tudnak róla a solymászok. Az 1964—66. években innen fióka nem repült ki, mivel az illegális solymászok kiszedték és jórészt Nyugat-Németországba és Ausztriába vándoroltak solymászati célokra. A kerecsenpár azonban kitart a szikla mellett, és így még 1966. X. 8-án is láttam a párt a Bélap felett körözni. 1948. VI. 15-én megfigyelhettem a 2 fiatal kirepülését, melyek elhagyva a költő-sziklaodút a szikla-csúcson üldögéltek. 1949. VI. 11-én jelen voltam, amikor 3 fióka repült ki. Bemondás szerint volt még egy negyedik is. Ez azonban kiesett a fészkekből és ezért az erdészet az akkori gödöllői solymász-telepnek küldte el. Őszi mozgásban a fenti eseten kívül csak egyszer figyeltem meg a balatongyöröki hegyoldali földek felett 1962. IX. 11-én. Márciusban általában már fészken találtam; így 1959. III. 8-án, 1960. III. 12.; 1964. III. 17.; 1965. III. 31.; 1966. III. 14.

A Bisekület környékén kívül a Keszthelyi-hegységben csak egyszer talákoztam kerecsennel más ponton, éspedig 1950. IV. 30-án láttam egyet az Öregszéktető felett.

A Bisekület alatti táplálék-maradványokban főleg ürgét találtunk.

6. ábra. A Bisekü, a kerecsen fészkelő helye (fotó B. L. Sage)

Abb. 6. Der „Bisekü“, Horstplatz des Würgfalken

Vándorsólyom (*Falco peregrinus*). — Keszthely környékén számtalan ízben megfigyeltem a vándorsólymot mint téli vendéget. Ezekből a megfigyelésekből azonban csak egy esik a mi területünkre: Vadaskert, 1956. III. 15.

Kaba (*Falco subbuteo*). — A kaba rendszerint alacsonyabb fekvésű pontokon található. A Keszthelyi-hegységből így csak néhány megfigyelésem van: Szentmihálydomb, 1956. VII. 17.; Rezi (földek), 1958. IV. 22.; Vadaskert, 1958. VI. 18. és 20.; Uzza, 1963. V. 8.; Dobogó, 1966. V. 23.

Kis sólyom (*Falco columbarius*). — A kis sólyommal mint téli vendéggel a Hévízi-rétnél találkoztam 1957. II. 4. és 1962. III. 6-án.

Vörösvércse (*Falco tinnunculus*). — A vörösvércse gyakori fészkelő madár a Keszthelyi-hegységben, de át is telet. Gyűrűzési adataink innen nincsenek, melyek eldöntenék, hogy vajon az állomány mennyire helybenmaradó és mennyi északi vendég jön? Leggyakrabban az erdők szegélyén dolmányosvarjú- és szarka-fészkekben költ, de költ sziklafalon, bányák fa-

lán és romos épületekben vagy templomtornyokban. Leggyakrabban Gyenesdiás határában találkoztam vörös vércsével, ahol 1950. IV. 16-án egy jegenye csúcsán páرزottak. A Szentmihály-domb kápolna tornya körül találkoztam velük 1956-ban és 1958-ban is. 1963. V. 6-án láthattam, amint etetni ki-bejárt a toronyból. A hegyek pereméről Gyenesdiástól Tapolcáig, sőt Sümegig is számos megfigyelésem van. Valószínűleg költött a sümegi várromon is, ahol 1952. X. 12-én és 1954. VI. 10-én figyelhettem meg. Ugyancsak gyakran láttam vércsét a Vindornya-völgy különböző pontjain. Hévíz környékén január kivételével mindig találkoztam velük, itt 1955. IV. 26-án 7 példányt láttam egyszerre a levegőben. A dobogói kőfejtő falában nyilvánvalóan fészkel (1956, 1959). Költési időben benn a hegyekben sokszor észlelhettem vércsét, így Búdöskút körül, a Kovácsihegy Vadtava felett, a Cserezében, Gyenesdiás feletti bokros plató felett a Vadlánylik körül, a Battyánháton, a Rezi határában fekvő várromnál stb.

Fácánfélék — Phasianidae

Fogoly (*Perdix perdix*). — A fogoly Keszthely körül gyakori vad. SÁRKÁNY (1882) szerint környékén 1882-ben 164 fogoly esett. A szigorú telek azonban itt is erősen megtizedelték állományát. A második világháború után alig lehetett fogollyal találkozni, de azután szépen feljavult az állománya. Főleg a sík részeken találkoztam fogollyal, így a Hévízi-réten a Vadaskert és Dobogó között, de tovább is a Gyöngyösi csárda magasságáig. Ezen a szakaszon legtöbbször 1961. X. 10-én láttam; két ízben egy-egy tízes csapatot. A Vonyarcvashegy melletti földeken 1962. XI. 7-én hatos csapatot láttam. A kisbakonyi részen 1960. IV. 4-én Gyepükaján határában egy párt riasztottam fel.

Fürj (*Coturnix coturnix*). — SÁRKÁNY (1882) szerint 1881-ben Sümeg és Mihályfa között 66, 1882-ben csak 4 fürj esett; Keszthelynél 1882-ben 14 példány. Magam fürjjel igen sok helyen találkoztam a réteken és földeken egyaránt (Hévízi-rét a Vadaskerttől a Dobogóig, Zalaszentő határában a kelta-sírok rétjén, hangja innen a Tátikára is felhangzik gyakran, Tátika-hidegkútnál is gyakran hallottam; Cserszegtomaj; a Gráb-híd körül, Vindornyaszőllősnél, Rezinél, Raposkánál stb. Ahol csak egy kis nyíltabb terület talál, néha megtelepszik, így 1949. VII. 28-án a Rezi-várromnál szólt. De még a Tátika bükkösében és erdeiben is hallottam 1951. VII. 4-én. Régebbi tavaszi érkezési adatok: Uzsa, 1915. IV. 22., 1916. V. 1., 1917. V. 2. Legkorábbi észleleteim: Cserszegtomaj, 1955. V. 15.; Raposka, 1958. V. 23.; Hévíz, 1960. V. 18.; Alsómánd, 1964. V. 14.; Dobogó, 1966. V. 23. — Vannak ugyan áprilisi adataim és őszi adataim is Keszthely vidékéről, sajnos azonban ezek nem a Keszthelyi-hegységre vonatkoznak. A fürj területünkön nem mondható nagyon gyakori madárnak, azonban nem rendelkezünk olyan adatokkal, melyek alapján összevethetnénk régi és mai állományát. Így állománycsökkenésről nem beszélhetünk, hiszen viszonylag elég gyakran találkozunk fürjjel.

lán és romos épületekben vagy templomtornyokban. Leggyakrabban Gyenesdiás határában találok vörös vércsével, ahol 1950. IV. 16-án egy jegenye csúcsán pározottak. A Szentmihály-domb kápolna tornya körül találok velük 1956-ban és 1958-ban is. 1963. V. 6-án láthattam, amint etetni ki-bejárt a toronyból. A hegyek pereméről Gyenesdiástól Tapolcáig, sőt Sümegig is számos megfigyelésem van. Valószínűleg költött a sümegi várronon is, ahol 1952. X. 12-én és 1954. VI. 10-én figyelhettem meg. Ugyancsak gyakran láttam vércsét a Vindornya-völgy különböző pontjain. Hévíz környékén január kivételével mindig találok velük, itt 1955. IV. 26-án 7 példányt láttam egyszerre a levegőben. A dobogói kőfejtő falában nyilvánvalóan fészkel (1956, 1959). Költési időben benn a hegyekben sokszor észlelhettem vércsét, így Búdöskút körül, a Kovácsihegy Vadtava felett, a Cserezében, Gyenesdiás feletti bokros plató felett a Vadlánylik körül, a Battyánháton, a Rezi határában fekvő várronnál stb.

Fácánfélék — Phasianidae

Fogoly (*Perdix perdix*). — A fogoly Keszthely körül gyakori vad. SÁRKÁNY (1882) szerint környékén 1882-ben 164 fogoly esett. A szigorú telek azonban itt is erősen megtizedelték állományát. A második világháború után alig lehetett fogollyal találkozni, de azután szépen feljavult az állománya. Főleg a sík részeken találok fogollyal, így a Hévízi-réten a Vadaskert és Dobogó között, de tovább is a Gyöngyösi csárda magasságáig. Ezen a szakaszon legtöbbször 1961. X. 10-én láttam; két ízben egy-egy tízes csapatot. A Vonyarcvashegy melletti földeken 1962. XI. 7-én hatos csapatot láttam. A kisbakonyi részen 1960. IV. 4-én Gyepükaján határában egy párt riasztottam fel.

Fürj (*Coturnix coturnix*). — SÁRKÁNY (1882) szerint 1881-ben Sümeg és Mihályfa között 66, 1882-ben csak 4 fürj esett; Keszthelynél 1882-ben 14 példány. Magam fürjjel igen sok helyen találok a réteken és földeken egyaránt (Hévízi-rét a Vadaskerttől a Dobogóig, Zalaszentő határában a kelta-sírok rétjén, hangja innen a Tátikára is felhangzik gyakran, Tátika-hidegkútnál is gyakran hallottam; Cserszegtomaj; a Gráb-híd körül, Vindornyaszőllősnél, Rezinél, Raposkánál stb. Ahol csak egy kis nyíltabb terület talál, néha megtelepszik, így 1949. VII. 28-án a Rezi-várronnál szólt. De még a Tátika bükkösében és erdeiben is hallottam 1951. VII. 4-én. Régebbi tavaszi érkezési adatok: Uzsa, 1915. IV. 22., 1916. V. 1., 1917. V. 2. Legkorábbi észleleteim: Cserszegtomaj, 1955. V. 15.; Raposka, 1958. V. 23.; Hévíz, 1960. V. 18.; Alsómánd, 1964. V. 14.; Dobogó, 1966. V. 23. — Vannak ugyan áprilisi adataim és őszi adataim is Keszthely vidékéről, sajnos azonban ezek nem a Keszthelyi-hegységre vonatkoznak. A fürj területünkön nem mondható nagyon gyakori madárnak, azonban nem rendelkezünk olyan adatokkal, melyek alapján összevethetnénk régi és mai állományát. Így állománycsökkenésről nem beszélhetünk, hiszen viszonylag elég gyakran találkozunk fürjjel.

ról, hogy Hévíz környékére 1965-ben vérfelújítást hoztak, melyet egy nappal az arvalin-mérgezés előtt bocsátottak ki. A vadásztársaság bemon-
dása szerint az egész állomány elpusztult.

Guvatfélék — Rallidae

Guvat (*Rallus aquaticus*). — TAPFER, PILCHER és kísérőik 1966. VIII. 9-én az Uzsai halastavaknál figyeltek meg egy guvatot.

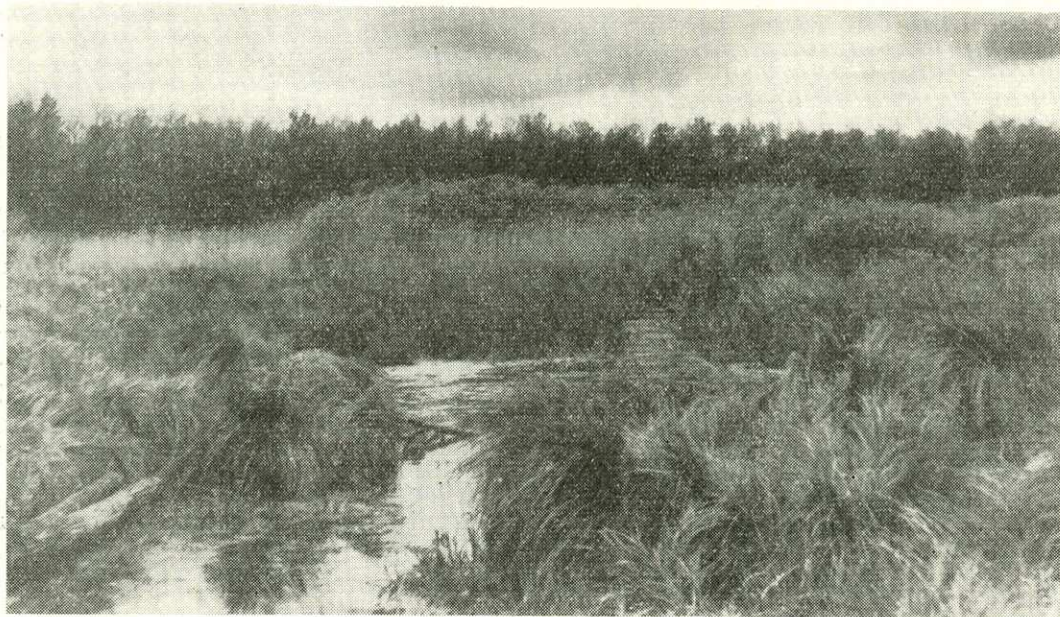
Haris (*Crex crex*). — UJVÁRY (SCHENK 1917), jelentései szerint Uzsára a haris 1916. IV. 27-én és 1917. V. 5-én érkezett meg ezeken a tava-
szokon. Magam a Vadaskertnél 1959. VI. 2-án hallottam; a Dobogó körüli
réteken 1960. V. 8. (2), 1962. V. 7. (2); Alsómádnál a Zala rétjein 1964.
V. 14-én (3).

PETHŐ (1933) különös viselkedését írja le, mely egyúttal téli előfordu-
lási adat is: Hévíz mellett 1933. XII. 5-én egy vadászaton a vadászok elől
egy haris rebtent fel, mely megzavarodva a reá tett lövésektől egy magas
nyár vastag, kb. 8—10 m magasán álló ágára szállt rá.

Pettyes vízcicsibe (*Porzana porzana*). — A Kovácsi-hegyen a Vadtóban
hallottam 1953. V. 2-án hangját. TAPFER, PILCHER és kísérőik 1966. VIII.
9-én az Uzsai halastavakon figyeltek meg. BÁRDIÓ (WARGA, 1929) pedig
1926. IV. 8-án Lesenceistvádnál.

8. ábra. A Vadtó a Kovácsi-hegyen, a tőkésréce fészkelő helye és sok erdei madár
itatója (fotó Szabó István)

Abb. 8. Der Vadtó („Wilder Teich“) am Kovácsi-Berg, Nistplatz der Stockente
und Tränke vieler Waldvogelarten

Vízityúk (*Gallinula chloropus*). — Hévíz tavának közismert madara volt a vízityúk, mely a parti tündérrózsa leveleken, a kis nádas előtt mindig futkározott. Így 1949. IX. 11-én egy családot és még további két magános példányt láttam; még 1953. IX. 23-án is két példányt figyeltem meg. Ezen a télen azonban a vízityúkokat „szórakozásból” kilőtték, és többé a vízityúk nem tért vissza a Hévízi-tóra.

Az Uzsai halastavakon is több ízben találkoztam vele: 1951. IX. 26. (2 + 1—2); 1956. VIII. 26. (5—6); 1957. V. 19. (1); 1962. V. 26. (2 + 1 + 2 + 1 + 1 + 2 + 2). Egy ízben Gyenesdiás kertjeiben is találkoztam vízityúkkal (1951. IV. 4.).

Szárcsa (*Fulica atra*). — Az Uzsai halastavak költő-madara a szárcsa (16. ábra). Az állományt átlagosan 5—6 párba becsülhetem négy év (1960, 1962, 1963, 1965) alatt V—VII. közt végzett megfigyeléseim alapján. Legmagasabb számban (25—30 példány) találkoztam itt szárcsával 1951. IX. 26. és 1956. VIII. 26-án, amikor már vonulók is csatlakozhattak a helyi állományhoz. Még 1952. X. 12-én is 15—20 darabot figyeltem meg itt.

A Hévízi-tónál a szárcsa csak téli vendég. 1956. III. 11—15. (20—22 példány); 1957. I. 27. és II. 4. között (2—3); 1957. II. 3.—III. 23. — ez utóbbi napon 3 példány a parti gyepen táplálkozott —; 1959. III. 7. (1); 1965. II. 15. (3).

Túzok-félék — Otidae

Reznek (*Otis terax*). — VÖNÖCZKY—SCHENK (1917) a fauna-katalógusba felvette a rezneket Keszthely és Zalagógánfa lelőhelyekkel. Ezek nyilván a mi területünkön kívül esnek. Hogy mégis felvettem ezt a fajt, annak egyedüli oka az, hogy a magyar irodalomban teljesen feledésbe merült egy adat: SÁRKÁNY (1888) írja, hogy egy sümegi vadász 1888. VIII. 19-én Zalaszentmihály határában kukoricásban lőtt egy rezneket. Ez a lelőhely szintén kiesik vizsgálati területünkől, mégis — mivel a Zala-dombok madárvilágának megírására egyelőre nincs remény — fel kell használni az alkalmat, hogy a feledés homályából megmentsük az adatot.

Lilefélék — Charadriidae

Bíbic (*Vanellus vanellus*). — UJVÁRY (SCHENK 1917), a következő tavaszi érkezési adatokkal szolgál Uzsáról: 1913. III. 3.; 1915. III. 8.; 1917. III. 14. Bíbiccel én a Hévízi-réten találkoztam, ahol valószínűleg még ma is költ és szívesen keresgél a felszántott területeken is (14. ábra). Legkorábbi adatom 1959. III. 7. (1) és 1960. III. 8. (16—18 db); 1955. III. 15-én egy a teljesen lefagyott mezőn, — a szomszédos Kisbalaton körüli réteken néha át is telet. Legkésőbbben 1965. XI. 21-én egy kb. 45 bíbicből álló csapatát láttam. További megfigyeléseim következőképpen oszlanak meg: III: 6; IV: 5; VI: 1 megfigyelés magános példányokról vagy kisebb csapatokról (4—5). Az Uzsai-halastavakon is láttam 1957. V. 19. (2); 1962. V. 6. (4), 1966. V. 25. (1). A hegyekben csupán egy alkalomból láttam bíbicet, éspedig Rezi felett egy 8-as csapatot 1957. III. 21-én.

Szalonkafélék — Scolopacidae

Nagypóling (*Numenius arquatus*). — A Hévízi-réten valószínűleg régebben költött is (14. ábra), de a Lápgazdasággal járó lecsapolás következtében, mind jobban visszaszorul a Kisbalaton felé. Saját megfigyeléseim a Hévízi-réten a következők: 1948. IX. 24. (21 db); 1950. III. 15. (1); 1958. IV. 19. (1); 1958. V. 26. (1); 1959. VI. 2. (1); 1961. X. 10. (4 ízben 1—1).

Piroslábú cankó (*Tringa totanus*). — Csupán a Hévízi-réten figyeltem meg néhány esetben piroslábú cankót: 1960. IV. 6.; 1964. IV. 15.; 1966. III. 18.

Erdei cankó (*Tringa ochropus*). — A Hévízi-rét csatornái mellett észleltem néhány ízben magános erdei cankókat: 1949. IX. 19.; 1959. XI. 17.; 1964. IV. 14.

Billegető cankó (*Actitis hypoleucos*). — Megfigyeltem a Hévíz-tava partján 1949. IX. 19-én, valamint az Uzsai halastavak mellett 1962. V. 6-án egy-egy példányt.

Nagy sárszalonka — (*Gallinago media*). — BÁRDIÓ (1929) szerint 1926. IV. 3-án Lesenceistvádnál fordult elő.

Sárszalonka (*Gallinago gallinago*). — BÁRDIÓ (1929) 1926. III. 26-án és IV. 10-én Lesenceistvánd határában látta.

Erdei szalonka (*Scolopax rusticola*). — A Keszthelyi-hegységben és a Kisbakonyban nemcsak rendszeres átvonuló, hanem alkaiom adtán költ is. LOVASSY (1913) a „dolomit-hegyekből” kapott két tojást, de pontos adatait nem közli. VÖNÖCZKY—SCHENK (1944) erdei-szalonka kataszterében Balatongyörök környékét említi mint fészkelőhelyet. POLGÁR (1922) 1922. V. 6. Cserszegtomaj határában egy még repképtelen fiókat talált. HOFFMANN (1950) megfigyelte 1948. IV. 29-én a Tüskéstólapon (Cserszegtomaj határa) a déli órákban, hogy egy erdei szalonka lába közé fogva hogyan cipelte fiókait biztonságba.

Az erdei szalonka tavaszi húzásáról főleg a régebbi vadászlapok adnak részletes értesítéseket a Keszthelyi-hegységből is. Így SÁRKÁNY (1882), SZIDNAY (1884, 1885, 1886, 1887), EGERVÁRY (1890, 1893, 1894), DARNAY (1918), JILLY (1919) Sümeg környékéről. Ezek szerint az erdei szalonka megjelenése Sümeg környékén: 1882. III. 8.; 1884. III. 15.; 1885. III. 6.; 1886. III. 23.; 1887. III. 12.; 1890. III. 17.; 1893. III. eleje; 1894. II. 4.; 1900. III. 18.; 1918. III. 9.; 1919. III. eleje (különösen március végén volt erős a húzás ebben az évben); őszi utolsó megfigyelés: 1884. IX. 15. SZIDNAY (1916) szerint 1916. évben Sümeg mellett 46 szalonkát lőttek.

ÚJVÁRY (SCHENK 1917) szerint Uzsánál 1913. III. 8., 1915. III. 5. és 1917. III. 10-én érkeztek meg a szalonkák; KISRÓMAY szerint 1929. III. 29, de IV. 2-ig alig mutatkoztak; 1931. III. 21. és IV. 8. között zajlott le a húzás; 1932-ben III. 27. és IV. 13. között. Általában III. 8—10. közt szok-

tak Uzsára érkezni, és III. 25—28 közt szokott befejeződni a húzás. 1935 tavaszán 54 szalonkát ejtettek el. 1935/36. telén áttelelést nem észlelt, viszont már 1936. II. 28-án látta KISRÓMAY az első szalonkát.

Keszthely környékéről INKEY (1883), ZICHY (1918, 1919), UHERECK (1919), BANICZ (1931) és SCHWEND (1936, 1937) adnak híreket: az elsők 1919. III. 2., 1931. III. 25. (főhúzás IV. 5—8. közt), 1936 tavaszán a húzás nagyon szeszélyes volt a Keszthelyi-hegységben, a reggeli órákban erősebb volt — ami itt szokatlan jelenség —, mint az estiekben. Az elsőket 1936. III. 4-én látták és IV. 4-ig tartott a húzás; III. 17—25 között a vonulás félbemaradt, de utána újra elkezdődött. 1937. III. 7-én látták az első hat példányt Balatongyöröknél és kettőt Vonyarcvashegynél. HORN (1929) szerint Cserszegtomajnál 1926-ban az elsőket II. 28-án látták. HAJEK (szóbeli közlés) vadásznaplójában a következő lelövési adatok vannak feljegyezve: Csókakú, 1900. III. 24.; Battyánhát, 1900. IV. 5. és IV. 30.; Cserszeg, 1941. III. 26. és III. 30. A Faggyaskeresztnél HEGEDÜS erdész 1957-ben III. 14-én 3 darabot, III. 15-én kettőt látott. A terítékek nagyságai a keszthelyi erdőkben: 1883-ban 70 db, 1886-ban 204; 1904-ben 404; 1916-ban 46 példány volt.

SCHMIDT EGON 1961. III. 28-án a Kisbakonyban kettővel találkozott.

A telelésről és őszi vonulásról szóló adatok: Lesencetomaj, 1921. IX. 28.; Keszthely körüli hegyek, 1921. XII. 2.; Alsópáhoknál 1917. XI. 9-én 9 szalonkát lőttek.

Nem lévén vadász, szalonkával viszonylag ritkán találkoztam és csupán az őszi vonuláson: Vonyarcvashegy, 1950. X. 8.; a Vadaskert felső peremén 1964. X. 19-én 1—1 db.

KISRÓMAY (1940) közli, hogy 1940. IV. 4-én Uzsánál egy „Riga 64217” jelzésű gyűrűs szalonkát lőttek. Gyűrűzési adatai: BLUMS (1962) szerint mint fióka gyűrűzve Lubana (Lettország) határában 1937. VI. 21-én, kézrekerült Lesenceistvánd, 1940. IV. 4-én (1240 km SOS.) (J. BALTVILKS szíves figyelmeztetése alapján).

Sirályfélék — Laridae

Viharsirály (*Larus canus*). — Keszthely és Gyenesdiás közti földeken 1965. I. 18-án láttam egyet; 1966. III. 18-án pedig 5—6 példányt dankasirály és seregély társaságában a Vadaskert felső oldalánál fekvő földeken szedegetni.

Dankasirály (*Larus ridibundus*). — KELLER (1923) egy csapat dankasirályt látott Hévíz határában, amint az ekét követték. A Vadaskert körüli földekről 1954. III. 21-én egy 50—60 főből álló csapatot láttam, amint a Balaton felé húztak; 1966. III. 18-án 80—100 példány szedegetett a földeken viharsirályokkal és seregélyekkel vegyes csapatban.

Az Uzsai halastavakon a következő esetekben találkoztam dankákkal: 1960. IV. 4. (4 db); 1962. V. 6. (18); 1963. IX. 6. (26—30). Ugyanitt SCHMIDT EGON 1961. III. 26-án néhányat, TAPPER, PILCHER és kísérőik 1966. VIII. 9-én 40—60 dankát láttak.

Kis sirály (*Larus minutus*). — TAPFER, PILCHER és kísérőik 1966. VIII. 9-én az Uzsai halastavak felett láttak egy-két példányt.

Kormos szerkő (*Chlidonias niger*). — A kormos szerkővel az Uzsai halastavakon találkoztam több ízben: 1956. VIII. 26. (6—8 db); 1962. V. 6. (2); 1966. V. 25. (2); 1966. V. 25. (2); ugyanitt TAPFER, PILCHER és kísérőik 1966. VIII. 9-én 6—8 példányt láttak.

Küszvágócsér (*Sterna hirundo*). — Egy küszvágócsért láttam az Uzsai halastavakon 1962. V. 6-án; TAPFER, PILCHER és kísérőik pedig 8—10 darabot 1966. VIII. 9-én.

Galambfélék — Columbidae

Kékgalamb (*Columba oenas*). — A bükkösökben szórványosan fészkel. PÁTKAI (1947) a Vállus határában fekvő, illetve létezett bükkösben találkozott kékgalambbal 1942. június 18-án. ÚJVÁRY szerint Uzsára a következő tavaszi érkezési napjai vannak: 1915. III. 14.; 1916. III. 1.; 1917. II. 28. KISRÓMAY szerint ide 1929-ben még magas hó mellett érkeztek meg. SCHMIDT EGON 1961. III. 27-én hallott kék galambot Uzsánál. KELLER (1923), Hévíznél látott 1—2 példányt 1920. VIII. 24-én. HORN (1929) az utolsókat Cserszegtomajnál 1926. X. 4-én látta.

Magam költési időben leggyakrabban a Tátikán találkoztam kék galambbal, így 1950. V. 29-én (1) és VI. 29-én (3 egyenként); 1951. VII. 4. (1 + 2); 1963. V. 8.; 1965. VII. 10.; az Uzsa feletti bükkösben 1951. VII. 3. A vonulás idején réteken és más erdők szélén is találkozhatunk kék galambbal. Saját megfigyeléseim: Vadaskert, 1961. X. 10. (1); 1964. II. 28. (3); a Hévízi-réten 1964. II. 28. (3); Zalaszántó határában a Púposhogy erdeinek szélén a Nagy-Séd mellett, 1965. III. 27. (1 + 2); Balatonyörök-Bélap, 1965. III. 31. (4).

Örvös galamb (*Columba palumbus*). — A ligetek és erdőszelek költő madara, mely korán érkezik, későn távozik, néha át is telet, de teletési adataim csak a szomszédos területről vannak. Érkezési adatai: Uzsa, 1917. III. 1. (ÚJVÁRY); 1936. II. 19. (KISRÓMAY); SCHMIDT EGON 1961. III. 29-én csak keveset látott Uzsa környékén. A következő tavaszi megfigyeléseim vannak: Vadaskert, 1955. III. 15.; Hévíz, 1961. III. 22., 1964. III. 18. (22 db); de egy 10—15-ös csapatot 1950. IV. 10-én is észleltem Balatonyöröknél, tehát kései vonulók voltak. A Balaton környékén néha nagy nyárvégi-őszi csoportosulásait figyelhettem meg. Ilyeneket a mi területünkön nem tapasztalhattam, a legnagyobb őszi csapat is csak 6 példányból állt (Hévíz, 1948. IX. 27.). Számomra legkésőbbi őszi megfigyeléseim: Cserszegtomaj, 1954. X. 22.; Hévíz-rét, 1961. X. 10.

Gerle (*Streptopelia turtur*). — Gyakori fészkelő madár mindenféle erdőben, erdőszeleken, bokrosokban, kertekben (17. ábra). Vonulási adatok az irodalomból: Uzsa, 1916. IV. 15.; 1917. IV. 10. (ÚJVÁRY); Cserszegtomaj, 1926. IV. 26. (HORN). Saját legkorábbi megfigyeléseim — figyelembevétel, hogy nem folyamatos tartózkodás alapján végeztem; Csidervölgy, 1950. IV.

30.; Gyenesdiás, 1951. IV. 29.; Balatongyörök, 1952. IV. 27.; Kovácsihegy, 1953. V. 1.; Vadaskert, 1956. IV. 2. A síkságon ősszel néha hatalmas csapatokba verődnek a gerlek, ilyenekkel a Keszthelyi-hegységben nem találkoztam. Legnépesebb csapatok voltak: Hévíz mellett tarlón, 1962. IX. 13. 30—40; Vadaskert mellett napraforgó-földön 1964. IX. 19. 10—15 db. 1963. V. 5-én egy előző évről lábon maradt kukoricaföld felett húzódó vezetéken 10—12, de talán még több is mutatkozott, melyek oda-vissza jártak a kukoricásból. Legkésőbbi megfigyeléseim: Hévíz, 1950. IX. 19. (2); Vadaskert, 1951. IX. 10. (1); Balatongyörök, 1952. X. 9. (egy, három balkáni gerlével); Felsőpáhok (földek), 1957. IX. 20.

Balkáni gerle (*Streptopelia decaocto*). — Az 1930-as években délkelet felől előnyomuló madárfajok közül a balkáni gerle csak 1936-ban érte el a Balaton-vidékét, Keszthelynél (LOVASSY). Keszthelyről indul el aztán a Balaton-vidék további megszállása mindkét part mentén. Amikor 1946-ban Keszthely központtal megindítottam kutatásaimat, különös figyelmet szenteltem a balkáni gerle előfordulási kérdésének, és madarunkat azóta csaknem minden községben megtaláltam. Természetesen az évszámok nem azt jelentik, hogy korábban nem fordult ott elő balkáni gerle, hiszen elég késői adatok akadnak köztük, mégis felsorolom, hogy mikor találkoztam én először balkáni gerlével az egyes községekben:

- 1949: Gyenesdiás;
- 1950: Hévíz;
- 1952: Sümeg, Balatongyörök;
- 1960: Csabrendek, Vár völgy, Egregy;
- 1962: Csersegtomaj, Vonyarcvashegy;
- 1963: Karmacs, Vindornyafok, Vindornyaszőlős, Kisgörbő;
- 1965: Rezi, Zalaszántó, Bazsi, Lesencefaluban, Nagygörbő;
- 1966. Balatonederics Tátikahidegkút.

Ez a legutóbbi adat már arra mutat, hogy a balkáni gerle kezd a falvakból kijebb is húzódni és tanyák, magános házak mellett is megtelepszik. De találkoztam balkáni gerlével emberi lakoktól távol, így 1963. XI. 15-én a Vadaskertben, 1966. X. 8-án pedig Balatongyörök felett a szőlők felett repült egy.

Kakukkfélék — Cuculidae

Kakukk (*Cuculus canorus*). — HOMEYER (1893) írja, hogy LOVASSY gyűjteményében látott karvalyposzáta és citromsármány-fészekaljákat kakukktojással. LOVASSY (1929) közli, hogy 1927 júliusában, borospince falára kifüggesztett oduban szürkelégykapó költött, melyben egy csaknem repülő kakukkfiókát talált; 1949-ben pedig Lesencefaluban SIMON egy présház fedele alatti kövirigó fészekben kakukktojásra akadt (DARNAY).

ÚJVÁRY a következő érkezési adatokat közli Uzsáról: 1915. IV. 17.; 1916. IV. 9.; 1917. IV. 8.; HORN Csersegtomajon először 1926. IV. 26-án látta; saját adataim: Csersegtomaj-Pilikán, 1949. IV. 15.; Büdöskút, 1950.

IV. 16.; Rezi, 1951. IV. 7. (DARNAY); Vadaskert, 1957. IV. 17.; Bisekü, 1961. IV. 17.; Hévíz, 1964. IV. 15.; a legkésőbbi adataim: Nemesbükk-Pince-sor, 1959. IX. 8.; Balatongyörök, 1961. IX. 3.; Gyenesdiás, 1962. IX. 11.; HORN 1926-ban Cserszegtomajon az utolsó kakukkot IX. 20-án látta. Az uzsai hangásban is találkoztam költési időben kakukkal.

Gyöngybagolyfélék — Tytonidae

Gyöngybagoly (*Tyto alba*). — 1950. V. 29-én a Várvölgy feletti szőlőkben álló kápolna falánál friss gyöngybagoly tollakat találtam; bemondás szerint 1958. VI. 19-én gyöngybaglyot fogtak a gyerekek a Dobogónál.

Bagolyfélék — Strigidae

Füleskuvik (*Otus scops*). — PÁTKAI hallotta 1942. VI. 18-án Vállusnál szólni; magam Gyenesdiáson 1950. IV. 30-án.

Uhu (*Bubo bubo*). — LOVASSY (1913) szerint a Keszthelyi-hegyekben lőttek egy fiatal uhut. KELLER (1934) közli pontosabb adatait: Rezi, 1893.

Kuvik (*Athene noctua*). — 1951. VII. 4-én hajnalban a Tátika váromon láttam kuvikot; 1953. IV. 12-én Gyenesdiásban hallottam; 1955. XII. 18-án köpeteit találtam a Dobogó sziklafala repedéseiben; végül egy kuvikot láttam 1965. III. 28-án Nemesvitán a vasútállomás közelében fűzön.

Macskabagoly (*Strix aluco*). — SCHMIDT EGON 1961. III. 26-án este az uzsai Hubertuslak mellett hallotta szólni. Én egy tépést találtam ugyancsak Uzsán, közel a fenti helyhez 1962. V. 6-án gyetyánosban; megfigyeltem, Balatongyörökön az új erdészlak fenyőin 1965. V. 24-én.

Erdei fülesbagoly (*Asio otus*). — 1951. IV. 10-én a Bisekü feletti fekete-fenyő-állományban találkoztam erdei fülesbagollyal; 1959. III. 8-án pedig a Szobakü barlangjából riasztottam ki.

Lappantyúfélék — Caprimulgidae

Lappantyú (*Caprimulgus europaeus*). — HOMEYER (1893) írja, hogy 1892. V. 29-én Büdöskút és Keszthely között a kocsijukat hosszan követte egy kecskefejő. Annak ellenére, hogy útjaim az esti szürkületben már a megfelelő terep elhagyása után végződtek, mégis elég gyakran találkoztam kecskefejővel. Gyenesdiáson a bokros fennsíkon a Vadlánylik mellett, valamint a vasútállomás közeli kertekben láttam 1950. V. 29, VI. 18. és VI. 29-én; Vonyarcvashegyen 1950. VI. 26.; Gyenesdiás—Nagymező, 1950. VIII. 27.; Pilikán, 1951. VII. 4.; Kovácsihegyen a Vadtónál 1953. V. 2.; Bisekü, 1961, IV. 18.; Csereze, 1962. X. 6.

Sarlósfecskéfélék — Apodidae

Sarlósfecske (*Apus apus*). — A sarlósfecske a Balaton környékén csak átvonul, alkalmi fészkeléséről keveset tudunk. A szomszédos területeken való fészkeléséről csak BONTZ (1896) írja — nyilván LOVASSYtól szerzett információ alapján —, hogy a keszthelyi templom tornyában fészkel, de nem minden esztendőben. Lehetséges, hogy ez is csak összetévesztése az említett nyári kóborló csapatokkal. Azóta nem tudunk semmit, hogy a közeli környéken fészkelte volna sarlósfecske. KELLER (1923) is csak arról ír, hogy 1920. VIII. 24-én néhányat látott Hévíz felett. Magam vonulókkal, vagy nyári kóborlókkal viszonylag elég sokszor találkoztam, a hegyek közt is: Balatongyörök (erdők felett), 1947. V. 26. (20—30); Gyenesdiás—Vadlánylik (bokros fennsík felett), 1951. V. 16. (8—10); Zalaszántó a Rezivár alatti földek felett, 1952. VIII. 24. (8—10); Gyenesdiás és Szentmihálydomb körül, 1955. VI. 12. (20—30); Balatongyörök, 1956. V. 20. (30—40) és a Szentmihálydombnál (20—30); uzsai völgy felett, 1960. VI. 10. (3).

Jégmadárfélék — Alcedinidae

Jégmadár (*Alcedo atthis*). — A jégmadarat magánosan a Hévízi-rét csatornáinál mellett láttam: 1948. IX. 19.; 1949. IX. 19.; 1959. XI. 16.; 1966. X. 10.; 1966. XI. 13.; 1966. XII. 13.; a tónál pedig 1960. XI. 28-án és 1966. XII. 13-án. Az Uzsai halastavaknál is találkoztam magánosan jégmadarakkal: 1951. IX. 26., 1962. V. 6. A balatongyöröki parknál kettőt láttam 1952. X. 9-én.

Gyurgyalagfélék — Meropidae

Gyurgyalag (*Merops apiaster*). — KELLER (1949) szerint 1907-ben Hévízen egy homokfejtőben fészkelte egy pár, de mivel a fürdőtelep építése miatt ez a hely is beépült, a gyurgyalag nem találhatott többé fészkelésre alkalmas helyet. 1947-ben Cserszegtomajról kapott egy fiókat. Cserszegen 1947. IX. 16-án látta a szőlők felett az utolsókat, ahol 1948-ban is találkozott gyurgyalaggal. HOFFMANN szíves szóbeli közlése szerint 1947-ben a cserszegi templom közelében fekvő kőfejtő felső peremén egy kis telep létesült, 1948-ban itt 20—30 pár költött, 1949-ben ezen a helyen 10 lyukat találtam költési idő után, 1954-ben pedig 9 lyukat. Fészkelte a gyurgyalag időnként a Vár völgy (nem község, hanem völgy) Keszthely felé eső bejáratánál a Szeles-kőfejtőben is 1947—1955 között, de nem rendszeresen. 1954-ben Egregyén a román templom feletti kis kőfejtőben 2 lyukat találtam. DARNAY 1954-ben a Dobogón 5 pár fészkelését állapította meg (10. ábra), a Tetéden 1 párét. Gyakran fészkel az ún. keszthelyi téglagyár agyagfejtőjében is, és ilyenkor a Vadaskert felett is lehet látni, vagy hallani őket, így: 1951. VII. 6. (5—6); 1955. VII. 21.; 1956. V. 9. és VII. 12.; 1958. VII. 20. A Dobogó murva-fejtőjében 1965. VII. 19-én G. ERNST-tel 3—4 párból álló telepet találtunk. 1966 májusában is kerestem itt őket, de nem találtam. Ellenben ifj. SÁGI KÁROLY szíves szóbeli közlése szerint júliusban fész-

kelt itt 4—5 pár. Tehát Hévíz, Dobogó, Tetéd, Cserszegtomaj és a keszthelyi téglagyár körzetében csaknem minden évben akadnak szétszórt kisebb telepek. Ezeket rendszerint évente váltakozva használják. Még a kőfejtők felső humusz rétegébe is szívesen fúrják lyukaikat. A megzavart vagy kiásott párok júliusban új helyen fészkelnek. Így a pontos állomány megállapítása nehézségekbe ütközik, mert mindig más ponton kell keresni őket. Erre a vidékre vonatkozó megfigyeléseim; Cserszeg, 1955. V. 15. (4—6); Csókakü, 1956. V. 21.; Dobogó, 1962. V. 8.

SZIJJ LÁSZLÓ 1956. VII. 5-én Zalaszántónál figyelt meg 3—4 gyurgyalagot, magam a Várvölgy felett fekvő Küorránál 4—6-ot 1950. V. 29-én. 1963-ban SZI erdész bemondása szerint a Várvölgy feletti szőlőkben népes telepük volt.

Őszi vonuláson a Gyenesdiás felett fekvő Nagymezőnél 1955. VIII. 28-án 16—20 darabot figyelhettem meg.

Szalakótafélék — Coraciidae

Szalakóta (*Coracias garrulus*). — HOMEYER (1893) 1892. V. 29-én a várvölgyi út mentén egyes példányokat figyelt meg. ÚJVÁRY (1918) szerint a szalakóta Uzsára 1917-ben IV. 28-án érkezett meg. KELLER (1923) a hévízi jegenyesorban 1920. VIII. 24-én 3—4 szalakótát látott. Általában a szalakóta fasorokban vagy erdőszegélyben fészkel, szereti a ritkás, fás legelőket, főleg ahol öreg odvas fák állnak. Költési időben gyakran találok szalakótával, így a következő helyeken: Vadaskert, Cserszegtomaj, Balatongyörök—Bélap, Gyenesdiás, Zalaszántó, Hévíz, Dobogó, Vindornyafok. Legkorábbi és legkésőbbi megfigyeléseim a Keszthelyi-hegységben: Vadaskert, 1955. IV. 26. és Vonyarcvashegy, 1951. IX. 9.

Bankafélék — Upupidae

Búbos banka (*Upupa epops*). — HOMONNAY (1939) állományfelvételt végzett a Balaton környékén, sajnos azonban kutatásai a Keszthelyi-hegység környékére nem terjedtek ki. HORN (1929) Cserszegtomaj határában 1926-ban az elsőket IV. 20-án, az utolsókat X. 14-én figyelte meg. A búbos banka jellegzetes madara a Keszthelyi-hegységnek, elég gyakori, főleg ritkás öreg fákkal tarkított legelőkön, erdőszéleken és irtásokban találkozunk vele, így láttam búbos bankát a következő helyeken: Gyenesdiás, Zalaszántó, Vállus, Vonyarcvashegy, Sümeg, Nemesvita, Hévíz, Ózestó, Vadaskert, Balatongyörök—Bélap, Gyenesdiás—Homoklap, Balatonederics (kőfejtők), Cserszegtomaj—Pilikán, Szentmihálydomb, Dobogó, Vindornyaszőlős, Gyenesdiáson megfigyeltem 1950. VI. 18-án, hogy 4 csaknem anyányi fiókat etettek egy faodúban az öregek. Találkoztam búbos bankával az uzsai halastavaknál és a hangás-nyíresben is a Kisbakonyban.

A búbos banka vonulására vonatkozó megfigyeléseim csaknem kizárólag a szomszédos területekre vonatkoznak, itt csak két adatot tudok megadni, melyek későiek, illetve elég koraiak: Balatongyörök (park) 1963. III. 31.; Vonyarcvashegy, 1963. IX. 5.

Harkályfélék — Picidae

Zöld küllő (*Picus viridis*). — Erdőkben, legyenek azok tölgyesek, bükkösök, vegyes lombdők, akácosok, égeresek és gyümölcsösökben egész éven át mindenütt előfordul és költ a zöld küllő. Gyenesdiáson 1950. VII. 1-én láttam egy kirepült családot.

Szürke küllő (*Picus canus*). — A szürke küllő Rezinél már szubfosszilisán is előkerült (DARNAY—JÁNOSSY 1961). Bár általában a szürke küllőt téli vendégnek tekintik, csak az újabb vizsgálatok vetettek fényt költésére; magam is több ízben találkoztam költési időben szürke küllővel: Szentmihálydomb (feketefenyőállomány), 1956. VII. 17.; Tátika (bükkös), 1959. VI. 1.; Uzsza (hangás-nyíres), 1960. VI. 10. Rajtam kívül költési időben megtalálták a szürke küllőt DR. GYŐRI JENŐ a Kovácsihegyen 1959. V. 2-án; SCHMIDT EGON Uzsán a Hubertuslak közelében bükkösben 1961. III. 28-án.

Megfigyeléseim téli időben: Hévíz, a rét jegenyesorában 1955. XII. 17.; 1959. III. 7.; 1963. IX. 4.; 1966. X. 10.; a Vadaskertben, 1957. IV. 16.; 1962. IV. 19. (dobol), 1965. XII. 9.; Hévíz égeresében, 1955. XII. 17.; Dobogó (betonoszlopon teljesen nyílt terepen), 1961. X. 10.; Vonyarcvashegy, 1962. XI. 7.

Nyaktekercs (*Jynx torquilla*). — A nyaktekercs a szőlők, gyümölcsösök, laza állományú lombdők, erdőszélek és hasonló terepek madara. HORN szerint 1926-ban Cserszegtomajra IV. 9-én érkezett. Saját első megfigyeléseim: Vonyarcvashegy (ritkás tölgyes), 1949. IV. 15.; Gyenesdiás (feketefenyő), 1950. IV. 16.; Vállus (tölgyes nyíladéka), 1951. IV. 13.; Vadaskert (vegyes lombdó), 1957. IV. 17.; 1959. IV. 18.; Balatongyörök (erdőszéli gyümölcsösök, szőlők), 1962. IV. 15.; Rezi (gyümölcsösök), 1965. III. 27.; legkésőbbi megfigyeléseim: Csidervölgy, 1955. VIII. 28. — a szeptemberi megfigyeléseim nem a hegyekből származnak.

Megtaláltam a nyaktekerceset az uzsai hangás-nyíresben is 1957. V. 19-én.

Fekete harkály (*Dryocopus martius*). — BONTZ (1896) szerint a fekete harkály Keszthely környékén csak téli vendég. KELLER szerint megtalálták Gyenesdiásnál 1922. IV. 20-án (ex WARGA és VÖNÖCZKY—SCHENK). PÁTKAI (1947) találkozott fekete harkállyal a Vállus határában fekvő bükkösben 1942. VI. 18-án. Magam fekete harkállyal a következő alkalmakkor találkoztam: Tátika (bükkös) (7. ábra), 1950. VI. 29.; 1963. V. 8.; Várvölgy-völgy (daraberdő és Pilikán közt, a műút felett repült át), 1951. IV. 8.; Bisekü (főleg gyertyános-állomány), 1951. V. 16.; 1965. III. 31.; 1966. III. 14.; Várvölgy-völgy (a várvölgyi út alsó szakaszán nem meszsze fentemlített ponttól a műút felett) 1953. III. 15.; Rezi Meleghegyen (közvetlen a Sikalika-barlang mellett) és a Szentmiklós-erdőben a Saskü körül, főleg bükk, 1957. III. 21. (1—1) és VI. 17. utóbbi dobol is; 1958. IV. 22.

Dr. PINTÉR levélben közli, hogy HEGEDŰS ANDRÁS erdész 1963-ban a Daraberdő felett a bükkösben a fészkelő fekete harkály állományt 2 párban állapította meg.

A Kisbakonyban SCHMIDT EGON egy magános öreg bükkfában találta fészket 1961. III. 28-án tölgyesben. 1965. V. 24-én D. WILSON a Sümeg és Tapolca közti műút felett a nyírádi eleágazásnál látta elrepülni.

Nagy fakopáncs (*Dendrocopos maior*). — A nagy fakopáncs a Keszthelyi-hegységben és a Kisbakonyban egyaránt gyakori állandó madár. Megtaláltam Gyepükajánon és a tó körüli tölgyes ligetben. 1953 óta a kertekben és szőlőkben nem találok többé nagy fakopánccsal, átadta helyét a balkáni fakopáncsnak. De verekedéseket a két faj közt csak ritka esetben láttam: Cserszegtomaj, 1954. IX. 24. és 1959. XI. 15. A hévízi égezenben mindvégig megtartotta revierjét a balkáni fakopánccsal szemben. Téli és tavaszi dobolását elég későn is hallottam, így a Vadaskertben 1962. V. 8., a Csókakünnél 1963. V. 9.

Balkáni fakopáncs (*Dendrocopos syriacus*). — A balkáni fakopáncs 1949 őszén jelent meg Keszthelyen. A hegyek közt 1950. III. 12-én találok vele először Gyenesdiáson. Ezt azután gyorsan követték a többi megfigyelések: Vonyarcvashegy, 1951. IV. 4.; Balatonyörök (park), 1952. X. 9.; Cserszegtomaj, 1952. X. 26. (diófán); Becehegy, 1954. V. 16.; Hévíz, Egregy és Nemesbükk között három ponton, 1954. XI. 14-én (ez az adat azért is fontos, mert igazolja, hogy hamar megtalálta a nyugat felé vivő utat a Zalai-dombokon keresztül); Raposka (vasútállomás), 1955. VI. 8.; Balatonederics, 1955. VII. 24.; Vadaskert és Hévíz közti jegenyesorban, 1956. III. 11.; Hévízszentandrás, 1956. VII. 12.; Vindornyaszállás, 1956. VII. 14.; Szentmihálydomb, 1956. VII. 17.; Felsőpáhok, 1958. IX. 24.; Csabrendek (kertek), 1960. IV. 4.; Vár völgy (a Lázhegy oldalában fekvő szőlőkben), 1960. IX. 4.; Zalaköszvényes, 1960. X. 17.; Dobogó, 1961. X. 10.; Balatonyörökön 1966. III. 14-én már elég távol a községtől közvetlen az erdőszegeylen egy öreg tölgyfán láttam a régi erdészlak mellett.

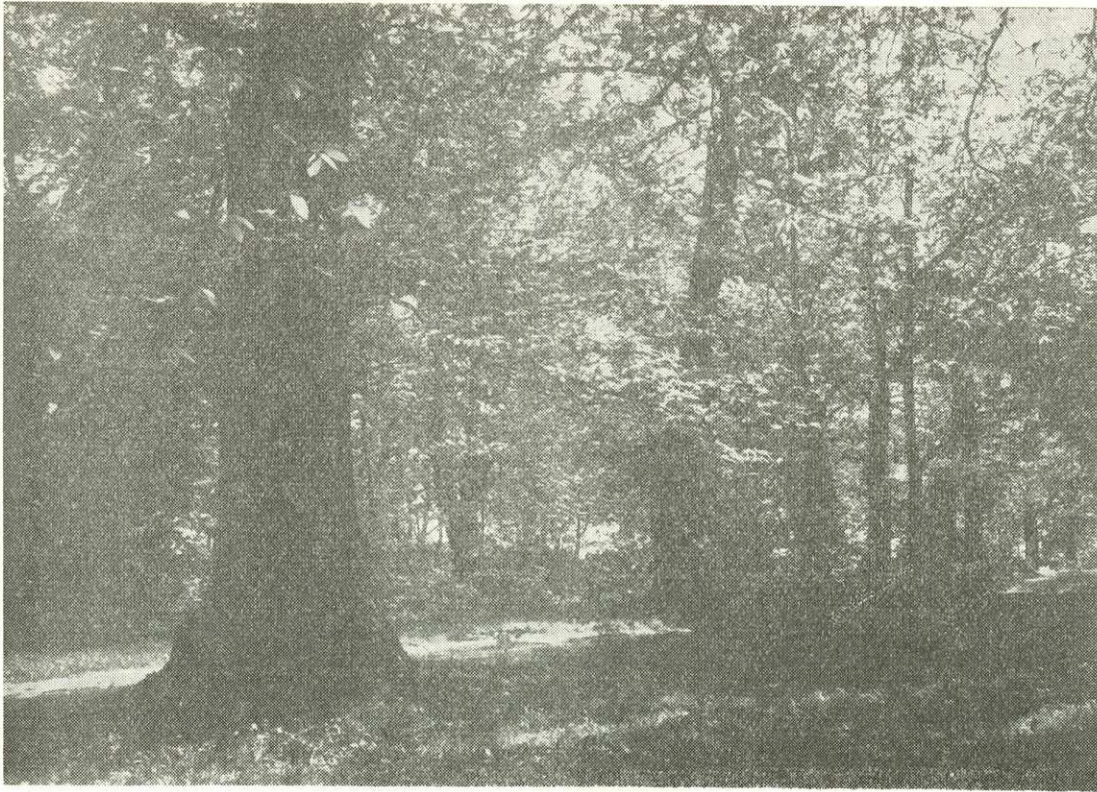
Gyenesdiáson 1950. IV. 28-án megfigyeltem, amint két hím egymással párhuzamosan kúszott, ugrálva egy fa törzsén közben egymás felé bólogtattak, majd kergetőzve repültek el. A nagy fakopánccsal való verekedéseikben melyekről az előző fajnál beszéltem, mindig a nagy fakopáncs került ki győztesen. Ennek ellenére azt mondhatjuk, hogy napjainkban a kultúrterületeken mindenütt átadta helyét a nagy fakopáncs a balkáni fakopáncsnak, elfoglalva a Keszthelyi-hegység kultúrterületeit, a nagy fakopáncs pedig visszahúzódott az erdőkbe.

A kultúrterületek azonban a legtöbb helyen határosak az erdőkkel, így a két faj állandó érintkezésbe kerülhet egymással. KÖLÜS, 1957. XII. 12-én Válluson az Erdészlak mellett lőtt egy tojót, olyan helyen, ahol a kert és a nagy erdőségek találkoznak. Ez a későbbi vizsgálat során hibrid példánynak bizonyult (*D. maior* x *syriacus*) (KEVE 1960).

Megjegyezhetjük azt is, hogy az első években a legtöbb példány részlegesen flavisztikus volt. Ezt a tulajdonságukat ma már elvesztették területünkön.

Mióta a balkáni fakopáncs megtelepedett a Keszthelyi-hegység mandulásaiban is, több panasz érkezik a harkályok mandulában tett káraitól.

Közép fakopáncs (*Dendrocopos medius*). — A közép fakopánccsal is többször találok a Keszthelyi-hegységben: Tátika, 1950. V. 29. (bük-

9. ábra. Öreg szelídgesztenyés Rezi határában, középfakopáncs stb. fészkelőhelye
(fotó Papp Sándor)

Abb. 9. Alte Edelkastanienbäume in der Umgebung von Rezi, Nistplatz
des Mittelspechtes, etc.

kösben 1 + 1 + pár párzás közben) (7. ábra), 1954. IX. 25.; Uzsá (bükkös) 1951. VII. 3.; Bisekü (tölgyes), 1960. III. 12.; Márványfejtő (tölgyes), 1962. IV. 15.; Rezi (öreg gesztenyés) (9. ábra), 1965. III. 27.; Hévíz (égeres), 1966. X. 10.; Hévíz (jegenyesor), 1966. XI. 18. (2 db).

SCHMIDT EGON 1961. III. 27-én az uzsai bükkösben találkozott közép fakopáncssal, 1961. III. 28-án pedig a kisbakonyi tölgyesekben. TAPFER, PILCHER és kísérőik 1966. VIII. 8-án Sümeg mellett látták.

Kis fakopáncs (*Dendrocopos minor*). — A kis fakopáncs subfesszilisan is előkerült Rezi határában (DARNAY—JÁNOSSY 1961). Én a következő alkalmakkal talákoztam kis fakopáncssal: Rezi (Szent Ilona-forrás körüli bükkös), 1956. IX. 22. és 1957. VI. 16.; Hévíz (égeres), 1957. III. 23. és 1960. III. 8.; Daraberdő (tölgyes), 1957. VI. 15. (pár); Tátika (bükkös), 1959. VI. 1. és 1963. VI. 8. GYŐRY 1959. V. 2-án a Kovácsi-hegyen a Vadtó körüli vegyes lomberdőben látott kis fakopáncsot.

Hőcsik (*Picoides tridactylus*). — A hőcsik a magas hegységek fenyve-seinek lakója, azokat ritkán hagyja el. HOMEYER (1893) Keszthelyen járva

1892-ben, meglátogatta BRAUN RUDOLF gyógyszerészt, akinek a gyűjteményében egy frissen tömött példányt látott, amely bemondás szerint Keszthely környékéről származott. VÖNÖCZKY—SCHENK (1917) az adatot elfogadta és a höcsikra Keszthely lelőhelyet felvette a fauna-katalogusba. Későbbi munkáiban (1929) azonban nem tesz említést róla és így az adat feledésbe merült. Ezek után kezdtem nyomozni, vajon BRAUN nem vadászott-e magas hegységben is? Ez a feltevés annál kézenfekvőbbnek tűnt, mivel bátyja a keszthelyi erdőszet vezetője volt. Unokaöccse BARNA ANDOR ny. erdőmérnök azonban szíveskedett levélben közölni, hogy nagybátyja már testi alkátánál fogva sem mászott hegyeket, és nem tartja valószínűnek, hogy Keszthelyen kívül másutt is vadászott volna. Így tehát el kell fogadnunk ezt az adatot, némi fenntartással.

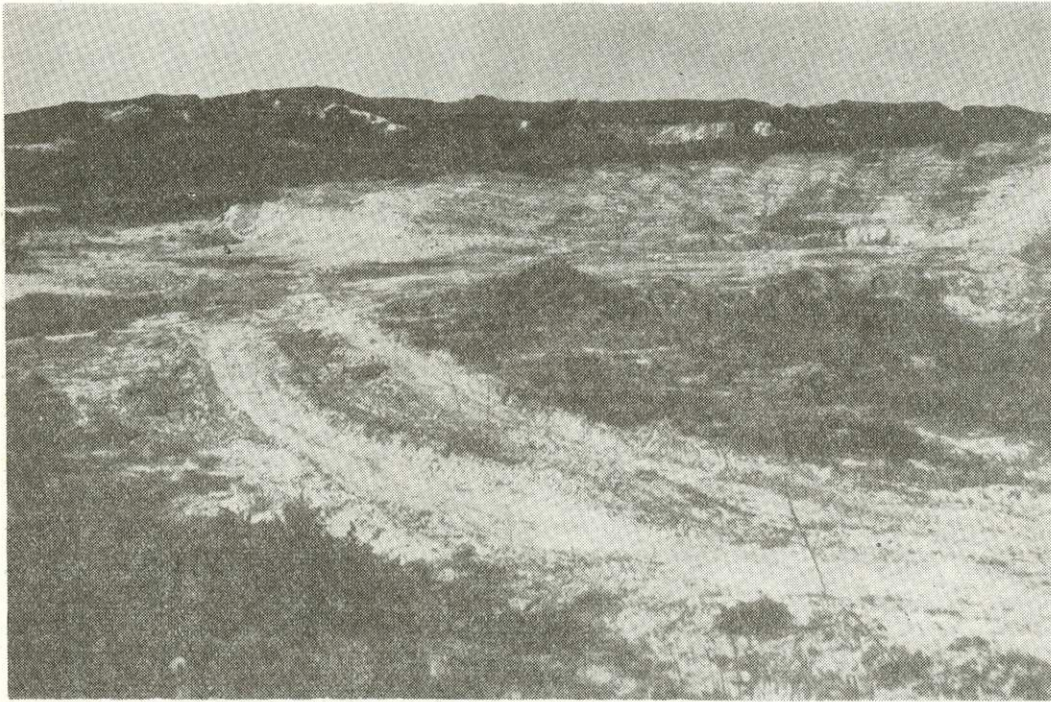
Pacsirtafélék — Alaudidae

Pipiske v. búbos pacsirta (*Galerida cristata*). — Az országutak, székérutak környékének, valamint a karsztos területek madara (Dobogó, Gyepükaján) (10. ábra). Ilyen helyeken csaknem mindenütt találok búbos pacsirtával; Gyenesdiás, Cserszegtomaj, Hévíz, Egregy, Vindornyafok, Vindornyaszőlős, Sümeg, Tátikahidegkút, Zalaszántó, Várvölgy, Vállus, Rezi, Lesencetomaj, Lesenceistvánd, Balatonederics, Balatongyörök, Vonyarcvashegy. Még télen sem láttam 5—6 példánynál több egyedből álló csapatot. 1958. II. 3-án Hévízen gazosban találtam hármat, melyek vegyes kenderike, tengelic és mezei veréb csapatban keresgéltek.

Erdei pacsirta (*Lullula arborea*) (19. ábra). — Az erdei pacsirta a Keszthelyi-hegységben a köves réteket kedveli, melyeken néhány bokrot és magános fákot találhatunk. Ilyenek többnyire a hegyeknek a Balaton felé eső lankáin a szőlők és az erdők közt terülnek el, mint pl. Cserszegtomaj, Gyenesdiás (3. ábra), Vonyarcvashegy, Balatongyörök határában költési időben, de találok erdei pacsirtával beljebb a hegyekben is, mint pl. a Petőhegyen, Búdóskút felett, a Rezi-várhegy alatti ritkás, fás legelőn, ahol 1950. V. 29-én egy család együtt mozgott és megtaláltam ugyanitt az erdei pacsirtát 1951. IV. 8-án is. A Tátikán 1966. V. 25-én találok erdei pacsirtával, a bazalt fal előtt énekelt a levegőben egy körises oldalnál.

Legkorábbi adataim: Cserszegtomaj, 1949. IV. 15.; Gyenesdiás, 1950. III. 12., 1951. II. 15.; Balatongyörök, 1959. III. 8. Legkésőbbi megfigyeléseim: Cserszegtomaj, 1949. X. 25.; Gyenesdiás, 1950. X. 8.; Várvölgy, 1954. X. 23.; Cserszegtomaj, 1958. XI. 23.; Vonyarcvashegy, 1962. XI. 7.; Vadas kert, 1963. X. 26.; Gyenesdiás, 1966. X. 8.

Megfigyeltem erdei pacsirtákat a Kisbakonyban is, mégpedig az uzsai hangás-nyíresben 1951. IX. 28-án (5—6 + 1—2 + 1) (17. ábra). Mivel ez a terep teljesen megfelel annak, ahol az erdei pacsirta Németországban jellegzetes madár, feltételezem, hogy itt költ is, bár költési időben nem sikerült vele találkoznom, de lehetséges, hogy ennek az oka egyszerűen az volt, hogy nem az éneklési időben jártam ott, hiszen másutt is tavasszal az erdei pacsirta hetekre elhallgat.

10. ábra. A keszthelyi Dobogó, a hantmadár, cigánycsukk, gyurgyalag, kenderike, búbos pacssirta fészkelő helye, egykori kövirigó fészkelő hely (fotó Papp Sándor)

Abb. 10. Dobogó bei Keszthely, Nistplatz des Steinschmätzers, Schwarzkehlehens, Bienenfressers, Hänflings, der Haubenlerche, sowie einstiger Nistplatz des Steinrötels

Mezei pacssirta (*Alauda arvensis*). — Gyakori költő madár, még a magasabban fekvő földeken és réteken is, pl. Rezi, Vállus, Vindornyaszállós, stb. Áttelelő példányokkal is lehet számolnunk. ÚJVÁRY (1918) szerint 1917-ben Uzsapuszta környékére III. 9-én érkezett. Nekem is vannak korai megfigyeléseim: Gyenesdiás, 1953. I. 18. (6 + 40—50); Vadaskert, 1956. III. 11. (8—10 egy csapatban); Gyepükaján (köves réten, ahol az énekből és helyhez való ragaszkodásból, már erős költésre következtettem, de akadtak kisebb csapatok is, nyilván még vonulók; az egész itteni állományt 100-nál több darabra becsültem), 1960. IV. 4.

HORN (1929) szerint 1926-ban az utolsók XI. 19-én mutatkoztak Cserszegtomajon. Saját késői megfigyeléseim: Vár völgy, 1954. X. 23.; Cserszegtomaj, 1955. XI. 13.; Vadaskert, 1958. X. 29. — ugyanebben az évben IX. 24-én Felsőpáhoknál erős vonulásokat észleltem —; Cserszegtomaj, 1962. XI. 7.; Hévíz, 1963. X. 26.; Karmacs, 1965. XI. 21.; Hévíz, 1966. XI. 13.

Fecskefélék — Hirundinidae

Füsti fecske (*Hirundo rustica*). — Területünkön a füsti fecske mindenfelé gyakori költő madár a falvakban, de falvaktól távol fekvő pusztákon és erdészlakoknál is, pl. Büdöskút, a Vár völgy község határában fekvő Malomrét malmában, az erdészlakokban mint Csordakút, Grábhíd stb., stb. De területünkön akad egy különös fészkelési módja, melyet már HOMEYER (1893) is érdemesnek tartott leírni: a tó vize felett, a fürdőházak alatt, a tartóoszlopokra építik a Hévízi-tóban fészkeiket. Természetesen a melegvíz gőze gyakran meglazítja ezeket a fészkeket és sok elpusztul belőlük, de a fecskék újra rakják, hiszen sarat mindig találnak a tó partján és a levezető csatornák mentén.

A GAÁL-féle (1900) fecskevonulási tanulmány sok adatot közöl, mikor érkeztek meg 1898-ban a füsti fecskék területünkre: Vindornyaszállás, III. 20.; Hévíz, III. 14.; Vindornyalak, IV. 1.; Cserszegtomaj, IV. 8.; Sümeg, III. 31.; Lesenceújfalu, IV. 7.; Balatongyörök, III. 29.; KISRÓMAY 1929-ben Sümegen III. 26-án látta az elsőket; ÚJVÁRY 1912. IV. 10. Uzsán.

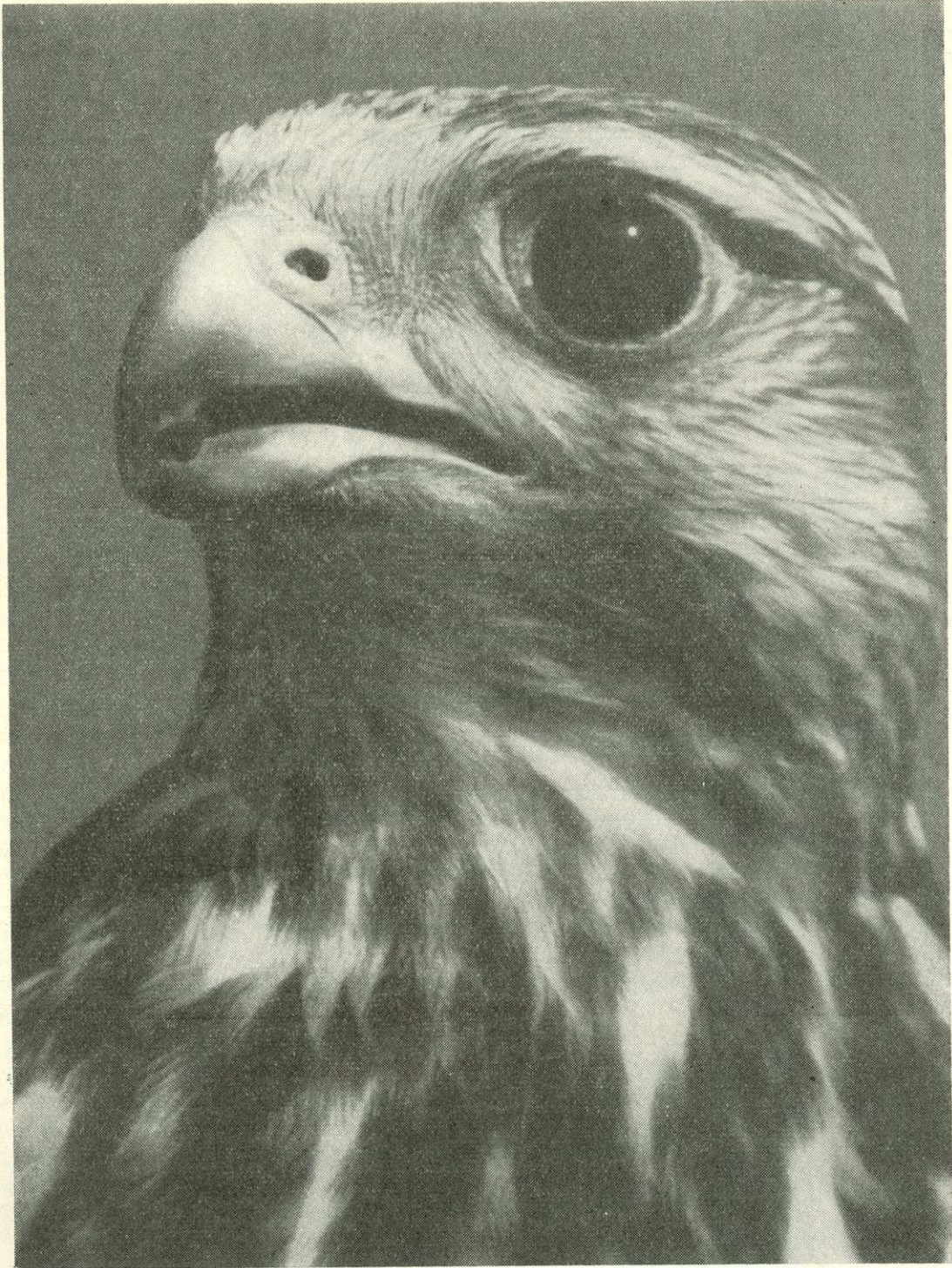
Saját megfigyeléseimet illetően ismét abba a helyzetbe kerültem, hogy a szomszédos sík vidékekről legtöbbször sokkal korábbi adataim vannak, a mi területünkről korai adataim csak a következők: Vonyarcvashegy, 1948. IV. 13.; Pilikán, 1949. IV. 15.; Gyenesdiás, 1950. IV. 16.; 1951. IV. 2. (ezen a napon meglehetősen erős vonulás); Balatongyörök, 1952. IV. 27. (erős vonulásban); Vonyarcvashegy, 1954. IV. 11.; Vadaskert, 1957. IV. 17.; 1958. IV. 19.; Gyenesdiás, 1960. IV. 6.; Vonyarcvashegy, 1962. IV. 15.; Becehegy, 1963. IV. 14.; Balatongyörök, 1965. III. 31.

Az 1898. évi őszi adatok: Balatongyörök, VIII. 29. a vonulás kezdete, kulminációja IX. 5.; utolsók X. 24. SZIJJ LÁSZLÓ Sümegen 1955. IX. 9-én 500—600 példányból álló vegyes füsti és molnárfecske vonuló csapatot észlelt; 1955. IX. 13-án Balatongyörök és Vonyarcvashegy közt 1000—1500 darabot. Saját késői megfigyeléseim: Gyenesdiás, 1948. IX. 23.; Csidervölgy, 1950. VIII. 27-én igen erős vonulás; a fecskék a fenyvesbe szállnak éjszakázni; Uzsá, 1951. IX. 26.; Gyenesdiás, 1952. X. 12.; Balatongyörök, 1953. X. 16. (2 db, SZÉCHENYI ZSIGMOND); Csidervölgy, 1955. X. 1.; Rezi és Zalasántó, 1956. IX. 23.; Balatongyörök, 1962. X. 7.; Vindornyaszállás, 1964. IX. 18.; Balatongyörök, 1966. X. 8. (2).

A füsti fecskék költési időben is messze elkóborolnak fészküktől, így megfigyeltem őket a Kovácsihegy, a Tátika stb. felett.

Molnárfecske (*Delichon urbica*). — Csaknem az összes faluban gyakori fészkelő madár a molnárfecske. Pl. Gyenesdiás községben a csárda falán 1955. V. 13-án 25 fészket számoltam meg. ÚJVÁRY (1918) szerint Uzsára 1917-ben III. 31-én érkeztek. Saját megfigyeléseimből egyetlen tavaszi dátumot sem közölhetek, mivel ezekben az években jóval előbb láttam molnárfecskéket a szomszédos területeken, így adataim hiánya annak tudható be, hogy érkezésük idején más területeken voltam elfoglalva. Már őszi adataimból néhány közölhető: Hévíz, 1954. IX. 23.; Vállus, 1956. IX. 22., 1957. IX. 21.

Egyes falvakban úgy látszik gyakoribb a füsti fecskénél, de ennek határozott eldöntéséhez pontos állomány-felvételre lett volna szükség.

11. ábra. **Kerecsen (Falco cherrug)** (fotó Koffán Károly)
Abb. 11. **Würgfalke (Falco cherrug)**

Partifecske (*Riparia riparia*) (20. ábra). — A Dobogó egyik murva-fejtőjében 1958. VI. 20-án találtam kis telepet (8—10 pár), de sok kergetődzött mindenütt a Dobogó körül. Feltételeznem kellett tehát, hogy a közelben még egy telep van. 1953. V. 23. Hévíz körül, 1962. V. 8-án a Biked felett is láttam parti fecskéket. Nyilván a telepük itt volt valahol a sok fejtő egyikében. Tavaszi vonulásukról szintén hiányzanak az elfogadható adatok. Van ellenben néhány őszi megfigyelésem: Balatongyörök és Becehegy között 1962. IX. 9-én 10—15 partifecske; Gyenesdiás kertjei felett 1952. IX. 11-én 5—6 példány füstifecske csapatban.

Sárgarigófélék — Oriolidae

Sárgarigó (*Oriolus oriolus*). — A Keszthelyi-hegység és a Kisbakony erdei igen megfelelnek a sárgarigónak, s így mindenfelé gyakori az erdőkben, a kertekben egyaránt. ÚJVÁRY (1918) Uzsánál 1917-ben V. 2-án látta az elsőket; saját tavaszi megfigyeléseim: Vadaskert, 1962. IV. 19.; Becehegy, 1952. IV. 27. Ősszel SZIJJ LÁSZLÓ Balatongyöröknél találkozott sárgarigóval 1955. IX. 13.; magam a Vadaskertnél, 1962. IX. 13-án; Uzsá-Hubertuslak, 1963. IX. 6. — a szomszédos területekről akadnak későbbi adataim is.

Varjúfélék — Corvidae

Kormos varjú (*Corvus corone*). — CHERNEL figyelt meg egy kormos varjút Sümegnél 1920. X. 2-án.

Dolmányos varjú (*Corvus cornix*). — A dolmányos varjú összefüggő erdőségekben nem található, annál gyakoribb azonban a ligetes terepen vagy erdőszéleken, patakok menti fasorokban stb. Találkoztam dolmányos varjúval a Kovácsihegyen és Tátikán is, ahol fészkeről hamar eléri a hegy alatti réteket. Leggyakoribb a Balaton felé ereszkedő lejtőkön, pl. Vonyarcvashegynél, Balatonedericsnél, a szomszédos Tapolcai-medence rétségei felé eső oldalon. Szívesen fészkel a hegyek mély völgyei körül, pl. Csider-völgy, Bélap, vagy a hegyi földek körül, mint Rezi, Zalaszántó, Bazsi, Vindornyafofok.

A dolmányos varjú ősszel a Balaton környékének egyes pontjain (Tihanyi-félsziget, Káli-medence) nagy számban gyülekezik össze, ilyen nagyarányú csoportosulással a Keszthelyi-hegység rétjein nem találkoztam, kisebbekkel igen, pl. Balatonederics, 1952. X. 12. (10—15); Nemesvita, 1954. VIII. 27. (10—15, seregélyekkel együtt); Raposka és Balatonederics között, 1956. VIII. 26. (50—60); Hévíz (rét), 1957. I. 24. (20—25 db vetési varjakkal együtt); Vindornyafofok, 1959. IX. 26. (15—20). Költési idő után a családok még sokáig összetartanak, így legtöbbször 5—6-os csapatokban találkozhatunk dolmányos varjúval.

Vetési varjú (*Corvus frugilegus*). — BONTZ (1896) szerint a vetési varjú csak téli vendég. 1956 és 1957-ben kisebb telepe volt Hévízen az ége-

resben, azonban ez zavarta az üdülőket. A fészkeket ismételen leverték, a varjakat elzavarták. 1965-ben Nemesvita (Kongópuszta) közelében is fészkelte egy kis ligetben, kb. 35 fészket számláltam. Valószínű, hogy Balatonederics közelében is van egy kialakuló telep, melyet még nem találtam meg, mivel 1966 áprilisában itt mindig találkoztam kisebb-nagyobb csapataival, ezek a Szentmihálydombig kóborolnak el a hegyek tövében fekvő földeken és réteken.*

Kóborlási időben és télen a hegyek közt fekvő földeken is megjelenik, így Cserszegtomaj, 1950. XI. 12. (20—30); Vadaskert, 1955. I. 14. (50—60); Vindornyaszőlős, 1963. IX. 7. (20—25 dolmányos varjak társaságában); Vindornyafok, 1963. X. 22 (40—50); Balatonederics, 1966. III. 17. (150—200). SCHMIDT EGON 1961. III. 26-án az Uzsza melletti földeken látott vetési varjakat. Szívesen keresik fel a gyümölcsösöket, főleg melyekben diófákat találnak és rendszeresen hordják a diót.

Csóka (*Coloeus monedula*). — A Keszthelyi-hegységben a csóka elsősorban sziklán fészkel, így megtaláltam a Csókakүн, 1948. VI. 14-én 10—15 példányban; ugyanezen a napon a Lófősziklán is mutatkozott egy pár. A Bisekүvön megtaláltam a csókát 1951. IV. 10-én, Gyenesdiás Vadlánylikkal szemben levő murvafejtőben 1951. IV. 20-án; a Tátika bazaltfalán 1951. V. 13-án; a Dobogó sziklafalán 1956. VII. 12-én 150—200 erősen vedlőben levő csókát figyeltem meg. Ezen a helyen költési időn kívül minden esetben találkoztam csókákkal. 1962. V. 6-án a lázhegyi bazaltfejtő felett kb. 10 példányt láttam.

Fészkel a csóka a Keszthelyi-hegységben faodvakban is, így a Hévíz égeresében, bár itt inkább a fürdőtelep kéményeiben szokott nagyobb számban fészkelni. Meg kell említeni, hogy a keszthelyi park és kastélypark nyárfáiban stb. szintén nagy számban fészkel a csóka, mivel ezekről a telepekről járnak ki a csókák táplálék-keresésre a Hévíz körüli rétekre is, pl. a Vadaskertnél 1958. VI. 18-án egy 50—60-as csapatot észleltem. Lehetőséges, hogy magában a Vadaskertben is fészkel, ez a lehetőség azonban 1965 után a minimálisra korlátozódott, mivel az öreg odvas fákat kivágták.

Télen a vegyes varjúcsapatokban mindig látunk mindenfelé csókákat is. 1950. X. 9-én figyeltem meg mozgásukat, amikor Gyenesdiás felett egy 60—80 példányból álló csapat lármásan húzott este Vonyarcvashegy irányába.

Szarka (*Pica pica*). — A szarka a Keszthelyi-hegységben a kertek és sövény sorok lakója, kedveli a patak menti fasorokat is stb. Gyenesdiás kertjeiben 1950. III. 12-én 7 párt számláltam meg. Megtaláltam fészket a vállusi major mellett is 1950. V. 29-én; a Szentmihálydomb oldalában fekvő sűrűség kiválóan alkalmas a szarka fészkelésére, itt mindig sok szarkát láthatunk; 1958. IV. 19-én a Vadaskertben 4 párt állapítottam meg. Ahol a kultúrterületek behatolnak a hegyekbe és erdők közé, ott mindenütt kíséri őket a szarka, pl. Cserszegtomaj.

* Kéziratzártá után a balatonedericsi strand fáin megtaláltam a telepet, 10—15 fészkel.

12. ábra. A keszthelyi Vadaskert 1963 előtt, az átvonuló erdei fajok pihenő helye, a berki tücsökmadár alkalmi fészkelésével (fotó Sági Károly)

Abb. 12. Der Keszthelyer Wildgarten vor dem Jahre 1963, Restplatz der durchziehenden Waldvogelarten, gelegentlicher Nistplatz des Schlagschwirls

Téli szarkagyülekezést a Vadaskert és Hévíz közt figyeltem meg 1955. XII. 17-én a következő megoszlásban: 6—8 + 1—2 + 1—2 + 11 + 1.

Fenyőszajkó (*Nucifraga caryocatactes*). — LOVASSY (1911, 1913) közli, hogy 1911. IX. 27-én Keszthelytől északra egy erdei csemetekert közelében lóttek egy szibériai fenyőszajkót (*N. c. macrorhynchos Brehm*), a másikat a várostól nyugatra fekvő szőlőben 1911. X. 4-én, mely rendszeresen hordta onnan a diót. KELLER (1934) szerint Zalaszentő határában 1933. XI. 15-én lóttek egyet. HOFFMANN (1954) 1943. XI. 20-ról küldött be egy fenyőszajkót a Madártani Intézetnek. 1949 februárjában PÖNTÖR erdész figyelte meg két fenyőszajkót Vonyarcvashegyénél. SZÉCHENYI ZSIGMOND 1954. XI. 1-én látott egyet Balatongyörökön, mely rendkívül szelíden viselkedett (ez a viselkedés *N. c. macrorhynchos*-ra vall, melyből ebben az időben Magyarországon több került szem elé); végül FRECH' MIKLÓS 1960 januárban Vindornyalak és Zalaszentő között az országút fáin 10—12 példányt figyelte meg.

13. ábra. A keszthelyi Vadaskert 1966 után, az előbbi képen bemutatott szép erdő kivágva, és helyébe nyár, feketefenyő és kukorica ültetve. Háttérben Hévíz és a Hévízi-rét új égeres telepítése (fotó Papp Sándor)

Abb. 13. Der Keszthelyer Wildgarten nach dem Jahre 1966; der eindrucksvolle Wald (s. voriges Bild) abgeholt, an seiner Stelle sind Pappeln, Schwarzkiefer und Mais angepflanzt. Im Hintergrund Hévíz und die neue Erlenplantage auf der Wiese von Hévíz

Szajkó (*Garrulus glandarius*). — A Keszthelyi-hegység erdei a szajkó számára igen kedvezőek. Bár a szajkó költési időben igen rejtetten mozog, mégis több ízben sikerült megfigyelnem őt: Balatongyörök, Bisekü 1947. V. 26. (2—3); 1948. VI. 15. (1 + 1); Cserszegtomaj-Pilikán (5—6); Gyenesdiás (erdők, 1 + 1); Vonyarcvashegy (völgy 6), 1949. IV. 15.; Balatongyörök-Bisekü, 1949. VI. 11. (1); Rezi, 1949. VII. 28. (2—3); ugyanezen a napon Büdöskúton a szajkók állandóan jártak az erdőben levő körtére s azt dézsmálták; Gyenesdiás (fenyves), 1950. IV. 16. (1—2); Gyenesdiás (bokros), 1950. V. 14. (1); Pilikán, 1950. VI. 25. (fenyvesben 1—2); Büdöskút, 1950. VI. 29. (1); Gyenesdiás (fenyves), 1950. VII. 16. (2—3); Szebike (bükkös), (2) és Tátika (bükkös, 2—3 fiatal), 1951. VII. 3.; Kovácsihegy (vegyes erdő), 1953. V. 2. (1); Vonyarcvashegy (kertek), 1954. IV. 11. (1); Bisekü, 1954. V. 16. (1); Öregszéktető, 1955. V. 13. (1—2); Lógókü, 1955. V. 15. (több); Bisekü (gyertyános), 1955. VI. 12. (2); Csókakü, 1956. V. 21. (1); Rezi (Szent Ilona-forrás), 1957. VI. 16. (1); Rezi és a Fagyoskereszt közti kb. 10 km-es útszakaszon a Pörköltegyek érintésével 1957. VI. 17-én 7 ízben mutatkozott

szajkó; Bisekü, 1957. VI. 19. (2); Gyepükaján (a tó tölgyese), 1960. IV. 4. (3); Gyenesdiás, 1961. V. 30. (2); Balatonyörök (Bélap és Nagynyiladék), 1962. IV. 15. (kb. 10 pár); Uzsa (bükkös), 1962. V. 6.; Vadaskert, 1962. V. 8. (2) stb. Télen gyakran találkozhatunk kisebb szajkó csapatokkal, de ezek száma sohasem haladta meg a hatot.

Cinegefélék — Paridae

Szécinege (*Parus maior*). — A szécinegét szubfosszilisan is megtalálták Rezi mellett (DARNAY—JÁNOSSY 1961). Mondhatjuk a leggyakoribb madár az erdőkben és kertekben egyaránt. Fészkel mindenütt ahol odút talál, mégis 1966. V. 23-án Balatonyörök felett a Bélapon egy különleges fészkelő helyére bukkantam (5. ábra). Vaddisznók etetése céljából itt egy bekerített kukoricást találunk. A kerítés oszlopai kb. 2 m magasak és 15—20 cm átmérőjűek. Egy ilyen oszlopba fészkel a szécinege, holott körös-körül az erdőkben bőven talált volna természetes odút, melyek védve vannak az időjárástól, míg a csöbe minden eső behullik, és annak sima, viszonylag mély falai közt az állandó ki-bejárás az etetésnél, valamint fiókáinak kiröpitése nem kis problémát jelenthet a madár számára. Meg is látszott tollazata viseltségén. Bár kultúrterületeken az utóbbi években (Budapest és Fonyód) ismerek hasonló költéseket, de hogy erdők közepén is ilyen fészkelési módot választ, ez egészen különös. Jellemző, hogy még ezen a helyen is megjelent a mezei veréb, mint fészek-konkurrens, úgy, hogy megfigyelési időm alatt néha percekig kellett a szécinegének várnia, míg a mezei veréb utat engedett az etetéséhez. Mesterséges odvakat csak a Vadaskertben használt a Keszthelyi Agrártudományi Főiskola (KÖLÜS), saját magának ilyen eredményeim csak Keszthely területéről vannak.

Télen a vegyes cinege-csapatokban mindig látunk szécinegét is, de 10—15 példánynál több szécinegéből álló csapattal a Keszthelyi-hegységben még nem találkoztam.

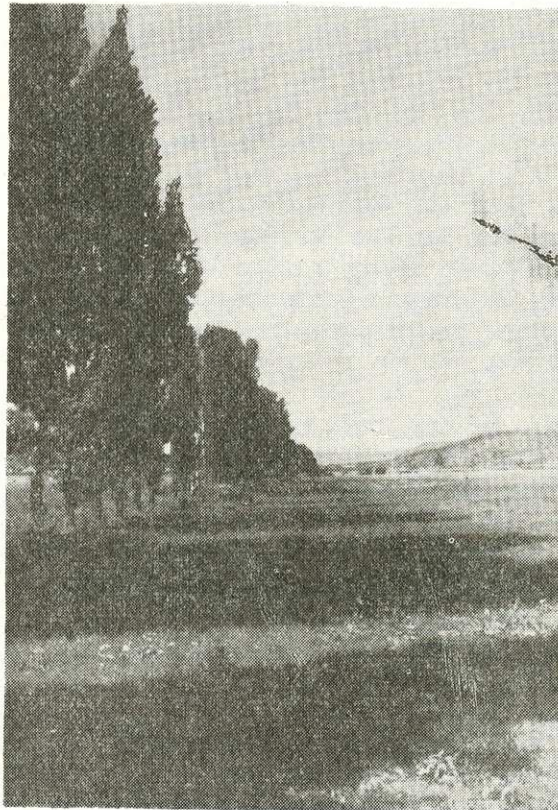
Kékcinege (*Parus caeruleus*). — A kékcinege hasonló körülmények közt él és áttelel mint a szécinege. Számuk valamivel kisebb. Erdőtípushoz nem ragaszkodik, a Kisbakonyban csak az égeresben találkoztam vele, a nyíresben nem.

Fenyvescinege (*Parus ater*). — A fenyvescinege téli vendég. Legkorábbi adataim: Gyenesdiás (fenyves), 1959. VIII. 27., Vadaskert, 1957. IX. 20.; Vonyarcvashegy-Cserezevölgy, 1958. X. 26. (5—6); Vadaskert, 1959. IX. 30.; 1961. X. 10.; Balatonyörök (erdőszél), 1962. IX. 11.; Gyenesdiás-Nagymező, 1966. X. 8.; SZIJJ 1955. IX. 9-én találkozott fenyvescinegével Sümegnél (10—12) és Hévízen 1955. IX. 11-én (2—3). Legnépesebb csapatával (10—15) 1955. XI. 13-án a Battyánháton futottam össze. Legkésőbbi megfigyeléseim: Hévíz, 1949. III. 27.; 1950. IV. 22.; Pilikán, 1954. III. 15.; Vadaskert, 1955. III. 15.; Balatonyörök, 1960. III. 12.; Bisekü, 1962. IV. 15.; 1965. III. 31. Az sincs azonban kizárva, hogy alkalmilag néhány pár költ is a Keszthelyi-hegységben, ezt bizonyítja az 1961. V. 30-i megfigyelésem

a Nagymezőn, és nem teljesen biztos adataim vannak a Battyánhátról és Hévízről is. Fészket azonban nem találtam meg. A Keszthelyi-hegységben a fenyvescinege meglehetősen ragaszkodik a tűlevelű fákhhoz, még ha egyes lombdöbben is fordul elő, akkor is megkeresi azt a néhány fenyőt.

Búbos cinege (*Parus cristatus*) — HOFFMANN (1954) Vonyarcvashegy felett látott néhány búbos cinegét 1950. I. 12-én. Magam csak két ízben találgottam velük: Gyenesdiás-Nagymező, 1950. X. 8. (3—4); Vonyarcvashegy feletti fenyvesben, 1962. XI. 7-én (5—6).

Barátcinege (*Parus palustris*). — Gyakoriság szempontjából a cinegék közül a szén- és kékcinege után a harmadik. Általában olyan erdőkben fordul elő, melyeknek sűrű az aljnövényzetük vagy pedig a bozótosokban. Kirepült családokkal találgottam Balatonyöröknél 1948. VI. 15-én; a Tátika bükkösében 1966. V. 25-én; Vindornyaszőlős felett a Kovácsihegy bükkösében 1956. VII. 14-én. 1956. IV. 20-án a legnagyobb esőben átázva etetett a barátcinege. Fészke a Szobakü mellett egy sziklarepedésben volt. Megtaláltam a barátcinegét a következő helyeken: Cserszegtomaj, Rezi, Gyenesdiás, Búdöskút, Vállus, Uzsa (bükkösben és égeresben); Sümeg, Kovácsihegyen a Vadtó körül, Csókakü, Pörkölt-hegyek, Hadszoros, Hévíz (égeres), Battyánhát (gyümölcsös), Lógókü, Vadaskert, Bisekü, Balatonederics-

14. ábra. A Hévízi-rét a jegenyesorral, a nagy póling, hamvas rétihéja, bíbic stb. alkalmi fészkelő helye.

Háttérben a Dobogó
(fotó Csiki László)

Abb. 14. Die Hévízer Wiese mit der Pappelreihe, gelegentlicher Nistplatz des grossen Barchvogels, Kiebitzes und der Wiesenweihe. In Hintergrund der Dobogó

Sipostorok, Vonyarcvashegy, Márványfejtő, Nemesvita. Télen a barátci-nege is csatlakozik a vegyes cinege csapatokhoz.

Őszapó (*Aegithalos caudatus*). — Az őszapó populációja a Keszthelyi-hegységben kevert. Csapatái rendszerint 10—15 főből állanak, de ebben láthatunk fehér csíkos fejűeket is egyszerre — számításba véve a fiatalok színezetét is — mégis úgy látszik, a fehér fejű a domináns. Találkoztam azonban tisztán csíkos fejű csapattal is. A Vadaskertben 1957. IV. 17-én fészket egy kis cserjén kb. 60 cm-re a talajtól találtam. A Kovácsi-hegyen a Vadtó közepén álló fűzön 1953. V. 2-án láttam táplálékszerző útján. Télen őszapó is jár a vegyes cinegecsapatokkal. Megfigyelési helyeim: Cser-szegtomaj, Balatongyörök, Vonyarcvashegy, Büdöskút, Tátika, Zalaszántó, Rezi, Padkü, Szobakü, Csókakü, Öregszéktető, Őzestó, Kümel, Hévíz Bece-hegy, Gyenesdiás, Battyánhát, Döbröce, Zalaköszvényes, Karmacs, Nagy-görbő. Az uzsai halastavak partján is találkoztam őszapóval. SCHMIDT EGON észlelte itt 1961. III. 26-án. A Kisbakonyban csak az uzsai völgy felé eső lábánál az égeresen láttam őszapót.

Csuszkafélek — Sittidae

Csuszka (*Sitta europaea*). — A csuszka a Keszthelyi-hegységben és a Kisbakonyban kertekben, parkokban, erdőkben, ligetekben egyaránt gyakori állandó madár. Találkoztam vele a Gyepükajáni-tó ligetében is.

Fakuszfélék — Certhiidae

Erdei fakusz (*Certhia familiaris*). — A fakusszal költési időben találkoztam 1950. VI. 29-én a Tátika és a Lázhegy bükköseiben, 1961. V. 3. és VII. 3-án pedig a uzsai bükkösökben. Költési időn kívül csatlakozik a kóborló cinegecsapatokhoz, és télen gyakrabban találkozhatunk fakusszal. Megfigyelési pontjaim: Pilikán, Csidervölgy, Uzsza, Csókakü és a Pintér-tó partja.

Rövidkarmú fakusz (*Certhia brachydactyla*). — Költési időben is mindenféle erdőben előfordul a rövidkarmú fakusz, pl. Becehegy (szőlő), Nemesbükk (gesztenyés-liget), Vadaskert (vegyes erdő), Hévíz (égeres), Cser-szegtomaj (fenyves), Bisekü (vegyes erdő), Vonyarcvashegy (fenyves), Tátika (bükkös), Csereze (tölgyes), Vindornyaszlós (akácliget), Kovácsihegy (bükkös), Rezi (gesztenyés-liget) stb. Kóborlási időben csatlakozik a vegyes cinegecsapatokhoz.

A Kisbakony tölgyeseiben SCHMIDT EGON 1961. III. 28-án figyelte meg.

Hajnalmadár (*Tichodroma muraria*). — CHERNEL szerint 1916. I. 13-án megfigyeltek egy hajnalmadarat Csabrendeken a kastély falán; ugyanitt 1928. II. 24-én (BARCZA). Én hajnalmadárral Gyenesdiáson a

murva-fejtőben találkoztam 1950. X. 8-án, egy szöcskét vitt a csóréban. Láttam 1952. X. 12-én Sümegen a várrom falán. Ugyanitt megfigyelte KISS 1959 novemberében, ZIEGNER pedig kettőt látott a várfalon 1962. X. 14-én.

Ökörszemfélék — Troglodytidae

Ökörszem (*Troglodytes troglodytes*). — Az ökörszem HOMEYER (1893) szerint költ a Büdöskút körüli borókásokban. Én is találkoztam vele költési időben 1949. IV. 15-én vonyarcvashegyi völgyben; 1958. IV. 22-én a Saskü mellett bükkösben; 1959. VII. 1-én a Tátikán bükkösben; 1960. VI. 11-én a Kovácsihegyen a Zerna-forrás közelében bükkösben két kirepült családot láttam; 1966. V. 25-én a Tátika bükkösében énekelt. A Kovácsihegy bükkösében megtalálta GYÓRY is 1959. V. 2-án. Számuk X—III. között nagyon felszaporodik, és mindenfelé találkozhatunk ökörszemmel, ahol bozót akad.

Rigófélék — Turdidae

Léprigó (*Turdus viscivorus*). — A léprigó már szubfosszilisan is előfordult a rezi ásatások leletei között (DARNAY—JÁNOSSY 1961). Szórványosan költ is, így költési időben a következő alkalmakkal találkoztam léprigóval: Büdöskút, 1950. V. 14. és 29.; Vadaskert, 1948. VI. 14.; ugyanezen a napon egy pár és egy család a Battyánhát lábánál; Cserszegtomaj, 1949. VI. 17. (1); Döbröce, 1960. VI. 11. a bükkös szegélyében egy család a réten; Uzsa, 1966. V. 25. az égeres menti réten egy család. Ugyanitt 1961. III. 28-án SCHMIDT EGON is megfigyelt léprigót. Mint téli vendég gyakori madár a léprigó, főleg ahol lépet is talál. Legkorábbi megfigyeléseim: Csidervölgy, 1950. X. 8.; Uzsa, 1951. IX. 26.; Csókakü, 1952. X. 26.; Vállus, 1957. IX. 21.; Vadaskert, 1959. X. 19.; Felsőpáhok, 1960. X. 17.; Vadaskert, 1961. X. 10.; Vonyarcvashegy, 1962. X. 6.; Csereze, 1953. IX. 5. (2); Balatongyörök, 1966. X. 8.; Vadaskert, 1966. X. 10. Legkésőbbi megfigyeléseim a költési adatokon kívül: Gyenesdiás, 1948. IV. 15.; 1949. IV. 18.; Bisekü, 1951. IV. 10.; Sátormagos, 1953. III. 15.; Vadaskert, 1955. III. 15., 1956. III. 15.; Rezi-Meleghegy, 1957. III. 19.; Hévíz, 1958. III. 23.; Bisekü, 1960. III. 12.; Vadaskert és Hévíz, 1961. III. 22.; Balatongyörök, 1962. IV. 15.; Vadaskert és Hévíz, 1964. III. 18.; Hévíz, 1966. III. 18. (énekelt). A hévízi égeres magas fáin sok a lépcsomó, így itt télen sok léprigóval találkozhatunk rendszerint.

Fenyőrigó (*Turdus pilaris*). — Téli vendég. Legkorábbi megfigyeléseim: Csidervölgy és Csereze, 1958. X. 26. (1 + 10); Cserszegtomaj (erdőszél), 1959. XI. 15. (60—80 + 20—25); Nemesbükk, 1960. XI. 27. (50—60 + 5—6 + 10—15); Gyenesdiás (földek), 1962. XI. 4. (2); Hévízi-rét, 1965. XI. 26. (1); Vadaskert, 1966. X. 10.; utolsó megfigyeléseim: Vadaskert, 1949. III. 27. (8—10); Hévízi-rét, 1951. III. 15. (20—25); Pilikán, 1953. III. 15. (3 + szől + 5—6 + 1—2); Gyepükaján (nedves rét), 1960. IV. 4. (6—8 + 5—6); Hévízi-rét, 1964. III. 18.; a legnépesebb csapatok, melyeket területünkön

észleltem: Hévízi-rét, 1959. III. 7. (6 + 60—80 + 50—60); Vadaskert felett, 1966. XI. 18. (100—120); Hévízi-rét, 1966. XII. 13. (150—200).

Énekes rigó (*Turdus philomelos*). — HOMEYER (1893) írja, hogy a Büdöskút körüli erdőkben fészkel. Csaknem minden erdőtípusban talákoztam énekes rigóval költési időben. Első tavaszi megfigyeléseim: Hévíz, 1949. III. 27.; Vadaskert, 1950. III. 15.; Hévíz, 1956. III. 11.; Rezi, 1957. III. 21. (Szentmiklós-erdő, bükkös, Pörkölt-hegyek, bozótos, Fagyoskereszt, erdőszél, erős éneklés); Hévíz, 1958. III. 8. (vonulás kisebb csapatokban); Vadaskert, 1959. III. 7.; 1960. III. 8.; 1961. III. 22.; 1964. II. 28.; Rezi (öreg gesztenyés), és Zalaszántó (Nagy-Séd menti erdőszél), 1965. III. 27. SCHMIDT EGON Uzsánál 1961. III. 26—29 közt találkozott énekes rigóval.

Legkésőbbi megfigyeléseim: Cserszegtomaj, 1950. XI. 12., 1952. X. 26.; Sátormagos és Öregszéktető között, 1954. X. 23.; Vadaskert, 1955. XII. 17.; Hévíz, 1959. XI. 17., 1961. X. 10.; Vonyarcvashegy, 1962. XI. 7.; Hévíz, 1963. XI. 15.; Vadaskert, 1964. X. 19. Az adatok közül néhány arra is mutat, hogy az énekes rigó alkalmilag kis számban át is telet.

Költési időben megtaláltam az uzsai nyíres-hangásban is.

Szőlőrigó (*Turdus iliacus*). — A szőlőrigó óvatos természete folytán gyakran kikerüli a figyelmünket, átvonulásuk elég hamar szokott lezajlani. Saját megfigyeléseim: Csidervölgy, 1954. X. 23. (1); Rezi (földek) 1957. III. 24. (1); Szobakü, 1962. IV. 15. (20—25 egy csapatban); Hévíz (égeres), 1963. XI. 15. (5—6 *Celtis*-bogyót csipegetnek); Vadaskert, 1966. X. 10. (4). SCHMIDT EGON az uzsai Hubertuslak közelében a talajról riasztott fel egyet erdőben egy csapat énekesrigóval 1961. III. 29-én.

Örvös rigó (*Turdus torquatus*). — Az örvös rigót csak egyetlen alkalommal figyeltem meg a Keszthelyi-hegységben (a Balaton környékéről csak néhány adatom van): a Vadaskert alsó peremén, melyet ma már kivágtak, a fák csúcsán ült három hím 1956. IV. 20-án.

Feketerigó (*Turdus merula*). — A feketerigó a Keszthelyi-hegységben nem mondható nagyon közönséges madárnak, de azért egész éven át mindenfelé találkozhatunk vele, főleg bozótosokban. HOMEYER (1893) szerint költ a borókásokban.

Kövirigó (*Monticola saxatilis*) (21. ábra). — HOMEYER (1893) LOVASSY gyűjteményében egy friss fészekaljat látott 6 tojással, mely 1892-ből a Vár völgy-völgy bejáratánál fekvő Szeles-féle kőfejtőből származott. LOVASSY (1913) szerint mindenfelé költ a szőlőkben. Gyűjteményében 5 fészekalj található, melyek a Dobogóról (10. ábra) és a fenti pontról származnak. BONTZ (1896) szerint a kövirigó a kőfejtőkben mindenütt költ, népies helyi neve „keresztes veréb”. PÁTKAI (1947) Lesencefalu határában fekvő szőlőkben 1942. VI. 18-án egyik prészház szellőztetőnyílásában akadt fészke. DARNAY ismer egy adatot, hogy 1949-ben szintén Lesencefalu határában egy prészház fedele alatt fészkel a kövirigó, s a fészkekben egy kakukktojást találtak.

Magam 1950—1963 között rendszeresen megtaláltam a kövirigót a Gyenesdiás feletti murva-fejtőkben. Fészkelő helyét a különböző kőfejtők közt aszerint változtatta, hogy melyiket találta éppen felhagyottnak. 1951. V. 16-án a nagy kőfejtő felső peremén egy bokor alatt volt a fészke, a hím és a tojó is állandóan leszálltak a kőfejtő ellenkező végében a talajra, és onnan bogarakat hordtak etetésre. 1953. V. 10-én ez a kőfejtő fejtés alatt állott, és így a kövirigó szemközt, a Vadlánylik dombja oldalában álló kis fejtőbe költözködött át. Ezen a napon egy kései nagy havazás volt, a hím teljesen átázva szorgalmasan etetett a havazásban is. 1966-ban a nagy fejtőt igen intenzív termelés alá fogták, de hogy a kövirigó mégsem költözött el erről a vidékről, bizonyítja G. WINDIRSCH (Jena) 1966. VI. 30-i megfigyelése, aki útmutatásom alapján felkereste a helyet s bár 4 órát hiába várakozott ott, végül mégis csak megmutatta magát a kövirigó.

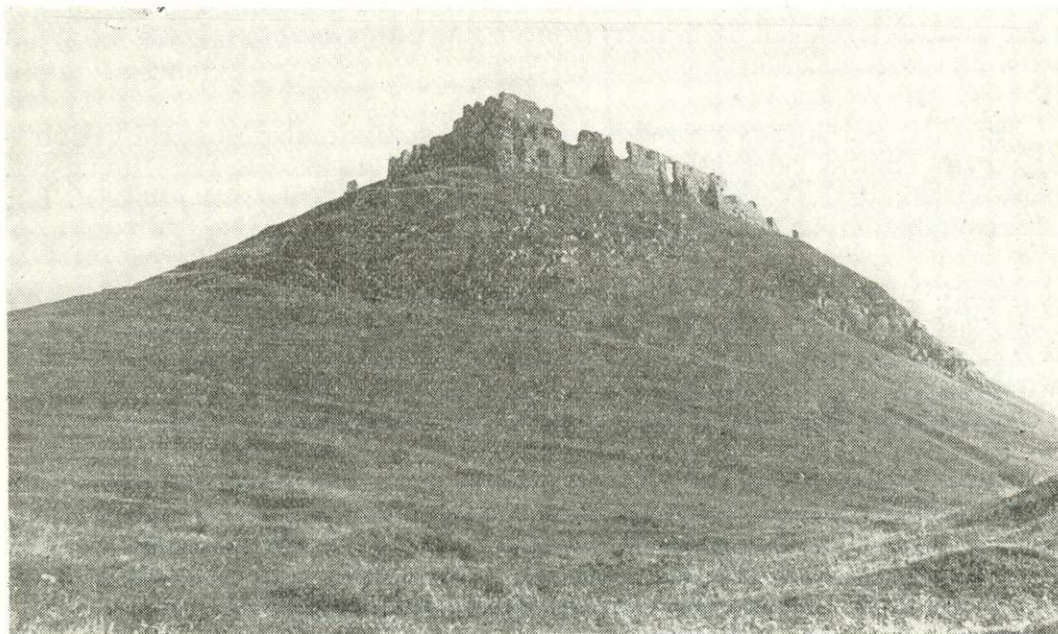
Sümege a várromon szintén fészkel a kövirigó, ahol 1954. VI. 10-én megtaláltam (15. ábra). A várrom restaurálása után a kövirigó számára a hely alkalmatlanná vált. Ellenben BÓKAI BÁTOR 1958. IX. 3-án megfigyelt egy éneklő hímet a romon; PILCHER és kísérői ha nem is a romon, de a közeli kőfejtők környékén 1966. VIII. 8-án 2 + 3 kövirigót figyeltek meg.

J. R. CASSON 1966. V. 25-én a Tátika romján látott egy kövirigót.

Saját megfigyeléseim közül a legkorábbi volt Gyenesdiáson 1950. IV. 16-án; a legkésőbbi szintén Gyenesdiáson 1955. VIII. 28-án.

15. ábra. A sümegi Várhegy, a hantmadár, kövirigó stb. élőhelye (fotó Pietsch René)

Abb. 15. Der Burgberg von Sümeg, Lebensraum des Steinrötels, Steinschmätzers, etc.

Hantmadár (*Oenanthe oenanthe*). — A hantmadár a kopár, köves oldalakban, kőfejtőkben, sőt szőlőkben is honos, így Gyenesdiás (3. ábra), Vonyarcvashegy felett. Cserszegtomajon a Várvölgy-völgy bejáratánál a Széles-fejtőben 1949. VI. 17-én találok egy családdal. A csaknem repülő fiókák ügyesen bújtak el a kövek közé; a Dobogón rendszeresen fészkel, így 1958. VI. 20-án a párok számát 6-ra becsültem, 1960. V. 18-án 5-re; 1962. V. 8-án 6-ra, 1963. V. 5-én 6-ra, 1965. V. 23-án 2-re, 1966. V. 23-án 6-ra (10. ábra). Megtaláltam a hantmadarat Balatongyörökön a műút közelében levő kőrakásokban 1958. V. 27-én is; találok Rezi határában a földek közti kőhid mellett hantmadárral. Szőlőkben láttam költési időben hantmadarat. Várvölgy, 1950. V. 29.; Becehegy, 1954. V. 16., 1954. V. 10-én Sümegen a várhegy oldalában láttam egy kirepült családot, és ezen kívül 4 hím és 2 tojót egyesével (15. ábra).

Sajnos a hantmadárra vonatkozó márciusi és októberi megfigyeléseim nem a Keszthelyi-hegységre vonatkoznak. 1955. X. 16-án SZIJJ LÁSZLÓ látott 5—6 példányt Sümegen.

Cigánycsukk (*Saxicola torquata*) (22. ábra). — A cigánycsukkot HOMMEYER (1893) is már említi a Várvölgy-völgy borókás részeiből. A madarat mindenütt megtaláltam, ahol bokros, köves mezők akadnak, így Gyenesdiáson (3. ábra), Rezi (földek) Cserszegtomaj és Vállus közt, Balatongyörökön (gyümölcsösök), Tátikahidegkúton, Vonyarcvashegyen (szőlők), a Dobogón (10. ábra), Hévízi-réten, Csabrendeken (kertek), Döbröcén (földek), Nagygörbön; láttam Balatongyörökön a vasútvonal mentén, hasonló körülmények közt figyelte meg SCHMIDT EGON Uzsánál. Magam is találok cigánycsukkal az Uzsai-halastavak mentén. 1966. V. 23-án a Dobogón élő állományt 5 párba becsültem.

Legkorábbi adataim: Gyenesdiás, 1952. III. 2.; a legkésőbbiek Gyenesdiás, 1959. X. 1.; 1960. X. 18.; 1961. X. 11.; Csereze, 1962. X. 6. — de vannak a Balaton környékéről decemberi, illetve februári adataim is, ezek azonban nem vonatkoznak a Keszthelyi-hegységre.

Rozsdás csukk (*Saxicola rubetra*). — A rozsdás csaláncsukkról viszonylag kevés adattal rendelkezem; Balatongyörök, 1948. VI. 15.; Hévízi-rét, 1956. V. 19.; 1957. V. 26.; 1959. IV. 18.; Alsómánd (Zala-rét), 1964. V. 14.; láttam Vállus határában réten 1960. IX. 4-én.

Kerti rozsdafarkú (*Phoenicurus phoenicurus*). — A kerti rozsdafarkú kertekben és erdőkben egyaránt fészkel. Megfigyeléseim: Gyenesdiás, 1950. V. 14., 1950. X. 8.; Rezi (a várrom platóján), 1956. IX. 22.; Nemesbük és Hévízszentandrás között 1957. IX. 20.; Csereze, 1963. V. 6.; Gyenesdiás (Vadlánylik) és Búdöskút előtt, 1964. IX. 16.; Uza (égeres), 1966. V. 25.

Házi rozsdafarkú (*Phoenicurus ochruros*). — A házi rozsdafarkúval költési időben főként Gyenesdiáson a templomtorony körül találok: 1948. IV. 15., 1950. IV. 16. és VI. 21., 1951. VI. 26.; Becehegy (szőlők) 1952. IV. 27.; Dobogó, 1958. VI. 20.; Zalasántó, 1959. VI. 1.; Balatonederics (szőlők), 1960. V. 17.; és magában Sümeg városában, 1965. V. 24.

Legkorábbi megfigyeléseim: Balatongyörök (régi erdészlak), 1961. IV. 18.; Balatongyörök (vasútállomás), 1966. III. 14.; legkésőbbiek: Szentmihálydomb, 1950. X. 15.; Csókakü, 1952. X. 26.; Cserszegtomaj, 1954. X. 22.; Vonyarcvashegy (Csámbortető kőfejtője), 1962. X. 6.; Szentmihálydomb, 1962. XI. 2.

1961. X. 10-én a Dobogón elég erős vonulásokat tapasztaltam hat 2—5 példányból álló csapatot észleltem.

Fülemüle (*Luscinia megarhyncha*). — A fülemüle a Keszthelyi-hegységben minden bozótos erdőszélen gyakori költő madár. Legkorábbi megfigyeléseim: Cserszegtomaj (tölgyes), 1949. IV. 15.; Büdöskút, Öregszéktető és Nagymező között, 1950. IV. 15.; Cserszegtomaj és Vállus között az országút menti bokrokban, 1951. IV. 8.; Balatongyörök (park), 1952. IV. 27.; Vonyarcvashegy (kertek), 1954. IV. 11.; Vadaskert és Hévíz (égeres), 1955. IV. 26., 1956. IV. 20., 1957. IV. 17., 1958. IV. 19., 1959. IV. 18. (ezen a napon kb. 10 helyen énekelt); Balatongyörök-Bélap, 1951. IV. 18.; Vadaskert, 1962. IV. 19.; Balatongyörök-Szépki látó, 1963. IV. 23.; Vadaskert, 1964. IV. 15. A Szépki látó oldalában fekvő bozótban 1966. V. 23-án egész közel egymáshoz 5—6 példány is énekelt. ÚJVÁRY Uzsánál a következő érkezési adatokat jegyezte fel: 1916. IV. 16., 1917. IV. 12. HOMEYER (1893) Cserszegtomaj kertjeinek bokrait említi, mint költő helyét.

Legkésőbbi megfigyeléseim: Szentmiklósforrás, 1955. X. 1. (nem teljesen biztos adat), Nagygörbő, 1962. IX. 7.

Kékbegy (*Luscinia svecica*). — Csak SZIJJ LÁSZLÓ látott egyet Balatongyöröknél 1955. IX. 13-án.

Vörösbegy (*Erithacus rubecula*). — Egész éven gyakori madár a vörösbegy a Keszthelyi-hegység valamennyi erdejében, főleg a mélyebb bevágásokban. SCHMIDT EGON 1961. III. 26—29 között erős vonulásukat észlelte Uzsánál.

Poszátafélék — Sylviidae

Réti tücsökmadár (*Locustella naevia*). — PÁTKAI (1947) Balatonederics mellett a réteken találkozott réti tücsökmadárral 1942. VI. 18-án.

Berki tücsökmadár (*Locustella fluviatilis*). — A berki tücsökmadár az égeresek jellegzetes madara, különösen Uzsán (16. ábra). Némely esztendőben a Vadaskert alsó oldalán hallottam berki tücsökmadarat, így 1955, 1956, 1957, 1958, 1959 években, de itt a legtöbb ami volt 2 éneklő hím 1959. VI. 2-án. Ma a Vadaskertnek ez a része ki van irtva úgy, hogy a berki tücsökmadárnak alkalmatlanná vált a terep (13. ábra). 1961. V. 31-én Hévízen az égeresben hallottam egyet szólni. 1962. V. 6-án és 1963. V. 8-án az Uzsai és Lázhegy állomás közötti égeresben 4—4 éneklő hímét állapítottam meg. Itt még a bükkösben is szólt egy ízben, de ne felejtsük el, hogy Uzsánál az égeres és a bükkös közvetlen határos. 1966. V. 25-én közvetlen a Hubertuslak felé vivő út hídján körül két berki tücsökmadár szólt.

16. ábra. Az Uzsai-halastavak a tőkésréce, a szárcsa fészkelő helye, a fekete gólya táplálkozó helye, égereseiben a berki tücsökmadár fészkel. Vonuláskor sok vízimadár keresi fel (fotó Papp Sándor)

Abb. 16. Die Fischteiche von Uzsá, Nistplatz der Stockente, des Blässhuhnes, Nahrungsplatz des Schwarzstorches; in ihren Erlenauen nistet der Schlagschwirl. Zur Zugzeit von vielen Wasservögeln besucht

Nádirigó (*Acrocephalus arundinaceus*). — A nádirigót területünkön eddig csak az Uzsai-halastavakon tudtam megállapítani. ÚJVÁRY vonulási adatai szerint ide 1916-ban IV. 20-án; 1917-ben V. 5-én érkezett meg. Én következő alkalmakkor találkoztam az Uzsai-halastavakon nádirióval: 1951. V. 13. (1); 1957. V. 19. (5 egyenként); 1962. V. 6. (5 egyenként és 3 együtt).

Énekes nádiposzáta (*Acrocephalus palustris*). — Egy énekes nádiposzáta-t figyeltem meg 1959. VI. 2-án a Vadaskert melletti földek közt; egy másikat 1964. V. 14-én Alsómándnál a Zala-part bokraiban.

Foltos nádiposzáta (*Acrocephalus schoenobaenus*). — A foltos nádi poszátaival csak egy ízben találkoztam 1962. V. 6-án az Uzsai-halastavakon.

Geze (*Hippolais icterina*). — A gezével 1955. VII. 21-én Hévízen az égeresben találkoztam, 1956. V. 19-én 2 példányt észleltem a Vadaskertben; ugyanitt 1959. VI. 2-án egy; Zalaszántó határában egy kis ligetben 1959. VI.

1. hallottam egyet, végül a Szentmihálydombon 1963. V. 6-án egy. TAPFER, PILCHER és kísérőik 1966. VIII. 8-án hallották Sümegen.

Barátka (*Sylvia atricapilla*). — Szubfosszilisan a rezi Sikaliktya barlangból előkerültek maradványai (DARNAY—JÁNOSSY 1961). BÁRDIÓ (1929) szerint 1926. IV. 8-án érkezett meg azon a tavaszon Lesenceistvádra.

SCHMIDT EGON 1961. III. 27-én hallotta Uzsán az égeresben énekelni. A barátka a parkokban, parkszerű erdőkben, bokrosokban, erdőszegélyeken és erdőkben függetlenül a faállománytól mindenütt előfordul és költ, fontos azonban, hogy az erdőkben sűrű aljnövényzet legyen. Tavaszi érkezésére vonatkozó balatoni adataim sajnos mind a vizsgált területen kívül esnek, ellenben van néhány kései előfordulási adatom: Gyenesdiás, 1950. X. 8.; Uzsa, 1951. IX. 26.; Tátikahidegkút, 1954. IX. 25.; Vállus, 1957. IX. 21.; Vadaskert-Hévíz, 1958. IX. 24.; Vindornyaszőlős és Tátikahidegkút, 1959. IX. 26.; Felsőpáhok, 1960. X. 17.; Vadaskert, 1964. IX. 19.

Karvalyposzáta (*Sylvia nisoria*). — A karvalyposzátát HOMEYER (1893) gyakran találta Cserszegtomaj körül. Magam több helyen talákoztam karvalyposzátával: Balatongyörök, Büdöskút, Öregszéktető, Gyenesdiás (3. ábra), Becehegy (szőlőkben), Cserszegtomaj, Alsómánd (akácós); a legkorábbi megfigyelésem: Gyenesdiás, 1955. V. 13. TAPFER, PILCHER és kísérőik 1966. VIII. 8—9-én Sümegen láttak karvalyposzátát.

Kerti poszáta (*Sylvia borin*): — Balatongyörök határában a vasútvonal mentén 1954. V. 16-án találtam egy drótnak repült kerti poszátát; 1966. V. 25-én egy énekelt a Tátikahidegkút forrása körüli bozótban. Nem teljesen hitelesek megfigyeléseim a Vadaskertben és Gyenesdiáson. HORN (1929) szerint 1926-ban a kerti poszáta IV. 30-án érkezett meg Cserszegtomajra.

Mezei poszáta (*Sylvia communis*). — A köves-bokros rétek, a szőlőket szegélyező sövények jellegzetes madara a mezei poszáta, de az erdőszeleké is, így Cserszegtomaj, Gyenesdiás (3. ábra), Öregszéktető, Csidervölgy, Balatongyörök, Becehegy, Póraghát, Csókakü, Őzestó, Vadaskert, Raposka, Hévíz, Kümell, Uzsa, Egregy, Szentmihálydomb, Tátikahidegkút, Dobogó; megtaláltam az uzsai hangás-nyíresben is.

Tavaszi érkezési adataim ismét a szomszédos területekre vonatkoznak, egyetlen idevágó adatom: Öregszéktető, 1950. IV. 30.; őszi előfordulási adatok: Vadaskert, 1964. IX. 4.; Hévíz, 1955. IX. 10. (SZIJJ); Balatongyörök, 1955. IX. 13. (SZIJJ).

Kis poszáta (*Sylvia curruca*). — A kis poszáta jellemző a szőlőket szegélyező sövényekre, de gyakori a bozótosokban (Csókakü, Csidervölgy, Kümell); a Petőhegyen fenyvesben találtam; a bokros-köves réteknek is jellemző madara; de elég gyakran találtam a uzsai hangás-nyíresben is.

Tavaszi adatok: Cserszegtomaj, 1926. IV. 10. (HORN); Gyenesdiás, 1950. IV. 16.; Balatongyörök, 1951. IV. 10.; Gyenesdiás, 1956. IV. 21.; Vadaskert, 1957. IV. 17.; Hévíz, 1958. IV. 19.; Vadaskert, 1962. IV. 19.; Hévíz, 1964. IV. 15.; őszi adatok: Csidervölgy, 1950. X. 8.; Gyenesdiás, 1962. IX. 11.; Vadaskert, 1964. IX. 19.; Balatongyörök, 1955. IX. 13. (SZIJJ).

17. ábra. Az uzsai hangás-nyíres, mely az erdei pacsirta, citromsármány, poszáták, töviszúró gébics, gerle stb. fészkelésének kedvez (fotó dr. Tildy Zoltán)

Abb. 17. Birken- und Heidekrautlandschaft bei Uzsá, das Gelände, welches das Nisten der Heidelerche, der Goldammer, Turteltaube, des Neuntöters und der Grasmückenarten begünstigt

Fitiszfüzike (*Phylloscopus trochilus*). — A fitiszfüzike fészkelését még nem sikerült bebizonyítani a Keszthelyi-hegységben, sem a Kisbakonyban, de mindkét helyen valószínűnek tartom. Legkorábbi adataim: Gyenesdiás, 1950. IV. 16.; Szentmihálydomb, 1954. IV. 11.; Gyenesdiás, 1956. IV. 21.; Rezi, 1958. IV. 22.; Sümeg, 1960. IV. 4.; Vadaskert-Hévíz, 1964. IV. 15.; legkésőbbi adatok: Büdöskút, 1954. IX. 20.; Gyenesdiás, 1955. VIII. 28.; Vállus, 1957. IX. 21.; Vadaskert, 1962. IX. 13.; Balatongyörök, 1955. IX. 13. (SZIJJ).

Csilpcsalpfüzike (*Phylloscopus collybita*). — A csilpcsalpfüzike hangját mindenütt hallhatjuk tavasztól őszig a Keszthelyi-hegységben és a Kisbakonyban. Ennek a különben talajon költő fajnak a fészket GYÖRY (1964) a Kovácsihégyen 1959. május 2-án 40 cm magasan bokron találta, gazos-cserjés helyen. Ősszel vegyes cinegecsapatokba is elvegyül.

Legkorábbi megfigyeléseim: Szentmihálydomb, 1951. III. 15.; Vadaskert ugyanezen a napon; Rezi, 1957. III. 21.; Vadaskert, 1959. III. 7.; Vadaskert és Hévíz, 1961. III. 22.; Zalaszántó-Grábhíd, 1965. III. 27.; Hévíz, 1966. III. 18. LOVASSY (1896) szerint Hévízen a kemény fagy ellenére 1893. III. 22-én sok csilpcsalp mozgott. SCHMIDT EGON is 1961. III. 26-án látta Uzsánál.

Legkésőbbi megfigyeléseim: Szentmihálydomb, 1950. X. 15.; Cserszegtomaj, 1954. X. 22.; Gyenesdiás (Felgyenes), Kümell, Csidervölgy, Öregszéktő, Büdöskút, Szentmiklós-forrás vonalán, 1955. X. 1-én mindenütt; Vadaskert, 1958. X. 29.; Vadaskert és Hévíz, 1959. X. 19., 1960. X. 17., 1961. X. 10.; 1962. XI. 9., 1963. X. 26., 1964. X. 19., 1966. X. 10.

Sisegő füzike (*Phylloscopus sibilatrix*). — Gyakori költő és átvonuló, a sisegő füzike az összes erdőtípusban, de különösen jellemzi a bükkösöket.

Legkorábbi adataim: Gyenesdiás, 1950. IV. 16.; Vállus, 1951. IV. 8.; Vadaskert és Hévíz, 1957. IV. 17.; Rezi, 1958. IV. 22.; Vadaskert, 1959. IV. 18.; Bisekü, 1961. IV. 18.; Vadaskert, 1962. IV. 19.; Hévíz, 1964. IV. 15.

Legkésőbbi adatok: Gyenesdiás, 1950. VIII. 27.; Tátika, 1954. IX. 25.; Gyenesdiás, 1955. VIII. 28.; Vadaskert, 1962. IX. 13.; Kovácsihegy, 1963. IX. 7.; Hévíz, 1955. IX. 10. (SZIJJ); Balatonyörök, 1955. IX. 13. (SZIJJ).

Királykafélék — Regulidae

Királyka (*Regulus regulus*) — A királyka gyakori téli vendég, szívesen csatlakozik a vegyes cinegecsapatokhoz. Nem válogat a fanemekben, de mégis bizonyos előszeretettel a fenyőket részesíti.

Legkorábbi adatok: Büdöskút és Székmány, 1950. X. 8., Sátormagos és Hadszoros, 1954. X. 23.; Szentmiklósforrás, 1955. X. 1.; Rezi, 1956. IX. 22.; Kovácsihegy, 1959. IX. 26.; Vonyarcvashegy, 1962. X. 6.; Vadaskert, 1964. IX. 19.; SZIJJ megfigyelése szerint: Sümeg, 1955. IX. 9. (10—12); Hévíz, 1955. IX. 10. (15—20).

Legkésőbbi adatok: Pilikán, 1949. IV. 15.; Sátormagos, 1953. III. 15.; Vadaskert, 1955. III. 15.; 1956. III. 15.; Rezi, 1957. III. 21.; Balatonyörök, 1960. III. 12.; Bisekü, 1962. IV. 15.; SCHMIDT az uzsai Hubertus-laknál 1961. III. 27-én találkozott királykákkal.

Tüzesfejű királyka (*Regulus ignicapillus*). — Csupán egy ízben találok tüzesfejű királykával a Kisbakony oldalában Uzsán az erdészet fenyőfáin, ahol 1951. IX. 26-án 5—6 darab mozgott.

Légykapófélék — Muscicapidae

Szürke légykapó (*Muscicapa striata*). — A szürke légykapó erdőkben és házak mellett egyaránt fészkel. Költési időben számos ponton találok vele: Hévíz, Rezi (bükkös), Zalaszántó (tölgyes), Tátika (bükkös), Küorra (egy présház szalmateteje alá száll be etetni); Lógókü (bükkös), Vadaskert,

18. ábra. Részlet a Kisbakonyból a Sümeg—Tapolca közti műút mentén.
A darázsölyv előfordulási helye (fotó Csiki László)

Abb. 18. Landschaft im Kisbakony an der Chaussee Sümeg—Tapolca,
wo der Wespenbussard vorkommt

Vindornyaszőlős (akácós remíz), Cserszegtomaj (vegyes erdő), Uzsa (bükös), Döbröce (legelő magános öreg fákkal).

Tavaszi megfigyelésem: Lógókü, 1955. V. 15.; kései megfigyelésem: Vállus, 1957. IX. 21.

A hévízi fürdőtelepen 1953 júniusban GYÖRIK FERENC a Madártani Intézet 4082. sz. gyűrűjével jelölt meg egy fiókát; ezt a madarat KALMÁR ISTVÁN jelentette vissza Hévízről 1954. VI. 17-én, tehát a madár visszatért kikelésének helyére (PÁTKAI, 1955).

Kormos légykapó (*Muscicapa hypoleuca*). — A kormos légykapó a Keszthelyi-hegységen rendszeresen átvonul: Hévíz, 1956. IV. 20.; Gyenesdiás, 1950. VIII. 27., 1955. VIII. 28.; Vadaskert és Hévíz, 1963. IX. 4. (3—4 egy csapatban).

Figyelemre méltó a Kisbakonyban végzett megfigyelésem, ti. az uzsai nyíres-hangás szomszédságában álló gyertyánosban egy ismeretlen erős madárénekre lettem figyelmes 1957. V. 19-én. Végre megpillantottam a madarat, mely kormos légykapó volt. Egy idő után azonban gyors repüléssel eltűnt szemem elől. Igaz, hogy 1957-ben a kormos légykapó vonulás késé-
ben volt, viszont ha figyelembe vesszük, hogy a kormos légykapó költésére eddig két nyugat-dunántúli adat van, és az egész környezet és időpont mennyire megfelelt ennek a fajnak, nem tarthatjuk teljesen kizártnak, hogy egy alkalmi költésről volt szó.

Örvös légykapó (*Muscicapa albicollis*). — A Keszthelyi-hegység és a Kisbakony, főként az előbbi bükköseinek jellegzetes költő madara az örvös-légykapó, költ tölgyesekben is. Bükkösökben találtam a következő pontokon: Tátika, Uzsa, Szobakü, Sarvaly; Uzsán égeresben is, bár itt a bükkös és égeres közvetlenül határos; tölgyesekben Héviz, Márványfejtő; GYŐRY a Kovácsihegyen tölgyesben észlelte. Az uzsai bükkösben 1962. V. 6-án a hímek kemény revirharcokat vívtak.

Kis légykapó (*Muscicapa parva*) (23. ábra). — A kis légykapó balatonvidéki költése már PETÉNYI előtt is ismeretes volt (FRIVALDSZKY 1865). GRESCHIK (1928) szerint 1840 körül Tátika lelőhelyet ismerte PETÉNYI. HOMEYER 1892 tavaszán LOVASSYt meglátogatva, annak gyűjteményében látott egy fészkealjzat. LOVASSY (1913) később Vállus lelőhelyet ad meg dátum nélkül. HOMEYER 1892. V. 29-én járt Válluson és felkereste a bükköst, ahol meg is találta a kis légykapó fészket egy magas bükkön, de még tojások nem voltak benne. PÁTKAI (1947) 1942. VI. 18-án látogatta meg ezt a bükköst és benne a kis légykapót meg is találta. Amikor én a Keszthelyi-hegységbe kerültem, akkorra ezt a bükköst kivágták. A Daraberdő forrása (Zsiderkút) körül már csak néhány öreg tanúfa állt. 1957. VI. 15-én felkeresve ezt a helyet, egy kis légykapó tojót figyelhettem meg. Az erdő állományának megváltozása ellenére a kis légykapó tehát helyhű és még mindig ragaszkodik a néhány öreg bükkhöz. A Keszthelyi-hegység nagyobb bükköseiben költési időben mindenütt megtaláltam a kis légyka-

19. ábra. Erdei pacsirta (*Lullula arborea*) (fotó Koffán Károly)

Abb. 19. Heidelerche (*Lullula arborea*)

pót. Így a Tátikán 1950. V. 29-én egy hím etetett, 1—1 példányt még ebben az évben VI. 28-án és 29-én figyeltem meg; 1951. V. 13-án egyenként 3 példányt észleltem; VII. 3-án ugyancsak 2 + 1; VII. 4-én 1 + 1-et; 1963. V. 8-án egy hím; 1965. VII. 10-én három egyenként (7. ábra). A legnagyobb állományt az elég széles kiterjedésű Lázhegy és Uzsa közti nagy bükkösben találtam; 1951. V. 13-án összesen 11 példányt egyenként 1962. V. 6-án sokáig kellett keresnem a kis légykapó után, egyszerre a fejem felett egy darázsümmögés-szerű hang szólalt meg egy bükk-csonkban. Nemsokára megpillantottam a kis légykapót, és amint énekelni kezdett, a közelben még három hím szólalt meg, és erősen énekeltek. Az ezzel kapcsolatban lévő bükkösben a Szebike északi oldalán 1963. V. 8-án találtam meg a kis légykapót. A Kovácsihegyen a putri alatti bükkös forrása körül nem teljes biztonsággal 1953. V. 3-án kettőt véltem megfigyelni. Végül a Lógókü körüli bükkösben 1955. V. 15-én két példányt énekeltem.

Legkorábbi megfigyeléseim tehát: Kovácsihegy, 1953. V. 3., Uzsa, 1962. V. 6.

Szürkebegyfélék — Prunellidae

Szürkebegy (*Prunella modularis*). — A szürkebegyet a Keszthelyi-hegységben először PÁTKAI (1947) találta, aki költését valószínűsítette. 1942. VI. 18-án Lesencefalu határában vizesárok sövényében találta. A szürkebegy a Keszthelyi-hegységben főként átvonuló madár, mely rejtve mozog, és ezért a figyelmet gyakran elkerüli. Tavaszi megfigyeléseim: Pörkölt-hegyek (mély út sövénye), 1957. III. 21.; Vadaskert, 1961. III. 22.; Rezi, Szent Ilona-forrás völgye, 1965. III. 27. (énekel); ugyanezen a napon a Púposhegy oldalában a Nagy-Séd partjához ereszkedő sövényben; Balatongyörök-Bélap, 1965. III. 31.; SCHMIDT pedig az Uzsa melletti égeresben hallott 1961. III. 26-án néhányat. Őszi megfigyeléseim: Gyenesdiás, 1950. X. 8.; Padkú, 1966. X. 8.

Billegetőfélék — Motacillidae

Réti pityer (*Anthus pratensis*). — A réti pityer átvonulása idején a magasabban fekvő földeket és réteket keresi fel. Tavaszi megfigyeléseim: Gyenesdiás, 1949. IV. 18.; Vadaskert, 1957. IV. 17. (10—15-ös csapat); Hévízi-rét, 1958. IV. 19.; 1964. IV. 15.; Zalaszántó (nedves rét), 1965. III. 27.; Őszi megfigyeléseim: Pilikán körüli földek, 1954. IX. 20.; Gyenesdiás-Nagymező, 1955. VIII. 28.; Rezi és Zalaszántó határában a földeken mindenütt hallani, 1956. IX. 22.; Vállus, 1957. IX. 21.; Hévízi-rét, 1958. IX. 24., X. 29., 1959. X. 19.; Zalaköszvényes, 1960. X. 17.; Egregy, 1960. IX. 27. (50—60 példányból álló csapat); Dobogó, 1961. X. 10.; Vonyarcvashegy (lucerna-föld), 1962. X. 6.; SZIJJ 2—3-at látott 1955. X. 16-án Sümeg mellett.

Parlagi pityer (*Anthus campestris*). — HOMEYER (1893) a Várvölgy-völgyben látott parlagi pityert 1892. V. 29-én. Magam két ízben találok

20. ábra. Partifecske telep (fotó dr. Sterbetz István)

Abb. 20. Uferschwalbenkolonie

vele: 1950. V. 29-én a Rezivár-hegy alatti ritkás fás, köves legelőn; 1951. V. 13-án a Zalaszántó határában levő földeken. Az adatok időpontja alapján fészkelése feltételezhető, a terep is megfelel költésének.

Erdei pityer (*Anthus trivialis*). — Az erdei pityert költési időben mindenfelé megtaláljuk a Keszthelyi-hegység erdeiben, legjellegzetesebb azonban a napos, virágos-kőrises hegyoldalakra (4. ábra). 1960. VI. 11-én Döbröce határában a bükkösökben több kirepült családdal találkoztam, és ugyanezen a napon a Kovácsihegy másik oldalán is láttam családokat. Legkorábbi megfigyeléseim: Cserszegtomaj, 1949. IV. 15.; Gyenesdiás és Büdöskút között, 1950. IV. 16.; Balatongyörök, 1951. IV. 10.; Vadaskert, 1956. IV. 20., 1957. IV. 17.; Hévíz, 1960. IV. 6.; Balatongyörök, 1961. IV. 18., 1962. IV. 15.

Legkésőbbi megfigyeléseim: Cserszegtomaj, 1949. IX. 21.; Balatongyörök, 1966. X. 8. A Cserezában 1955. IX. 5-én erős vonulásukat figyeltem meg. SZIJJ a Sümeg körüli erdőkben 1955. IX. 9-én 6—8 példányt észlelt, Hévízen pedig 1955. IX. 10-én 8—10-et.

Megtaláltam az erdei pityert az uzsai hangás-nyíresben is, így 1957. V. 19., 1960. VI. 10. A terep rendkívül alkalmas költésére.

Havasi pityer (*Anthus spinoletta*). — Természetesen a havasi pityer mint téli vendég inkább a Balaton partját keresi fel, így a vizsgált területen

is csak a Hévízi-réten találkoztam havasi pityerrel: 1955. XII. 17., 1960. IV. 6., 1962. III. 11., 1962. XI. 9., 1956. III. 11. — az utóbbi esetben 2—3 példány a Rudi-forrás körül mozgott, felriasztva fára is szállt.

Barázdabillegető (*Motacilla alba*). — A barázdabillegetőt egész éven át megtalálhatjuk a Keszthelyi-hegységben, de ez nem azt jelenti, hogy nem vonul, habár nagyobb vonulást inkább a Balaton partja mentén lehet megfigyelni. Nemcsak vizek közelében, hanem azoktól távol is láthatunk barázdabillegetőt, pl. a Gyenesdiás határában burgonyaföldeken és szőlők közt, az erdőkben álló erdészházaknál, mint Büdöskút, Tátikahidegkút; Sümegen a várromon stb. Barázdabillegetőt a Hévízi-tó fürdőházain mindig látni. Itt 1953. VI. 19-én megfigyeltem, amint az öregek kirepült fiókáikat etették. LOVASSY (1896) is itt figyelte meg vonulásukat 1895. III. 14-én. Az *Aquila*-ban közölt vonulási adatok közt a következőket találjuk: Uzsa-puszta, 1917. III. 1. (ÚJVÁRY); Cserszegtomaj, 1926. III. 19. (HORN). Magam egy 8—10 példányból álló vonuló csapatot láttam 1957. IX. 21-én Vár-völgy(-Zsid) község határában fekvő földeken — hangsúlyozom, hogy a szomszédos területeken sokkal komolyabb vonuló csapatokkal találkoztam. Téli megfigyeléseim: Dobogó, 1955. XII. 18. — szomszédos területekről sokkal több teelési adatom van. A teelés folytán az őszi és tavaszi vonulás annyira egybeolvad, hogy részletekben ezekkel az adatokkal nem akarok foglalkozni.

Hegyi billegető (*Motacilla cinerea*). — A hegyi billegető a Keszthelyi-hegységben általában téli vendégnek számít, helyenként azonban költ is néhány pár. Így például 1959. IX. 26-án a Kovácsihegyen a Zerna-patak felső folyása medrében egy kimosott fészket találtam meg.

CHERNEL (1921) leírja, hogy Csabrendeken 1919/20. telén egy hegyi billegető rendszeresen járt az etetőre. Saját megfigyeléseim: Hévíz-Rudi-forrás, 1956. III. 11.; Vállus (a hegyi patak-jellegű Csetényi-patak mentén), 1957. IX. 21.; Hévíz (tó), 1958. X. 29.; Kovácsihegy (Zerna-patak medrénél), 1959. IX. 26.; Hévíz (csatorna), 1959. IX. 30., 1960. III. 8., 1964. IX. 19. Általában magános példányok szoktak előfordulni, vagy kettesével. SZIJJ 1955. IX. 13-án Balatongyöröknél látott 6—8 példányt egy csapatban. SCHMIDT 1961. III. 28-án Uzsánál a Lesence-patak mellett figyelte meg.

Sárga billegető (*Motacilla flava*). — A sárga billegető területünkön alig talál fészkelésre alkalmas terepet, bár a Kisbalaton felé húzódó réteken már a közvetlen szomszédságában fészkel. Nincs kizárva, hogy néha behatol a Hévízi-rétekre fészkelni, bár erre vonatkozólag még valószínűsítő bizonyítékom sincs, ellenben az Uzsa-halastavak mellett már néhány megfigyelésem arra utal, hogy itt költhet, pl. 1957. V. 19., 1960. VI. 10.

Vonulásán azonban megjelenik a Keszthelyi-hegység közé ékelt réteken és a Kisbakony szélében is, így BÁRDIÓ (1929) érkezésüket Lesence-istvándon 1926. IV. 2-án figyelte meg; 1955. VI. 8-án Raposka vasútállomás mellett tehének körül figyeltem meg, ahogyan másutt a Balaton mellett ősszel főleg tehének körül szaladgálva figyelhető meg a sárga billegető; 1956. VIII. 26-án Billege-pusztánál a köves réten láttam egy 40—50 daraból álló átvonuló csapatát; 1964. IV. 15-én a Hévízi-réten figyeltem meg.

21. ábra. Kövirigó (*Monticola saxatilis*) (fotó Koffán Károly)

Abb. 21. Steinrötel (*Monticola saxatilis*)

Csonttollúfélék — Bombycillidae

Csonttollú (*Bombycilla garrulus*). — A csonttollú inváziók alkalmával a Balaton vidékére is eljut. Legtöbbször magában Keszthely városában a *Sophora*-fákon figyelhető meg, de jut belőlük a hegyek közé is, ahol főként *Loranthus* és *Viscum* bogyókat látogatja. WARGA (1939) összeállítása szerint a következő régebbi adatok vannak: Csabrendek, 1932. XI. 27. (5); Nyirád-Dobospuszta, 1933. III. 19. (25); Deákipuszta, 1932. XII. 4. (10); Sümeg, 1932. XI. 27. (5); Nagygörbő, 1933. I. 17. (40); Nemesvita, 1933. II. 20. saját és általam gyűjtött adatok: Gyenesdiás, 1948. XII. 17. (kb. 15, HOFFMANN); Cserszegtomaj, 1949. III. 28. (10, HOFFMANN); Balatonederics (a platón egy tölgy csúcsán 1), 1954. V. 16. (!); Hévíz, 1958. I. 6. (BENDEKOVICH); I. 25. és 26. (1—1, SZABÓ); IV. 6. (12); Gyenesdiás, 1959. I. 11. (több száz, BORSICZKY); Hévíz, 1959. II. 15. (kisebb csapat, BENDEKOVICH); Vonyarcvashegy, 1959. III. 8. (40—50); Hévíz, 1960. IV. 6. (*Viscum*-on, 6—8); IV. 9. (25—30, SZEKERES); Vadaskert, 1962. III. 11. (szól); Hévíz, 1964. III. 11. (sok, SZABÓ); Balatongyörök (*Sophora*-n 20—25), 1964. III. 17.; Hévíz, 1965. XII. 9. (14).

Gébicsfélék — Laniidae

Nagy őrgébics (*Lanius excubitor*). — Téli vendég, mely magános példányokban szokott mutatkozni.

Megfigyeléseim a következők: Balatonyörök, 1950. III. 5.; Szentmihálydomb, 1950. X. 15.; Kovácsihegy (Vadtó), 1950. XI. 13.; Vonyarcvashegy, 1951. IV. 4.; Hévízi-rét, 1957. II. 3.; Gyenesdiás, 1960. III. 13.; Hévízi-rét, 1966. X. 10.

Kis őrgébics (*Lanius minor*). — A kis őrgébics a Keszthelyi-hegység peremén fekvő rétek fái elég gyakran fordul elő és költ, így Gyenesdiás kertjei alatt a rét szélében megtaláltam 1950, 1951, 1955, 1961, 1966-ban; Vonyarcvashegynél, 1951, 1954, 1955, 1956, 1963-ban, főként a Szentmihálydomb körül; Balatonedericsnél 1960-ban; a Cserszegtomaj és Keszthely közötti legelőn találkoztam kis őrgébiccsel 1955. V. 16-án. A Tapolcai-medence irányában Raposkánál 1958-ban; nem ritka a Hévízi-réten és a Vindornyai-medencében sem: Hévíz, 1950, 1955, 1956, 1957, 1958, 1965; Karmacs, Vindornyafok és Vindornyaszőlős határában 1956, 1965; végül a Kovácsihegy északi oldalán Nagygörbőnél 1965-ben. Beljebb a hegyek között SZIJJ találkozott vele Zalaszántónál 1956. VII. 5-én.

Legkorábbi adataim: Gyenesdiás, 1950. IV. 30.; Balatonederics, 1951. IV. 29.; Szentmihálydomb, 1963. V. 6.

Igen kedvel jegyencken tartózkodni.

Vörösfejű gébics (*Lanius senator*). — CHERNEL (1894) szerint a vörösfejű gébicset 1882-ben Csabrendeknél észlelték. Ezt az adatot sorolja fel VÖNÖCZKY—SCHENK (1917). NEMESTÓTHY (1947, ex KEVE) 1942. VII. 20-án Felsőmándnál megtalálta a fészket 4 fiókéval és KELLER (1949) szerint innen 1942. VIII. 26-án kapott egy példányt a keszthelyi Mezőgazdasági Akadémia.

Tövisszúró gébics (*Lanius collurio*). — Ahol bozótos, bokros terület akad réteken, erdőszélen, szőlőkben, kertekben, utak mentén és hasonló helyeken mindenütt megtalálhatjuk a Keszthelyi-hegységben a tövisszúró gébicset (17. ábra). Bár szomszédos területekről sokkal több és korábbi illetve későbbi adattal rendelkezem, néhány adatom akad a Keszthelyi-hegységből is. Legkorábbiak: Csidervölgy, 1950. IV. 30.; Becehegy, 1952. V. 27.; Vindornyaszőlős, 1953. V. 1.; Uzsa-Hubertuslak, 1962. V. 6.; Cserszegtomaj, 1963. V. 5.; legkésőbbiek: Vállus, 1957. IX. 21.; Hévíz, 1958. IX. 24.

Seregélyfélék — Sturnidae

Seregély (*Sturnus vulgaris*). — A seregély mindenfelé igen alkalmas fészkelő helyeket talál a Keszthelyi-hegység erdeiben és ritkás öreg tölgyekkel tarkított réteken, kertekben stb. Így költési időben találkoztam seregéllyel a következő helyeken: Cserszegtomaj, Rezi, Zalaszántó, Tátika-hidegkút, Kovácsihegy, sőt Döböröcénél bükkösben is; azonkívül Uzsa völ-

22. ábra. Cigányesuk (*Saxicola torquata*) (fotó Koffán Károly)

Abb. 22. Schwarzkehlehen (*Saxicola torquata*)

gyében, és végül a Balatonra néző lejtőkön Gyenesdiástól Becehegyig. Ezekkel a költő állományokkal nem is szoktak mezőgazdasági problémák felmerülni, hiszen fiókáit csaknem kizárólag rovarokkal eteti, maga is azokkal táplálkozik, pl. Becehegy és Balatongyörök között megfigyeltem 1964. IV. 12-én, hogy dolmányos varjakkal együtt egy szántó ember ekéjét követte, és a friss barázdákban szorgalmasan szedegetett.

A kirepült fiókák hamar hatalmas csapatokba verődnek össze, pl. Gyenesdiás és Balatonederics között 1953. VII. 21-én. A vonulás már ekkor megindul, a balatoni állomány egy-kettőre Olaszországban van, de laikus előtt fel sem tűnik, hogy északabbról állandóan újabb tömegek jönnek, és szőlőérés idejére már ezrekről beszélhetünk, melyek hihetetlen károkat okoznak a szőlőkben. Ezek számára a Balaton-környék és így a Keszthely-hegység Balatonra néző oldala terített asztallal szolgál. Az érkező csapatok az éjszakát a parti nádasokban töltik, és kora hajnalban a közeli szőlőkben fogyasztják reggelijüket. Így SZIJJ Gyenesdiásnál 1955. IX. 10-én kb. 1000 darabból álló csapatot látott, de ezek nem ritkaságok. Magam 1951. IX. 7-én ugyancsak Gyenesdiáson azt tapasztaltam, hogy az egész falut ellepték a seregélyek. A szőlők már nem is nyújthattak elég táplálékot nekik, szilvafák és bodzások is tele voltak seregélyekkel. Talán az ezres számokban nem is fejezhető ki, hogy a vonulás kulminációja idején, rendszerint szeptemberben milyen tömegeket láthatunk errefelé.

Számuk csak októberben kezd csappanni, és amikor már nincs szőlő, társulnak más fajokkal is, és a nedves réteken keresik táplálékukat. Seregélyekkel vegyes varjú, csóka, fenyőrigó és bíbic csapatokkal gyakran találkozhatunk, pl. Nemesvita, 1955. XII. 18.; Biked, 1954. VIII. 27.

Az őszi csapatoknak van még egy megoldatlan problémájuk, melyre még nem tudunk feleletet adni; mit keresnek a seregélyek ősszel a kukoricásokban, melyeket szintén gyakran felkeresnek anélkül, hogy kukoricakárokat tapasztalhatnánk. Pl. Balatonederics, 1955. VII. 24. Vajon a széles kukoricalevelek alatt csupán húsölnek-e a seregélyek, vagy valami ku-

koricakártevő teszi változatossá táplálékukat a szőlőérés idején, ezt eldönteni nem sikerült. Valószínűbb az előbbi feltevés.

Gyakran visszamaradnak kisebb-nagyobb csapatok télire is függetlenül az időjárástól. Ezek azonban rendszerint már elhagyják a hegyeket, és behúzódnak Keszthelyre, ahol a házak falára felfuttatott vadszőlőn (*Parthenocissus*) lakmároznak, vagy, mint a fenti példa is mutatta, a réteken keresgélnek. Éjszaka azonban még ilyenkor is a nádasokba tömörülnek. Pl. DARNAY 1952. II. 28-án is látott Gyenesdiásnál este ezeket behúzni a nádba.

A szőlőkben állandóan folyik a seregély riasztása. Sok helyen láthatunk szalmabábukat, kifüggesztett szalagokat, újabban alumínium csíkokat is. Ostorpattogatással riasztják ősszel a seregélyeket, ahol mód van rá, riasztó lövésekkel. Ennek a riasztásnak azonban a hibája, hogy a riasztóeszközöket nem cserélgeti a lakosság, állandóan kinn hagyja. Márpedig minden madár mindenféle riasztást nagyon hamar megszokja, és a riasztás teljesen eredménytelenné válik. Ha azonban 4—5 naponta felváltva alkalmaznának különböző módszereket, sokkal eredményesebb munkát érnének el. A seregélykérdés a Balatonnál még mindig sok fejtörést okoz.

Verébfélék — Passeridae

Házi veréb (*Passer domesticus*). — A házi veréb nemcsak a falvakban gyakori, hanem megtelepedett magánosan álló erdészlakoknál is, pl. Csordakút, vagy SCHMIDT szerint az uzsai Hubertuslaknál is stb. De 1965. VII. 18-án Zalaszentő és Tátikahidegkút közt minden emberi településtől távol is találkoztam 5—6 verébből álló csapattal az erdőben. Ősszel nagy tömegekbe verődnek össze ugyancsak lakott helyektől távolabb, pl. Hévíz mellett kukoricásban 1958. IX. 24-én; Vindornyszőlős határában 1964. IX. 18-án; legérdekesebb volt azonban 1961. IX. 2-án este a Rezi felé vivő úton a csereszegtomaji elágazásnál álló nagy sűrű vadgesztenyefán verődött össze egy nagy lármás veréb csapat, onnan kiriasztani őket nem lehetett, ha megzavartuk a csapatot, hirtelen elhallgatott lármájuk néhány percre, de egy veréb sem repült ki a fából.

Mezei veréb (*Passer montanus*). — A mezei veréb szintén a kultúrterületek madara, de mégsem annyira a falvaké mint a házi veréb. Leginkább az utak menti sövényekben szeret tartózkodni és költeni. Megtalálható másutt is, pl. jellemzi a Dobogó karsztos dombját. Ilyen helyeken zavarja a partifecskék, gyurgyalagok stb. költését, mivel lyukaikat elfoglalja. 1957. V. 19-én a Uzsai-halastavakon nádban találtam, 1960. VI. 11-én pedig Döbröce mellett bükkösben.

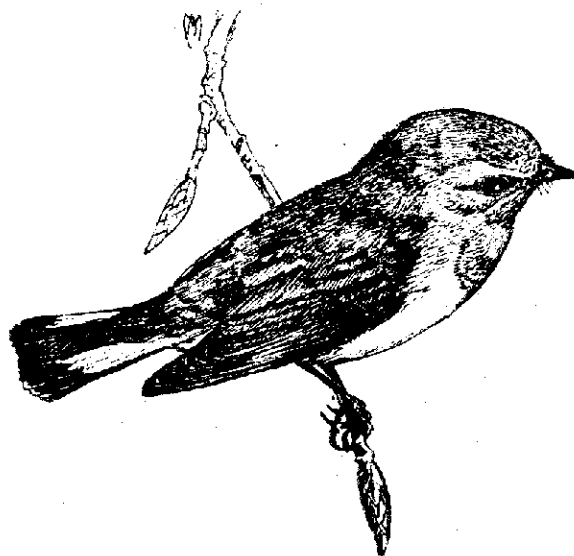
Ősszel a vegyes pintycsapatokhoz csatlakozik, így Uzsá, 1951. IX. 26. (50—60); Csordakút, 1954. IX. 24. (80—100); Hévízi-rét gazosában 1958. I. 29-én 50—60 vegyes kenderike, zöldike és fenyőpinty csapatban; Vadas kert, 1959. XI. 17. szalmakazalban 800—1000 db.

Pintyfélék — Fringillidae

Meggyvágó (*Coccothraustes coccothraustes*). — A meggyvágó igen jellegzetes madara a Keszthelyi-hegység erdeinek. Megtaláltam a következő pontokon: Cserszegtomaj, Gyenesdiás, Szebike, Vár völgy (szőlők), Büdöskút (gyertyánosban is), Vállus, Zalaszántó, Rezi, Uzsa (bükkös), Tátika (vegyes lomberdő), Kovácsihegy, Balatonederics (plató), Lógókü (bükkös), Vadaskert, Csókakü (bükkös), Sarvalykút, Balatongyörök (fasor), Grábhíd (bükkös).

Ősszel csapatokba áll, de a Keszthelyi-hegységben sohasem találok olyan nagy számú csapattal mint a keszthelyi parkban. A csapatok általában 10—12 egyedből állanak, pl. Balatongyörök, 1954. IX. 20.

Zöldike (*Chloris chloris*). — HOMEYER (1893) szerint a zöldike fészkel Büdöskút körül a borókásokban. Általában a kultúrterületek madara (pl. Cserszegtomaj, Gyenesdiás, Becehegy, Balatongyörök, Zalaszántó, Rezi, Vállus, Sümeg stb.). A Keszthelyi-hegységben találok zöldikével költési időben az erdőkben is, így Vadaskert, 1948. VI. 14.; Cserszegtomaj-Pilikán, 1949. IV. 15.; ugyanezen a napon a Gyenesdiás feletti fenyvesben, ahol 1957. V. 17-én láttam; Tátikahidegkút, 1950. V. 29. és 1965. VII. 10.; Csidervölgy, 1950. VII. 16., 1951. V. 16., 1960. VI. 9.; Balatongyörök, (régierdészlak), 1951. IV. 10., 1955. VI. 12.; Uzsa-Halastavak, 1951. VII. 3., 1957. V. 19., 1965. VII. 19.; Tátika (öreg bükkös), 1951. VII. 4.; Zalaszántó (a Rezi-várhegy alatti ritkás fás rét), 1951. VII. 4.; Szentmihálydomb, 1954. IV. 11.; Vadaskert, 1956. IV. 20.; 1958. IV. 19., 1962. IV. 19.; Csókakü, 1956. V. 21.; Kovácsihegy (akácos), 1956. VII. 14., 1965. VII. 19.; Rezi (bükkös és borókás), 1957. VI. 16. (család); Balatongyörök (régierdészlak), 1958. V. 27., 1962. IV. 15.; Dobogó (karsztos), 1958. VI. 20., Uzsa (bükkös), 1962. V. 6. — valamint az uzsai hangás-nyíresben, 1957. V. 19., 1960. VI. 10.

23. ábra. Kis légykapó (*Muscicapa parva*) (rajzolta Ing. Mosánszky Arisztid)

Abb. 23. Zwergschnäpper (*Muscicapa parva*)

Télen 5—6 példányból álló csapataival mindenfelé találkozhatunk, gyakran vegyes pintycsapatokkal is (2. ábra).

Tengelic (*Carduelis carduelis*). — A kultúrterületek gyakori madara a tengelic (pl. Gyenesdiás, Balatongyörök, Vonyarcvashegy, Hévíz, Rezi, Vállus, Zalaszentő, Uzsa, Becehegy, Vindornyaszőlős, Döbröce, Zalaköszvényes, Bazsi, Karmacs, Sümegcsehi stb.), vagy pedig a kultúrterületek peremén, pl. Tátikahidegkút, de találkoztam tengeliccel kultúrterülettől távolabb is költési időben, pl. Zalaszentő határában a kelta-síroknál, Dobogó karsztosán, a Vadaskertben, a Hermán-tó akácosában stb.

Télen mindenfelé kisebb csapatokban, de pl. 1955. XII. 17-én a Hévízi-réten vagy pintycsapatban 100—150 példányt láttam; 1958. XI. 23-án Keszthely és a Pilikán közötti réten a gazosban 400—500 tengelic egy csapatban.

Csíz (*Carduelis spinus*). — A csíz a Keszthelyi-hegységben téli vendég. KELLER (1923) közöl egy adatot, hogy a Várvölgy-völgyben 1920. VIII. 31-én láttak volna már egy csízét. Általában saját megfigyeléseim szerint csak szeptemberben érkezik, bár a csíz esetében is a legtöbb és reális érkezési és távozási adatom a szomszédos területekről származik. De van néhány adatom a hegyekből is, így: Gyenesdiás, 1948. IX. 30. (2), 1950. X. 8. (5—6).

Legkésőbbi adataim: Hévíz, 1950. III. 15., 1956. III. 15., 1958. III. 24., 1960. III. 8., 1961. III. 22., 1962. III. 11., 1964. III. 18.; Gyenesdiás (fenyves), 1951. IV. 4.; Bisekü, 1959. III. 8.

Csízekkel télen a hegyekben mindenfelé találkozhatunk, nagyobb számban történő csoportosulásukat azonban csak Hévízen tapasztaltam, ahol az égerfák terített asztalt jelentenek a csízek számára magvaikkal, és ivási lehetőséget is mindig találnak. Különösen sokat láttam 1955. I. 14-én, amikor az autóbusszállomás körüli pocsolyákat ezres tömegek lepték el; de máskor is nagyobb számban találkoztam csízekkel Hévízen: 1955. XII. 17. (cca. 120); 1956. II. 15. (60—80, nagyon nyugtalanul szólnak); 1958. II. 1. (60—80); 1960. XI. 28. (50—60); 1963. XI. 15. (cca. 300); 1964. II. 28. (50—60); 1964. XII. 14. (300—400); 1965. II. 15. (60—80); 1965. XII. 8. (kb. 700); 1966. XII. 13. (100—120).

Kenderike (*Carduelis cannabina*). — A kenderike a Keszthelyi-hegységben a szőlők és karsztos rétek jellegzetes madara, pl. a Dobogón mindig találkoztam kenderikével (10. ábra). Költési időben megtaláltam még a következő pontokon: Gyenesdiás, Rezi, Büdöskút, Várvölgy, Cserszegtomaj, Becehegy, Balatongyörök, Vonyarcvashegy, Vadaskert, Vindornyaszőlős, Lázhegy, Bisekü, Zalaszentő, Uzsa, Tátikahidegkút.

Télen a kenderikék a vegyes pinty-csapatokhoz csatlakoznak. A legnépesebb csapatait Keszthely és Cserszegtomaj között 1959. XI. 15-én láttam, összesen körülbelül 500 példányt, de kisebb (60—80) csapatokra oszolva.

Csicsörke (*Serinus serinus*). — Csicsörkével HOMEYER (1893) 1892 májusban találkozott Cserszegtomaj gyümölcsöseiben és szőlőiben. Magam

a kultúrterületeken csaknem mindenütt megtaláltam: Gyenesdiás, Hévíz, Rezi, Balatongyörök, Vindornyaszlós, Cserszegtomaj, Lázhegy, Uzsa, Sümeg, Zalasántó, Tátikahidegkút, Sarvalypuszta, Balatonederics, Zala-köszvényes. De láttam költési időben csicsörkét a falvakon és városokon kívül az erdőben, így: Pilikán, 1949. IV. 15.; Kovácsihegy ritkás akácosa Vindornyaszlós felett, 1953. V. 1.; Vadaskert, 1956. V. 19., 1957. IV. 17., 1958. VI. 20., 1959. IV. 18., 1960. IV. 6., 1961. V. 31.; Nyirád (Kisbakony), 1965. V. 24.; Balatongyörök (a régi erdészház körül), 1966. V. 23.

A csicsörke vonulására vonatkozólag több adattal rendelkezem március, illetve november hónapokból, de ezek mind a szomszédos területekre vonatkoznak. A Keszthelyi-hegységre még a következő adatok vehetők vonulási dátumoknak: Gyenesdiás, 1948. IV. 15. (5—6-os csapatban); 1951. IV. 21.; Vadaskert, 1960. IV. 6.; Gyenesdiáson 1959. X. 21-én 4 darabot láttam. Nagyobb csapattal szintén csak a szomszédos területeken találkoztam. BÁRDIÓ (1929) szerint Lesenceistvádra 1926-ban a csicsörke IV. 11-én érkezett; SCHMIDT EGON az uzsai Hubertuslagnál 1961. III. 23-án látott csicsörkét.

Süvöltő (*Pyrrhula pyrrhula*). — A süvöltővel kisebb csapatokban télen a Keszthelyi-hegységben mindenfelé találkoztam. Legkorábbi adataim: Csókakü, 1952. X. 26. (2. ábra), 1958. XI. 23., 1959. XI. 15.; Szentmihálydomb, 1962. XI. 7.; Vadaskert, 1963. XI. 15.; Karmacs, 1965. XI. 21.; Hévíz, 1966. XI. 18.

Legkésőbbi adataim: Vonyarcvashegy, 1949. IV. 15.; Vadaskert, 1950. III. 15., 1955. III. 15.; Gyenesdiás, 1959. III. 10.; Bisekü, 1960. III. 12. (de 1960-ból a hegyek közeléből még IV. 1-i adatom is van); Hévíz, 1962. III. 11., 1964. III. 18.

Keresztcsőrű (*Loxia curvirostra*). — Az általános magyarországi viszonyoknak megfelelően a Keszthelyi-hegységben is különféle természetű keresztcsőrű-inváziók lehetségesek (SZIJJ 1954), és éppen az Osztrák Alpok felőli beözönlés elsősorban a Balaton-vidéket érinti. A Keszthelyi-hegységben azonban nem találtam olyan pontot, melyet a keresztcsőrők rendszeresen felkeresnek. Ilyen csak magában Keszthelyen van: a Festetics Mauzóleum fenyvese.

A rendelkezésemre álló adatok a következők: Pilikán 1949. IV. 15. (HOFFMANN); Szentmihálydomb, 1950. X. 15. (6 db); Szentmihálydombon és Hévízen SZIJJ LÁSZLÓ 1955. IX-ben keresztcsőrők által kikezdett tobozokat talált; Hévíz, 1956. VII. 12. (6 + szől); ugyanitt 1958. VII-ban (STERBETZ); Vadaskert (2) és Hévíz (20—25 + szől), 1959. X. 19.; Cserszegtomaj, 1959. XI. 15.

Erdei pinty (*Fringilla coelebs*). — Szubfosszilisan is előkerült Rezi határából (DARNAY—JÁNOSSY 1961). Az erdei pinty nincs bizonyos erdőkhoz, faféleségekhez kötve, a Keszthelyi-hegységben bárhol megtaláljuk költési időben és télen is, ugyancsak előfordul az uzsai hangás-nyíresben. Ősszel és télen nagy csapatokban vonulnak át az északabbi pinty-populációk, ilyen mozgást észleltem a következő alkalmakkor: Gyenesdiás, 1950.

III. 12. (8—10), 1953. I. 19. (50—60, szőlőkben), 1954. X. 23. (Csidervölgy felett 20—25); Egregy (földek és ritkás akácos), 1954. XI. 14. (8—10 + 10—15 + 10—15 + 20—30); Cserszegtomaj, 1959. XI. 15. (20—25); Rezi (földek), 1965. III. 27. (100—150 darab).

Fenyőpinty (*Fringilla montifringilla*). — A fenyőpinty rendszeres téli vendég kisebb-nagyobb mennyiségben.

Legkorábbi észleléseim: Szentmihálydomb, 1950. X. 15.; Vadaskert, 1959. X. 19., 1961. X. 10.; Gyenesdiás, 1962. XI. 4.; Hévíz, 1964. X. 19.; Gyenesdiás, 1966. X. 8.

A legkésőbbi megfigyeléseim: Gyenesdiás, 1949. IV. 15.; Vadaskert, 1950. III. 15., 1955. III. 15., 1956. III. 11., 1960. III. 8.; Balatongyörök, 1964. III. 18.; Zalaszántó, 1965. III. 27.

A közeli Fenékpusztán néha többszáz as csapatait is láttam; a Keszthelyi-hegységben a legnagyobb csapatot Hévíz körül figyeltem meg 1955. XII. 17. (kb. 50—60); a következő napon a Dobogó és a Battyánhát között 25—30 + 1 + 20—25-ös csapataival találkoztam; Hévízi-rét gazosaiban és útmenti fáin 1965. XI. 26-án láttam egy 40—50 db-ból álló csapatot.

Citromsármány (*Emberiza citrinella*). — A citromsármány erdőkben, mezőszéli sövényeken, szőlőkben mindenfelé megtalálható. Ritkás, főleg fiatalos erdőket kedveli, vagy pedig a nyiladékokat, de megtaláltam a bükkösökben is (Tátika, Döbröce) és az uzsai hangás-nyíresben (17. ábra). 1949. IV. 15-én Gyenesdiásnál egy párt riasztottam ki fészkeiből, de a fészkekben még nem volt tojás. Uzsánál a vasúti töltés oldalában 1962. V. 6-án 4 tojásos fészket találtam.

Költési idő után csapatokba verődik. Már KELLER (1923) közli, hogy a Várköly-völgyben 1920. VIII. 31-én egy 40—50 példányból álló csapatát észlelték tanítványai, és ebben a csapatban állítólag bajszos sármány (*Emberiza cia*) és kerti sármány (*Emberiza hortulana*) is akadt volna. Nyilvánvalóan összetévesztették a különböző vedlési fokon álló öreg és fiatal citromsármányokkal. Magam 1954. XI. 14-én Egregy mellett találkoztam nagyobb csapataival: 50—60 + 40—50 + 30—40 + 15—20; a Várköly-völgyben 1954. XII. 19-én 50—60 + 5—6 + 1—2 + 10—15; a Vadaskertenél, a hévízi-rét fasora mentén 1964. XII. 14-én 100—150.

Kerti sármány (*Emberiza hortulana*), lásd citromsármány.

Bajszos sármány (*Emberiza cia*), lásd citromsármány.

Sordély (*Emberiza calandra*). — A sordély a vizenyős hegyi rétek jellegzetes madara, itt költ és költési idő után néha száz as csapatokba is verődik. De ilyen megfigyeléseim nekem csak a Káli-medencéből stb. vannak, a Keszthelyi-hegységből nincsenek.

Költési időben megtaláltam a sordélyt a következő helyeken: Gyenesdiás, Vonyarcvashegy, Balatongyörök, Becehegy, Balatonederics, Nemesvita, Lesenceistvánd, Uza, Vindornyaszőlős, Vindornyalak, Tátikahideg-

kút, Zalaszántó, Grábhíd, Gyöngyöscsárda, Dobogó, Egregy, Hévíz, Cser-
szegtomaj, valamint Gyepükaján.

Téli észleléseim: Keszthely és a Pilikán között, 1950. XI. 13. (néhány);
Gyenesdiás, 1961. II. 25. (énekel); Hévíz, 1954. XI. 14. (összesen 120—150);
1966. X. 10. (1); Vindornyaszőlős, 1959. IX. 26. (1 + 2 + 1—2 + 1 + 1).

Nádi sármány (*Emberiza schoeniclus*). — A nádi sármány nem a mi
területünk madara, azonban a mocsarak (Kisbalaton) közelsége folytán
mégis módonban volt néhányszor találkozni vele, sőt olyan időpontban,
melynek alapján feltételezhető, hogy elszórtan költ is területünkön.

Megfigyeléseim a következők: Hévíz (Dobogó alatti rét), 1955. VII. 18.,
1959. XI. 17. (a Vadaskert felé vivő sétány mellett egy); Uzsa, 1962. V. 6.
(halastavak) (1).

Összefoglalás

A Keszthelyi-hegységben és a Kisbakonyban eddig 169 madárfaj előfordulását állapították meg, ebből 102 (esetleg több) faj fészkelése bizonyult be, vagy legalábbis valószínűsítették.

Ha florisztikai-növényföldrajzi szempontból nézzük a faunaelemek kérdését, azt várhatnánk, hogy a Kisbakony a maga „Heide”-jellegével több nyugati beütést mutat fel. Ez azonban nem így van, sőt a szürkeharkály és kormos légykapó sem a hangásban, hanem a gyertyánosban fordult elő, sőt kétséges, hogy valóban költött-e ezen a területen.

A Keleti-Alpok befolyását jelzi, hogy a Keszthelyi-hegység nagy bükköseiben fészkel a hegyi billegető. Így a következőkben már csak erről a területről beszélünk.

A Keleti-Alpok keleti bükköseiben még fészkel a kis légykapó, mely a Keszthelyi-hegység bükköseinek is legjellegzetesebb madara. A fakusz költését ellenben csak valószínűsíteni tudom, bizonyítékom nincs (lásd SZIJJ 1957).

Mediterrán behatásnak tarthatjuk a kerecsen, a füles kuvik, kis őrgébics, cigánycsuk, kövirigó és gyurgyalag fészkelését, továbbá ezt mutatják a napjainkban terjeszkedő fajok (balkáni gerle, balkáni fakopáncs).

Így tehát a Keszthelyi-hegység találkozó pontja a hegyvidéki és a mediterrán elemeknek.

Költenek olyan fajok is, melyek kelet-mediterrán elemeknek nevezhetők, mint pl. a feketególya, örvös légykapó és az égercsek madara, a berki tücsökmadár.

Bár a mediterrán fajok elsősorban a keleti-mediterrán elemek közül kerülnek ki, mégis a vörösfejű gébics alkalmi költése a nyugat-mediterráneummal való kapcsolatra utal.

Az erdei fajokhoz csatlakoznak a bükkösök madarai; a fekete harkály, kékgalamb, erdei szalonka, továbbá a léprigó, is, mely ugyan nem ragaszkodik a bükkösökhöz.

Ha a vonuló fajokat nézzük, a vonulás irányára az egyetlen rigai gyűrűs erdei szalonka mutat. A többi erdei és réti fajoknál a táplálék vonzáson kívül más különösebb vonulási jelenséget nem tapasztalhatunk a Keszthelyi-hegységben. Sajnos a hősik pontos adatai elkallódtak, de ez lenne az egyetlen bizonyíték arra, hogy a Keszthelyi-hegységet még olyan madarak is felkeresik, melyek a magashegyvidéki fenyeveseket csak ritkább esetben hagyják el. A búbos cinege alkalmi látogatása is utal a magashegységi kapcsolatokra.

Az uzsai halastavakra a Balaton felől, a hévízi és vindornyai völgyekbe pedig a Kisbalaton felől húzódnak fel vízi, illetve mocsári fajok költési idő után, vagy pedig vonuláson érintik ezeket a vidékeket.

A Keszthelyi-hegység és a Kisbakony úgyszólván egy komplexum, a karmacsi kanyarnál szorosan összefügg a Zalai-dombvidékkel, a Kisbakony pedig átmenet a Bakony felé. Állatföldrajzi szempontból elbírálásuk egységesen történhetik, hiszen pl. madárviláguk úgyszólván egy, az állandó érintkezés mindkét egység közt folyamatos.

A változatos terep gazdaggá teszi madárvilágunkat, és az egyes fajok elterjedési határainak meghúzásánál a fauna ismerete sok adalékkal szolgál.

Das Vogelleben des Keszthelyer Gebirges und des Kleinen-Bekony

(Zusammenfassung)

Die Berge von Keszthely liegen an der Südwestspitze des Balaton-Sees, nördlich des Städtchens Keszthely. Sie bestehen grösstenteils aus Kalk und Dolomit, an der Nordseite aus Basalt. Diese Bodenbeschaffenheit bestimmt ihre Vegetation und mittelbar so auch ihre Vogelwelt. Die höchste Spitze, die Tátika ist nur 413 m hoch, die meisten Berge bleiben unter 300 m. Nach Südwesten gehen sie beim Dorfe Karmacs gleitend in die Hügel von Zala über, nach Norden und Nordosten in den Kleinen Bakony. Diese hügelige Landschaft besteht zum grössten Teil aus Pannon-Kieselstein, mit einer richtigen Heide, mit Heidekraut- und Birken-Vegetation.

Beide Berglandschaften sind mit tiefen Tälern durchzogen, die sich manchmal weit ausbreiten und üppige Grasflächen bilden. In den höheren Lagen sind sie zum grössten Teil mit Eichenwäldern bedeckt, an den südlichen Hängen stehen Prachteschen; an der nördlichen Seite, in den Basaltbergen, wie auch in den tieferen Tälern, finden wir Buchenwälder. Charakteristisch für die Landschaft ist der Edelkastanien-Hain über dem Dorfe Rezi. Die Ufer der Bäche sind von Erlen umgeben, so auch der Teich von Hévíz; besonders schön ist der Erlenbestand im Tale von Uzsa (nordöstliche Seite der Keszthelyer Berge). Die Nadelholz-Wälder fast ausschliesslich Kiefer, sind nicht autochton, werden aber immer mehr angepflanzt.

An den Berglehnen, besonders an solchen, die nach Süden liegen, ist überall Wein angebaut, weiter oben finden wir steinige, büschige Weiden. Charakteristisch sind hier die Perückensträucher (*Cotinus*), aber es wächst auch viel Wacholder, Heckenrose, Weissdorn, Schlehe usw. Die Weiden bilden manchmal Platos.

Als Kuriosität kann erwähnt werden, dass man bei Weinkellern oder Mauern auch Feigen anpflanzt, die sich zwar nicht zu Bäumen entwickeln, aber nach langdauernden Sommern eine reiche Ernte tragen.

An vielen Stellen kommt der Kalk und der Dolomit zum Vorschein, an der Nordseite der Basalt. Eigentümlich ist der Basaltgraben rings um das Plato des Kovácsi-Berges. Dieser „Graben“ ist an manchen Stellen mehrere Meter hoch und kaum 1 m breit, an anderen Stellen wiederum ist er breit und flach, auch teilt er sich stellenweise. Eine Grotte ist ebenfalls hier. Um den Graben stehen viele alte Lindenbäume.

Die Äcker reichen in den Bergen bis zum Waldrand hinauf, aber von den Kulturen sind für die Gegend eigentlich die Weinberge charakteristisch. Zur Kulturlandschaft müssen auch die Steinbrüche gerechnet werden

(Kalkstein, Dolomit, Ockerlehm, Basalt). Aber vom ornithologischen Standpunkt aus müssen die freiliegenden Steinbrüche, die mehr natürlichen Felsen gleichkommen, ganz anders beurteilt werden, als diese verlassenen Gruben, die dicht mit Buschwerk bewachsen sind, oder Felsen, die im Wald verborgen liegen.

Charakteristisch sind jene Eichenwälder, wo die alten Bäume in weiten Abständen von einander stehen; die Wälder werden beweidet, nur hie und da steht Gebüsch zwischen den Bäumen. Diesen Auen gleicht der alte Edelkastanien-Wald bei Rezi.

Die Berge von Keszthely sind sehr wasserreich, es gibt viele Quellen mit sehr gutem Wasser, viele Bäche und Wasserrinnen, die aber schnell ganz austrocknen. Dagegen ist der Kleine Bakony ziemlich wasserarm.

Auch Teiche sind vorhanden. Der Warmwasserteich von Hévíz wird von vielen and Rheuma leidenden Kranken besucht. Die Temperatur des Wassers sinkt selbst in strengsten Wintern nicht unter 20 °C, so besteht die Möglichkeit, darin auch im Winter zu baden. Die Badehäuser sind auf Pfeilern weit in den Teich hineingebaut. Für die Vogelwelt sind diese Umstände natürlich ungünstig.

Die weiteste freie Wasserfläche bieten in dem von mir durchforschten Gebiete die künstlichen Fischteiche von Uzsa. In dem Tale, welches die Keszthelyer Berge vom Kleinen Bakony trennt, wurde das Wasser des Lesence-Baches schon zu Anfang des 20. Jahrhunderts zur Bildung von Fischteichen gestaut. Diese Fischteiche liegen alle im Walde.

Natürliche Teiche gibt es auch auf den Platos der Berge. Aber mit dem Worte „Teich“ ist etwas zuviel gesagt, denn diese Wasserstellen sind vollkommen mit Binsen und Weidengestrüpp bewachsen, von freien Wasserspiegeln kann keine Rede sein. Sie trocknen schon anfangs Sommer aus, wie z. P. die „Teich“-Kette des Láz-Berges, oder der Özes (Reh-) Teich, und andere auf dem Plato des Kovácsi-Berges. Die einzige Ausnahme bildet der Vad-tó (der „Wilde Teich“) am Kovácsi-Berg, aber auch dieser ist bewachsen.

Ein eigentümliches Tümpelchen liegt über der Ortschaft Cserszegtomaj, welches selbst in den Karten nicht eingezeichnet ist. Dasselbe hat bei der Bevölkerung auch keinen Namen. Es liegt ganz am Waldrande, zwischen Bäumen. Und bisweilen die grösseren Tümpel schnell austrocknen, tut das dieses winzige Wasser auch im Hochsommer nicht. Daher sein reicher Schneckenbestand. Wegen seines Schnecken-Reichtumes nannten wir es unter uns nach meinem Freunde, dem Malakologen, Dr. I. Pintér den „Pintér-Teich“. Es dient nicht nur dem Schwarzwild zur Suhle, auch viele Vögel besuchen es; so beobachtete ich hier z. B. am 2. September 1961. in kurzer Zeit 14 Arten von Singvögeln, sowie Spechte und Turteltauben.

Nördlich der Berglandschaft von Sümeg liegt in einem Eichenhain der Teich von Gyepükaján. Das Wasser dieses Teiches hat auch ständige Temperatur, infolge seiner Lage und da der Teich im Sommer als Strandbad benützt wird, ist er für Wasservögel nicht geeignet. Sein Wasser wird mitunter im Herbst zwecks Reinigung abgelassen, trotzdem ist er aber reich an Fischen und Mollusken.

Die ersten ornithologischen Daten aus diesen Bergen stammen von S.

PETÉNYI aus dem Jahre 1841. In diesem Jahre erhielt Petényi einen jungen Würgfalk aus dem Felsen „Csókakü“ (-Dohlenstein) bei der Ortschaft Cserszegtomaj; zu dieser Zeit war auch der Zwergfliegenschnäpper vom Berge Tátika Petényi bekannt.

Die eigentliche ornithologische Forschung begann mit der Tätigkeit S. LOVASSY's im J. 1889, als er zum Professor der ersten europäischen Landwirtschaftlichen Hochschule in Keszthely, und später auch zum Direktor des hiesigen Museums ernannt wurde. LOVASSY lieferte bis zu seinem, im Jahre 1946 erfolgten Tode viele Daten über die Vogelwelt der Berge von Keszthely.

Ein bedeutendes Resultat lieferte der, diesen Bergen in der Zeit von 31. Mai bis zum 4. Juni 1892 von ALEXANDER HOMEYER abgestattete Besuch.

Dr. O. KELLER trug Zoologie an der genannten Hochschule zwischen 1908 und 1949 vor. Er sammelte auch die Berichte seiner Hörer.

Die Vogelzugsdaten, welche in der Zeitschrift *Aquila* veröffentlicht wurden, waren geliefert worden von LOVASSY in den Jahren 1894—1908, KELLER 1915—1926, ÚJVÁRY 1913—1917, BÁRDIÓ 1924—1926 und HORN 1925—1926. In den alten Jahrgängen ungarischer Jagdzeitschriften sind viele Daten über den Schnepfenzug usw. zu finden.

Dr. B. DARNAY—DORNYAY übernahm die Leitung des Balaton-Museums in seiner Geburtsstadt Keszthely im Jahre 1940. Aber auch in seinen früheren Jahren, als er nicht ständig hier wohnte, kehrte er öfters heim und lebte dann auch nach seiner Pensionierung bis zu seinem, im Jahre 1965 erfolgten Tode hier. Obwohl DARNAY eigentlich Geologe und Verfasser von vielen reichhaltigen Turistenbüchern war, vernachlässigte er die Ornithologie niemals.

Im Juni 1942 besuchte Dr. I. PÁTKAI, von Forstingenieur K. HORVÁTH begleitet, die Buchenwälder von Vállus, wo einst HOMEYER wanderte, und fand alles noch beim alten.

In den Jahren 1955—56 wurde Dr. L. SZIJJ als Forscher dem Balaton-Museum von Keszthely zugeteilt, wo er sich schon auch früher einmal kurze Zeit aufgehalten hatte.

Ich begann mit meinen Forschungen in den Keszthelyer Bergen unter der Leitung von Forstingenieur S. HOFFMANN im Mai 1947, im Kleinen Bakony hingegen im September 1951.

Ich will an dieser Stelle den Freuden, die ihre unveröffentlichten Daten mir zur Verfügung stellten, die mir vielseitig zu Hilfe waren, wie auch jenen, die mir Photos zu meiner Studie gaben, meinen innigsten Dank aussprechen. Die Namen sind im ungarischen Text erwähnt. Ganz besonders fühle ich mich weil. DARNAY, dem vorzütlichen Kenner der Berge, wie den Herren HOFFMANN und CSÍKI für ihre Leitung verbunden. Nicht zuletzt danke ich meinem Freunde Dr. I. PINTÉR, mit dem wir meistens kollaborierten: während ich ornithologisierte, oblag er seinen malakologischen Studien.

Zwischen dem 26. Mai 1947 und 31. Dezember 1966 verbrachte ich insgesamt 242 Forschungstage in den Bergen von Keszthely, bzw. im Klei-

nen Bakony; monatlich das meiste im Mai (37 Tage) und das wenigste im August (4 Tage), jedoch zu jeder Jahreszeit.

Meine Forschungen sollen die faunistischen Grundlagen für eine weitere Forschung niederlegen und obwohl ich die beobachteten Vögel stets nach ihrer Zahl notierte, ging ich in Bestandesaufnahmen nie ein, da diese ein längeres Studium für gewisse Probeflächen bedingt hätten.

Nach meinen Beobachtungen, bzw. nach der Literatur wurden 169, darunter 102 Brutarten in den Bergen von Keszthely und im Kleinen Bakony festgestellt. Manchmal blieben diese Beobachtungen lückenhaft, weil dieselben nur einen Teil meiner Balaton-Forschung bilden, mit welcher ich offiziell im Jahre 1941 begonnen habe — mit Probefahrten schon seit 1927. Dies bedeutet, dass ich meine Forschungsgänge nicht bloss auf die Berge beschränken konnte, denn ich musste vorerst den See selbst, weiters die Sümpfe am Südufer, wie auch die anderen Berge besuchen.

Unabhängig von Wasservogel-Studien des Balatons und seiner Sümpfe habe ich die Absicht, mich an der, vom Bakony Museum zu Veszprém eingeleiteten Bakony-Forschung mit vier Studien zu beteiligen: 1. Keszthely und seine Umgebung; 2. Das Keszthelyer Gebirge und der Kleine Bakony; 3. Das Becken von Tapolca; 4. Balaton-Hochland. Da die Bakony-Forschung ihr besonderes Interesse dem Bergland widmet, fange ich nun diese Serie mit der Studie 2. an.

Die Pflanzendecke des Bakony's, sowie die der Berge von Keszthely wurden von Fekete (1964) behandelt. Auch die Ornithologen müssen sich möglichst an diese Einteilung halten, wenn es auch nicht immer gelingt. Ein Ornithologe muss grosszügiger sein, wie sich ja auch die Vögel nicht strikte an eine Pflanzenassociation halten. Jedenfalls muss die Association *Potentillo-Quercetum asphodeletosum* als charakteristischste der Eichenwälder, welche den Grossteil der Keszthelyer Gebirges decken, erwähnt werden. Diese Wälder haben eigentlich keine besondere Vogelarten, denn Meisen (Kohl-, Blau-, Sumpf-, Schwanzmeisen), Kleiber, Spechte (Grün-, Bunt-, Mittel-, Kleinspecht), Buchfink, Kernbeisser, Eichelhäher, Singdrossel, Amsel, Pirol, Wespenbussard, Waldschnepfe usw. charakterisieren sie, Gegensatz zur Pflanzendecke, die floristisch viel ansprechender ist.

Vom ornithologischen Standpunkt aus betrachtet sind die botanisch nicht vielsagenden, lichten, alten Eichenbestände, wie auch der Edelkastanienhain bei Rezi ganz anders zu beurteilen. Die alten Stämme mit ihren Höhlen bieten Brutgelegenheiten für Star, Blauracke, Wiedehopf usw. Da das Gelände zwischen den Bäumen geweidet wird, sammeln sich hier viele Insekten an, denen die, in den umherstehenden Heckenrosenbüschen Nistgelegenheiten und Warteplätze findenden Grasmücken, Neuntöter etc. nachstellen.

Die Buchenwälder (*Melitti-Fagetum*) nehmen schon weit nicht so weite Flächen ein, obwohl sie besonders an der Nordseite der Berge ziemlich ausgedehnt sind. Charaktervögel derselben sind: Schwarzspecht, Zwerg- und Halsbandfliegenschnäpper, Waldlaubsänger, Hohлтаube, Schlangenanadler usw.

Die Dolomitlehnen werden botanisch von verschiedenen Pflanzen-

assoziationen charakterisiert, in welchen die Prachtesche eine bedeutende Rolle spielt. Diese Prachteschenbestände haben einen reichen Unterwuchs, der von kleineren Singvögeln, wie z. B. Zilpzalp-Laubsänger bevorzugt wird; besonders für Baumpieper sind diese Waldpartien geeignet; im Gebüsch der tieferen Lagen kommt die Nachtigall häufig vor.

Die Erlenauen, die den Bächen folgen, sind an manchen Stellen, wie z. B. im Tale von Uzza durch das Vorkommen des Flusschwirls bezeichnet, im Winter aber durch die Schwärme der Zeisige, wie z. B. in der Erlenau des warmen Teiches von Héviz.

Fast die einzige richtige Heide Ungarns, mit Birken und Heidekraut ist die Heide von Uzza im Kleinen Bakony. Deshalb wurde sie auch unter Naturschutz gestellt. Botanisch kommen manche Pflanzen aus den Alpen bis zum Balaton, und so möchte man auf dieser Heide mehr westliche Elemente der Vogelwelt erwarten. Dies ist aber nicht der Fall, denn die wenigen Arten, der Schwarzspecht, Grauspecht, oder der recht fragliche Trauerfliegenschnäpper aus dem Kleinen Bakony, sind nicht in der Heide, sondern in den benachbarten Wäldern vorgekommen. Selbst die Heiderleche habe ich hier nur an Herbstzuge beobachtet, doch halte ich auch ihr Brüten für sehr wahrscheinlich. Goldammer, Neuntöter, Zilpzalp und Turteltaube sind in der Heide gemein.

Die Kieferbestände verbreiten sich durch das künstliche Anpflanzen immer mehr; von den Vögeln werden sie nicht bevorzugt. Die Turteltaube besucht sie noch; zur Tagesruhe auch die Waldohreule oder der Waldkauz und im Winter die Flüge der Tannenmeisen, Goldhähnchen, usw. Zur Zugzeit ruhen hier die gemischten Flüge der Finken aus, auch Rauchschwalben habe ich beobachtet, wie sie sich an einem Herbstabend hier niederliessen.

Die steinigen Platos und die, mit Buschwerk bewachsenen Berglehnen (*Cotino-Quercetum pubescentis*) bilden das Habitat des Schwarzkehlchens, der Dorn- und Sperbergrasmücke, Heiderleche, Goldammer, des Bluthänflings, Neuntöters, der Turteltaube usw.

Auf den üppigen Talwiesen kommen Wachtel, Grauammer usw. vor.

An dem Basaltgraben des Kovácsi-Berges stehen, wie oben gesagt, Lindenbäume herum. Ihre Vogelwelt gleicht ziemlich der der Buchenwälder, mit denen sie benachbart sind (Rotkehlchen, Waldlaubsänger, Halsbandfliegenschnäpper usw.) Die gemischten Wälder mit den Meisen, Kleibern etc., wie auch das dichte Gestrüpp üben natürlich einen Einfluss auf diese Stelle aus.

Die freistehenden Felsen dienen der charakteristischsten Vogelart des Keszthelyer Gebirges, den Würgfalk zur Brutstelle (Bisekü, einst Csókakü). Auch der Hausrotschwanz bevorzugt sie (Balatonederics). Die meisten Felsen sind aber durch Wälder gedeckt (Szobakü, Padkü, Logókü), und somit für xerophile Vogelarten nicht geeignet. Hier suchen Meisen nach ihrer Nahrung, oder brüten, auch in den Felsennischen, wie z. B. die Nonnenmeise am Szobakü; in einer Grotte fand ich eines Tages eine ruhende Waldohreule vor.

Den Felsen kommen vom ornithologischen Standpunkte die Steinbrüche gleich; die Vogelwelt dieser Steinbrüche ändert sich nur danach, ob sie in Betrieb sind, oder nicht. Hier findet ein anderer Charaktervogel

des Gebietes, u. zw. der Steinrötel seine Brutgelegenheit (Gyenesdiás). Die Steinbrüche werden auch vom Steinschmätzer, Hausrotschwanz, Bluthänfling, der Haubenlerche und wenn mit Gebüsch bestanden, vom Schwarzkehlchen aufgesucht. In der Bodenschicht über den Steinen bauen meistens die Bienenfresser ihre Kolonien an (Dobogó, Biked usw.). Auch in den Ockerlehmgruben begegnete ich dem Steinschmätzer. Diese Steinbrüche haben eine ziemlich ähnliche Vogelwelt, wie die karstigen Lehnen mit wenig Gebüsch. Die Lage ändert sich aber, wenn der Steinbruch ganz aufgegeben und vom Gebüsch überwuchert wird (Márványfejtó); dann kommen schon die Bewohner der Buschzone, wie die Amsel usw. an die Reihe.

Das Vogelleben der Weinberge zeigt viel Ähnlichkeit mit dem eben genannten Habitat; sie werden zur Brut von Bluthänflingen, Bachstelzen, Neuntöttern, Zwergohreulen usw. aufgesucht, am buschigen Rande von der Nachtigall. Alleinstehende Weinkeller dienen in manchen Fällen dem Steinrötel (Lesencefalu), dem Grauen Fliegenschnäpper, der Bachstelze und dem Steinschmätzer zum Brutplatz, die einzelstehenden Nussbäume dem Pirol. Zur Zeit der Weinlese werden sie von Staren heimgesucht, aber auch viele andere Arten, wie Meisen, Eichelhäher usw. naschen gerne von den Trauben. Die angepickten Beeren locken viele Wespen an, die die bevorzugteste Beute der Bienenfresser bilden; eben deshalb werden die Weinberge im September mit Vorliebe von den Bienenfressern aufgesucht.

Die Felder reichen oft bis knapp an die Wälder der Berge heran, dadurch sind auch solche Vogelarten in den Bergen zu finden, die sich sonst in der Ebene aufhalten, wie der Schwarzstirnwürger, die Wachtel, die Feldlerche und auch der Wachtelkönig. In der Zugzeit können wir auf den Stoppelfeldern grosse, gemischte Finkenflüge antreffen.

In den Dörfern brüten überall der Weisstorch, die Rauch- und Mehlschwalbe, der Stieglitz usw., oft auch der Girlitz und seit 1936 die Türken- taube; im Jahre 1949 erschien der Blutspecht, der aber jetzt schon in den Weinbergen und Obstgärten ebenfalls zuhause ist.

Die Fragen in zoogeografischer Hinsicht betrachtend, *weichen sowohl das Keszthelyer Gebirge, wie auch der Kleine Bakony von der allgemein mitteleuropäischen Vogelfauna kaum ab.* Das Problem ist aber nicht ganz so einfach, denn es kommen hier doch auch solche Vogelarten vor, die zu einer anderen Kategorie gehören.

Wie gesagt lassen sowohl floristisch, wie auch faunistisch in gewissem Masse die österreichischen Alpen ihren Einfluss fühlen. In der Vogelwelt wäre dies in erster Linie von der Heide zu erwarten, doch in der Tat kamen der Grauspecht, der Schwarzspecht, der Trauerfliegenschnäpper in dem benachbarten Rotbuchenbestand usw. vor; die ausgedehnten Buchenwälder der Berge von Keszthely zeigen weitere nähere Beziehungen zu manchen montanen Arten, wie z. B. das Brüten der Bergstelze am Kovácsi-Berg, oder auch hier und am Tátika der Zaunkönig; aber vom Waldbaumläufer könnte dies nicht mit voller Sicherheit behauptet werden (vergl. SZIJJ, 1957). Schwarzspecht, Hohлтаube, Waldschnepfe und Misteldrossel wären hier vielleicht noch als Brutarten zu erwähnen. Die ersteren kommen mehr in Buchenwäldern vor, die letzteren halten sich nicht streng an Buchen. Der typische Vogel der Buchenwälder ist der Zwergfliegenschnäpper, wel-

cher aber schon mehr ein östliches Element ist, ebenso wie der Schwarzstorch, der Halsbandfliegenschnäpper, und in den Erlenauen der Flussschwirl.

Als ostmediterrane Elemente sind zu betrachten die Vögel der, der Sonne ausgesetzten Dolomitlehnen, wie der Würgfalk, der Steinrötel, weiters der Bienenfresser, der Schwarzstirnwürger, das Schwarzkehlchen und die in den alten Nussbäumen, eher in den Gärten brütende Zwergohreule; ebenso die erst vor kurzem eingedrungenen Arten, wie die Türkentaube und der Blutspecht.

Einen westmediterranen Einfluss zeigt schon die gelegentliche Brut des Rotkopfwürgers.

Das beste Beispiel für der montanen Einfluss wäre der Dreizehenspecht, doch leider bleibt das Belegexemplar fraglich.

Dank der geografischen Lage und der abwechslungsreichen Landschaft ist die Vogelwelt der Berge von Keszthely eine reiche; es sind noch die menschlichen Einwirkungen zu erwähnen, die die Vögel ihres Habitats berauben (Waldrodungen, intensivster Bergwerkbetrieb, usw.), vielmehr ihnen Brutgelegenheiten schaffen (Steinbrüche, neuere Baumanpflanzungen usw.). Mitunter zeigt sich auch bei den Vögeln ein Konservatismus und eine Heimatstreue, wie z. B. beim Zwergfliegenschnäpper bei Vállus.

Dies bezieht sich auch auf den Zug der Vögel, d. h. auf die Durchzügler, obwohl wir betreffs des Keszthelyer Gebirges hierüber positives nur wenig sagen können. Die Massen sind da, aber woher sie gekommen, darüber gibt nur der einzige lettische Ringfund einer Waldschnepfe eine Antwort. Gewisse Arten, wie der Kreuzschnabel, lassen darauf folgern, dass die Theorie von SZIJJ (1954) richtig ist, d. h. dass es dreierlei Invasionen gibt und eine derselben aus den österreichischen Alpen kommt. Das sporadische Erscheinen der Haubenmeise zur Herbstzeit weist auch auf eine vertikale Bewegung aus den Alpen hin.

Es bleibt als letzte Frage: bildet das Keszthelyer Gebirge mit dem Kleinen Bakony eine zoogeografische Einheit, oder nicht? Wir können es mit nein beantworten. Nach Südwesten hin, bei der Ortschaft Karmacs, sind sie unmittelbar mit der Hügellandschaft von Zala verbunden. Dies gestatte uns die Gelegenheit zu benützen, der in Vergessenheit geratenen Angabe über die Zwertrappe, welche eigentlich mehr nach Westen, in der Hügellandschaft von Zala erlegt wurde, zu gedenken, wenn auch die Ortschaft mehr als 20 km. SW von Karmacs entfernt liegt.

Im Norden kann man zwischen dem Kleinen Bakony und dem südlichen, bzw. Vorbakony kaum eine Grenze ziehen: und bis zur Donau besteht zwischen den Keszthelyer und den in SW-NO-Richtung verlaufenden Bergen kein wesentlicher Unterschied.

Eine faunistische Studie deutet immer nur eine momentane Situation. Vielleicht ist dieselbe bereits bei ihrem Erscheinen überholt. Sowohl wie durch künstliche, so auch durch natürliche Einwirkungen (Arealeroberung) ändert sich eine Fauna ständig, doch einer Fauna-Entwicklung können wir positiv nur dan folgen, wenn sie von Zeit zu Zeit fixiert wird... Weitgehend können die Folgerungen sein, wenn man auch sichere Daten über diese Entwicklung besitzt.

The Bird-life of the Mts. Keszthely and Little-Bakony

(Summary)

The Hills of Keszthely are situated in the South-West corner of Lake Balaton, north from Keszthely. They consist of lime-stone and dolomit, and on the northern side of basalt. The lime-stone hills are mostly covered by oak-woods, on the rocky slopes by *Fraxinus ornus*. These hills are rich in water. Bird-life is rich too, in the forest it is similar to the one of other central-european woods, but in the open-country, incl. vine-yards some east-mediterranean species occur too, as the Saker-Falcon, Roch-Thrush, Stone-Chat, Crested Lark, etc.; in quarries the Bee-Eater.

The northern part of the hills consists of basalt with beach-forests, in which characteristic birds are the Red-breasted Flycatcher, Black-Woodpecker, Wood-Warbler, Stockdove, Collared-Flycatcher and in one locality the Black-Stork.

In the valleys along the brooklets there are alder-woods and here sporadically the River-Warbler may be found, in Winter great flocks of Siskins.

The Hills of Keszthely are separated by a valley from the Little-Bakony, built from pannonic pebbles with a growth of *Calluna* and Birch. These hills are poor in water, contrary to those of Keszthely.

This territory varies a great deal, there is one warm-pool and one pool with water of constant temperature. Thus there are found 169 bird-species, from which 102 are breeding.

Caused by the changes in the country-side, bird-life has undergone changes too, e.g. the expansion of some Balcanic bird-species, which arrived to these hills also (Collared Turtle Dove, Syrian Woodpecker).

More details see in the Hungarian and German texts.

Irodalom—Literatúra

- BANICZ, S. (1931): Madárvonulás. — Nimród, 19, p. 219.
- BARCZA, L. (1929): Hajnalmadár újabb megjelenése Csabrendeken. Neues Erscheinen von *Tichodroma muraria* in Csabrendek. — *Aquila*, 34—35, 1927—28, p. 389 & 431.
- BLUMS, P. N. (1962): Seasonal Distribution and Migration of some Species of Latvian Waders (Charadriiformes) according to Ringing Records. — *Migr. Vod. Prib. Ptíc Latv. SSR. Orn. Issled.*, 3, p. 57—70.
- BONTZ, J. (1886): Keszthely város monográfiája. — Keszthely, 494 pp.
- BOROS, Á.—VAJDA, L. (1963): A Bakony dolomitjának moha-földrajza. — *Veszpr. Megy. Múz. Közl.*, 1, p. 281—286.
- BOROS, Á.—VAJDA, L. (1967): A Bakony bazalthegeinek moha-földrajza. — *Veszpr. Megy. Múz. Közl.*, 4, p. 331—339.
- CHERNEL, I. (1894): A vörös fejű gébics... Der Rotkopfwürger... — *Aquila*, 1, p. 162—164.
- CHERNEL, I. (1917): A hajnalmadár (*Tichodroma muraria* L.) Zala megyében. Der Mauerläufer (*Tichodroma muraria* L.) im Komitate Zala. — *Aquila*, 23, 1916, p. 349 & 549.
- CHERNEL, I. (1921): Adatok a Balaton és a Velencei-tó madárfaunájához. Beiträge zur Vogelfauna des Balaton- und Velenceer-See. — *Aquila*, 27, 1920, p. 244—245 & 264—266.
- CHERNEL, I. (1921): Hegyi billegető (*Motacilla boarula* L.) az etetőn. Gebirgsstelzen (*Motacilla boarula* L.) am Futterplatz. — *Aquila*, 27, 1920, p. 263 & 281.
- CSETE, A. (1936): Kacsák a Hévízi-tavon. — Nimród, 24, p. 347.
- CSÖRGEY, T. (1904): Madártani töredékek Petényi J. Salamon irataiból. — Budapest, 399 pp.
- DARNAY—DORNYAY, B. (1927): Bakony. Útikalauz. — Budapest, 424 pp.
- DARNAY—DORNYAY, B. (1934): Balaton és környéke. Útikalauz. — Budapest, 426 pp.
- DARNAY—DORNYAY, B. (1939): Hivatalos verébirtás a 18—19. században. — *Term. tud. Közl. Pótf.*, 71, p. 128—131.
- DARNAY—DORNYAY, B. (1965): A Balatonfelvidék útikalauza. — Budapest, 269 pp.
- DARNAY—DORNYAY, B.—JÁNOSSY, D. (1961): Die subfossile Fauna der Sikaliktya-Höhle (Keszthely-Gebirge). — *Vert. Hung.*, 3, p. 119—122.
- DARNAY, K. (1918): Jelentés az idej madárvonulásáról. — Nimród, 6, p. 124.

- EGERVÁRY, GY. (1893): Az erdei szalonkák vonulásáról. — Vadász-Lap, 14, p. 182.
- EGERVÁRY, GY. (1894): Az erdei szalonkák vonulásáról. — Vadász-Lap, 15, p. 171.
- FÁBA, L. (1964): Ornithological data from the diary of an old taxidermist, the late Rezső Fába. Madártani adatok egy régi preparálási naplóból. — Aquila, 69—70, 1962—63, p. 272.
- FEKETE, G. (1964): A Bakony növénytakarója. A Bakony term. tud. kut. eredm. I. — Veszprém, 55 pp.
- FORINTOS, K. (1929): A lilik a Dunántúlon. Die Blässgans im Gebiet jenseits der Donau. — Aquila, 34—35, 1927—28, p. 383 & 425.
- FRIVALDSZKY, J. (1865): Jellemző adatok Magyarország faunájához. — M. T. A. Évk., 11, 274 pp.
- GAÁL, G. (1896): A madárvonulás Magyarországon az 1895. év tavaszán. Der Vogelzug in Ungarn während des Frühjahres 1895. — Aquila, 3, p. 7—136.
- GAÁL, G. (1900): Adalékok a madárvonulás kutatásához a füsti fecske 1898. évi magyarországi nagy tavaszi megfigyelése alapján. Beiträge zur Erforschung des Vogelzuges auf Grund der grossen Frühjahrs-Beobachtung der Rauchschnalbe in Ungarn im Jahre 1898. — Aquila, 7, p. 8—379.
- GRESCHIK, J. (1928): A kislégykapóról... The Red-Breasted Flycatcher... — Kócsag, 1, p. 16—23.
- GRESCHIK, J. (1934): Branta leucopsis (Bechst.) Zala megyében. Branta leucopsis (Bechst.) im Komitate Zala. — Kócsag, 7, p. 73 & 79.
- GYÖRY, J. (1964): Data on the nesting oecology of the Chiffchaff. Adatok a csilp-csap füzike fészkelési ökológiájához. — Aquila, 69—70, 1962—63, p. 270.
- HÁM, F. (1886): Az erdei szalonkáról. — Vadász-Lap, 7, p. 158.
- HOFFMANN, S. (1950): Az erdei szalonka fiahordása. Woodcock carrying its chicken. — Aquila, 51—54, 1944—47, p. 175 & 198—199.
- HOFFMANN, S. (1954): A mogyorósszajkó és a búbos cinege Keszthely vidékén. Nucifraga caryocatactes L. — Nutcracker — and Parus cristatus — Crested Titmouse — near Keszthely. — Aquila, 55—58, 1948—51, p. 261 & 306.
- HOMEYER, A. (1893): Nach Ungarn und Siebenbürgen. IV. — Orn. Monschr., 18, p. 13—31.
- HOMONNAY, N. (1939): A búbosbanka, Upupa epops L. fészkelési viszonyai a Balaton-mellékén. Die Nistverhältnisse des Wiedehopfes Upupa epops L. in der Umgebung des Balaton-Sees. — Kócsag, 9—11, 1936—38, p. 72—79.
- HOMONNAY, N. (1940): A Balaton és környékének madarai. Die Vögel des Balaton und seiner Umgebung. — M. Biol. Kut. Munk., 12, p. 245—276.
- HOMONNAY, N. (1941): A fehér gólya fészkelési viszonyai és ökológiai sajátosságai a Balaton vidékén. Nistgewohnheiten und ökologische Eigenheiten des weissen Storches in der Umgebung des Balaton-Sees. — M. Biol. Kut. Munk., 13, p. 74—101.

- HOMONNAY, N. (1943): Beiträge zur Kenntnis der Nistplätze und Verbreitung des schwarzen Storches (*Ciconia nigra* L.) in Ungarn. — *Fragm. Faun. Hung.*, 6, p. 9—19.
- INKEY, I. (1883): Az idej szalonka-idény. — *Vadász- és Versenylap*, 27, p. 137.
- JILLY, A. (1919): Madárvonulás. — *Vadászlap*, 40, p. 120.
- KALMÁR, Z. (1933): *Bombycilla garrulus* adatok 1932—33 teléről. *Bombycilla garrulus* im Winter 1932—33. — *Kócsag*, 6, p. 46—51.
- KELETI, F. (1903): Fekete ibisz a Zala folyó és Hévíz völgyében. — *Természet*, 6 (22), p. 6—7.
- KELLER, O. (1921): A fehér gólya fészektelepe fákon. — *Természet*, 17, p. 44—45.
- KELLER, O. (1922): Énekes hattyúk a Balatonon. — *Term. tud. Közl.*, 54, p. 34—36.
- KELLER, O. (1923): Őszi madártani megfigyelések Keszthely környékén. — *Természet*, 19, p. 8—10.
- KELLER, O. (1931): A kerecsensólyom. — *Term. tud. Közl.*, 63, p. 298—299.
- KELLER, O. (1934): Ritkább és érdekesebb madarak Keszthelyen és környékén. — *Keszthely*, 33 pp.
- KELLER, O. (1935): Apácalúd Keszthely vidékén. — *Term. tud. Közl.*, 67, p. 84—85.
- KELLER, O. (1937): Kígyászölyv a Balaton környékén. — *Term. Tud. Közl. Pótf.*, 69, p. 38—40.
- KELLER, O. (1949): Érdekességek és változások Keszthely és környékének madárfaunájában. — *Term. Techn.*, 108, p. 496—497.
- KEVE (KLEINER), A. (1938): Die Bedeutung der Biotope in der Leitlinie des Vogelzuges . . . — *Festschr. E. Strand*, 4, p. 634—642.
- KEVE, A. (1955): A kislégykapó a Keszthelyi-hegységben. Red-Breasted Flycatcher in the hills near Keszthely. — *Aquila*, 59—62, 1952—55, p. 394 & 447—448.
- KEVE, A. (1956): A balkáni fakopáncs terjeszkedése. The Areal Expansion of the Syrian Woodpecker. — *Állatt. Közl.*, 49, p. 89—91.
- KEVE, A. (1957): A fenyőszajkó mozgalmái Magyarországon az 1952/53 — 1954/55-ös telek idején. Movements of the Nutcracker . . . — *Aquila*, 63—64, 1956—57, p. 296—298 & 349—350.
- KEVE, A. (1959): Különösebb vendégek a Balaton mellett az 1956—57. esztendőkbén. Strange Guests at Lake Balaton in the Years 1956—57. — *Aquila*, 65, 1958, p. 282 & 344.
- KEVE, A. (1959): A kormoslégykapó Uzsán. The Pied Flycatcher in Uzsá. — *Aquila*, 65, 1958, 297 & 353.
- KEVE, A. (1960): Blutspecht (*Dendrocopos syriacus* Hemp. et Ehr.) in Ungarn. — *Vert. Hung.*, 2, p. 243—260.
- KEVE, A. (1962): A balkáni gerle Magyarországon. The Collared Turtle-Dove in Hungary. — *Aquila*, 67—68, 1960—61, p. 71—78.
- KEVE, A.—PÁTKAY, I.—UDVARDY, M.—VERTSE, A. (1947): Bericht der ornithologischen Balatonforschung in den Jahren 1942 und 1943. — *Arch. Biol. Hung.*, Ser. II, Vol. 17, p. 51—60.

- KISRÓMAY, A. (1929): Madárvonulási hírek. — Nimród, 17, p. 193—194.
- KISRÓMAY, A. (1936): Madárvonulási hírek. — Nimród, 24, p. 124—125.
- KISRÓMAY, A. (1940): Gyűrűs szalonkát lóttek. — Vadászat-Halászat, 8, p. 649.
- LOKSA, I. (1961): A Kovácsi-hegy ízeltlábúiról. Die Arthropoden des Kovácsi-Berges. — Állatt. Közl., 48, p. 65—80.
- LOVASSY, S. (1897): Vögel (Aves). — Ergebn. Wiss. Erforsch. Balatons, Bd. II, Teil 1, Sect. XIV, 23 pp.
- LOVASSY, S. (1903, 1904): Gém-fajaink előfordulása a Balatonnál. — Természet, 7, p. 85—90 & 97—104.
- LOVASSY, S. (1911): A szibériai magtörő ez évi magyarországi megjelenése. — Term. tud. Közl., 43, p. 891—892.
- LOVASSY, S. (1913): Adatok a Balatonvidék madaréletének ismeretéhez. — Term. tud. Közl., 45, p. 645—648.
- LOVASSY, S. (1929): Kakukkfű a fészekodúban. Junger Kuckuck in der Nisthöhle. — Aquila, 34—35, 1927—28, p. 400 & 441—442.
- LOVASSY, S. (1938): A török gerle rejtélyes megjelenése és gyors terjeszkedése Magyarországon. — Term. tud. Közl., 70, p. 227—229.
- MAGYAR, J. (1933): Csonttollú madarak. — Nimród, 21, p. 14.
- MAGYAR, J. (1954): A fekete gólya fészkelése a Balaton vidékén. *Ciconia nigra* L. — Blackstork — nesting near Lake Balaton. — Aquila, 55—58, 1948—51, p. 236 & 279.
- MARIÁN, M. (1962): Der Weiss-Storch in Ungarn in den Jahren 1956—1958. — Móra F. Múz. Évk., 1960—62, p. 231—269.
- PÁTKAI, I. (1954): Hajnalmadár újabb előfordulásai. Latest occurrence of *Trichodroma m. muraria* L. — Wallcreeper — Aquila, 55—58, 1948—51, p. 250 & 294.
- PÁTKAI, I. (1955): A Magyar Madártani Intézet 1951—53. évi madárjelölései XVII. jelentés. XVIIth Report on Bird-Banding in Hungary. — Aquila, 59—62, 1952—55, p. 253—273.
- PÁTKAI, I. (1947) vide KEVE.
- PETÉNYI, J. S.—CSÖRGEY, T. (1904): Madártani töredékek... — Budapest, 399 pp.
- PETÉNYI, J. S.—CSÖRGEY, T. (1905): Ornithologische Fragmente... — Gera-Untermhaus, 400 pp.
- PETHŐ, A. (1933): Fára szálló haris. — Nimród, 21, p. 561.
- PINTÉR, I. (1957): Adatok Keszthely környékének Mollusca-faunájához. Beiträge zur Molluskenfauna der Umgebung von Keszthely. — Állatt. Közl., 46, p. 99—114.
- PINTÉR, I. (1958): A Kovácsi-hegy. — Term. tud. Közl., 89, p. 531—533.
- PINTÉR, I. (1962): A Kovácsi-hegy csigáiról. Die Schnecken des Kovácsi-Berges. — Állatt. Közl., 49, p. 81—90.
- POLGÁR, J. (1922): Fiatal erdei szalonka. — Nimród, 43, p. 155.
- PUNGUR, GY. (1904): A füstifecske őszi vonulása 1898-ban Magyarországon. Der Herbstzug der Rauchschwalbe 1898 in Ungarn. — Aquila, 11, p. 1—249.
- RAJNISS, L. (1960): Madárbeszolgáltatás a XVIII. században. — Aquila, 65, 1959, p. 301—302.

- SÁRKÁNY, J. F. (1882): Az erdei szalonkák. — Vadász-Lap, 3, p. 110.
- SÁRKÁNY, J. F. (1882): Folyó vadászatok. — Vadász-Lap, 3, p. 327—329.
- SÁRKÁNY, J. F. (1885): Folyó vadászatok. — Vadász-Lap, 6, p. 335—336.
- SÁRKÁNY, J. F. (1888): Vadtenyésztésünk és vadászatok. — Vadász-Lap, 9, p. 325—326.
- SCHENK (VÖNÖCZKY), J. (1901): A madárvonulás Magyarországon az 1899. év tavaszán. Der Vogelzug in Ungarn im Frühjahre 1899. — Aquila, 8, p. 50—122.
- SCHENK (VÖNÖCZKY), J. (1917): A madárvonulás Magyarországon az 1915. és 1916. év tavaszán. Der Vogelzug in Ungarn in den Frühjahren 1915 und 1916. — Aquila, 23, 1916, p. 13—48 & 438—444.
- SCHENK (VÖNÖCZKY), J. (1918): Madárvonulási adatok Magyarországból. Vogelzugsdaten aus Ungarn. — Aquila, 24, 1917, p. 241—261.
- SCHENK (VÖNÖCZKY), J. (1917): Aves. In Fauna R. Hungariae. — Budapest, 114 pp.
- SCHENK (VÖNÖCZKY), J. (1944): Az erdei szalonka fészkelő területei a történelmi Magyarországon. Die Nistareale von *Scolopax rusticola* L. im historischen Ungarn. — Aquila, 50, 1943, p. 310—316.
- SCHWEND, E. (1936): Szalonka hírek. — Nimród, 24, p. 188.
- SCHWEND, R. (1937): Erdei szalonka. — Nimród, 25, p. 144.
- SZIDNAY, A. (1884): Az első szalonkák. — Vadász-Lap, 5, p. 116.
- SZIDNAY, A. (1884): Erdei szalonkák. — Vadász-Lap, 5, p. 360.
- SZIDNAY, A. (1885): Itt vannak ők! — Vadász-Lap, 6, p. 107.
- SZIDNAY, A. (1886): A hosszúcsőrűek. — Vadász-Lap, 7, p. 141.
- SZIDNAY, A. (1887): Az idei szalonka-húzásról. — Vadász-Lap, 8, p. 115.
- SZIDNAY, A. (1903): A madarak vonulásával... — Vadászat és Állatvilág, 3, p. 204.
- SZIDNAY, A. (1916): A szalonka-adatokhoz. — Nimród, 4, p. 162.
- SZIJJ, J. (1954): Az 1947—51. évek keresztcsőr-adatai és a külföldi irodalom. Five years observation on Crossbill in Hungary. — Aquila, 55—58, 1948—51, p. 115—120.
- SZIJJ, L. (1957): Ökológiai és állatföldrajzi tanulmányok a Kárpát-medence fakuszféléin. Ecological and geographical studies on the Tree-Creepers of the Basin of the Carpathians. — Aquila, 53—64, 1956—57, p. 119—155.
- TAPFER, D. (1966): A Keleti-Bakony madárvilága. Die Vogelwelt aus dem Ost-Bakony Gebirge. A Bakony term. tud. kut. eredm. III. — Veszprém, 80 pp.
- UHEREK, L. (1919): — Madárvonulás. — Vadász-Lap, 40, p. 107.
- VEZÉNYI, Á. (1902): A madárvonulás Magyarországon az 1900. év tavaszán. Der Vogelzug in Ungarn in Frühling 1900. — Aquila, 9, p. 81—155.
- WARGA, K. (1923): Madárvonulási adatok Magyarországból. Vogelzugsdaten aus Ungarn... — Aquila, 29, 1922, p. 91—131.
- WARGA, K. (1926): Madárvonulási adatok Magyarországból. Vogelzugsdaten aus Ungarn. — Aquila, 22—23, 1925—26, p. 66—127.
- WARGA, K. (1929): Madárvonulási adatok Magyarországból. Vogelzugsdaten aus Ungarn. — Aquila, 24—25, 1927—26, p. 257—305.

- WARGA, K. (1939): A *Bombycilla g. garrulus* 1931/32. és 1932/33. évi inváziója... Die *Bombycilla g. garrulus*-Invasion in den Jahren 1931/32 und 1932/33... — *Aquila*, 42—45, 1935—38, p. 410—528.
- ZICHY, GY. (1918): Vadászati tudósítás. — *Nimród*, 6, p. 142.
- ZICHY, GY. (1919): Vadászati tudósítás. — *Nimród*, 7, p. 102.
- — (1890): Megjöttek az erdei szalonkák. — *Vadász-Lap*, 11, p. 117.
- — (1904): Szalonkavadászat. — *Vadászat és Állatvilág*, 4, p. 112.

TÁRGYMUTATÓ — SACHREGISTER

- Accipiter gentilis* 30
Accipiter nisus 30
Acrocephalus arundinaceus 18, 64
Acrocephalus palustris 64
Acrocephalus schoenobaenus 64
Actitis hypoleucos 38
Aegithalos caudatus 12, 19, 22, 58, 87
Alauda arvensis 16, 49, 89
Alcedo atthis 18, 43
Anas platyrhynchos 18, 29, 36, 64
Anser albifrons 28
Anser fabalis 28, 29
Anthus campestris 70, 71
Anthus pratensis 70
Anthus spinoletta 72
Anthus trivialis 13, 19, 71, 72, 88
Apus apus 43
Aquila chrysaetos 31
Aquila heliaca 31
Aquila pomarina 31
Ardea cinerea 25
Ardea purpurea 25
Ardeidae 19
Asio otus 14, 42, 88
Athene noctua 42
Bombycilla garrulus 73
Branta leucopsis 29
Bubo bubo 42
Buteo buteo 12, 30, 31
Buteo lagopus 31
Camprimulgus europaeus 42
Carduelis cannabina 15, 16, 48, 49, 76, 78, 88, 89
Carduelis carduelis 17, 48, 78, 89
Carduelis spinus 13, 78, 88, 91
Certhia brachydactyla 19, 58
Certhia familiaris 58, 82, 89
Chlidonias niger 40
Chloris chloris 19, 76, 77, 78
Ciconia ciconia 16, 23, 24, 26, 27, 89
Ciconia nigra 18, 28, 64, 82, 90, 91
Cinclus cinclus 19
Circaetus gallicus 12, 32, 87
Circus aeruginosus 32
Circus cyaneus 31
Circus pygargus 31, 32, 57
Coccothraustes coccothraustes 12, 19, 77, 87
Coloeus monedula 53
Columba oenas 12, 40, 82, 87, 89, 91
Columba palumbus 40
Coracias garrulus 12, 44, 87
Corvus cornix 21, 33, 52, 53
Corvus corone 52
Corvus frugilegus 21, 52, 53
Coturnix coturnix 14, 16, 34, 88, 89
Crex crex 36, 89
Cuculus canorus 41, 42, 60
Cygnus cygnus 28
Delichon urbica 16, 24, 50, 89
Dendrocopos maior 12, 19, 21, 24, 46, 87
Dendrocopos maior x *D. syriacus* 24, 46
Dendrocopos medius 12, 46, 47, 87
Dendrocopos minor 12, 47, 87
Dendrocopos syriacus 16, 24, 46, 82, 89, 90, 91
Dryocopus martius 12, 35, 45, 46, 82, 87, 88, 89, 91
Egretta alba 25
Egretta garzetta 26
Emberiza calandra 14, 80, 81, 88
Emberiza cia 80
Emberiza citrinella 14, 19, 41, 66, 80, 88
Emberiza hortulana 80
Emberiza schoeniclus 81
Erithacus rubecula 19, 63, 88
Falco cherrug 7, 14, 30, 32, 33, 51, 86, 88, 90, 91
Falco columbarius 33
Falco peregrinus 33
Falco subbuteo 33
Falco tinnunculus 15, 33, 34
Fringilla coelebs 12, 16, 19, 21, 79, 80, 87
Fringilla montifringilla 76, 80
Fringillidae 13, 14, 16, 30, 76, 78, 88, 89
Fulica atra 18, 37, 64
Galerida cristata 15, 48, 49, 89, 91
Gallinago gallinago 38
Gallinago media 38
Gallinula chloropus 18, 37
Garrulus glandarius 16, 19, 30, 55, 87, 89
Hieraaetus pennatus 31
Hippolais icterina 64, 65
Hirundo rustica 16, 17, 24, 30, 50, 88, 89
Jynx torquilla 45
Lanius collurio 14, 66, 74, 87, 88, 89
Lanius excubitor 74
Lanius minor 16, 74, 82, 89, 90

Lanius senator 74, 82, 90
Larus canus 39
Larus minutus 40
Larus ridibundus 16, 39
Locustella fluviatilis 13, 54, 63, 64, 82, 88, 90, 91
Locustella naevia 63
Loxia curvirostra 79, 90
Lullula arborea 13, 14, 16, 48, 66, 69, 88
Luscinia megarhyncha 23, 63, 88, 89
Luscinia svecica 63
Merops apiaster 15, 16, 43, 44, 49, 82, 89, 90, 91
Milvus migrans 30
Monticola saxatilis 15, 16, 22, 23, 41, 49, 60, 61, 73, 82, 89, 90, 91
Motacilla alba 16, 72, 89
Motacilla cinerea 19, 72, 82, 89
Motacilla flava 72
Muscicapa albicollis 12, 69, 82, 87, 88, 90, 91
Muscicapa hypoleuca 68, 82, 88, 89
Muscicapa parva 7, 12, 35, 69, 70, 77, 82, 86, 87, 89, 90, 91
Muscicapa striata 16, 41, 67, 68, 89
Nucifraga caryocatactes 54
Nucifraga caryocatactes macrorhynchos 54
Numenius arquatus 22, 38, 57
Nycticorax nycticorax 26
Oenanthe oenanthe 15, 16, 49, 61, 62, 89
Oriolus oriolus 16, 30, 52, 87, 89
Otis tetrax 37, 90
Otus scops 42, 82, 89, 90
Paridae 14, 16, 67, 88, 89
Parus ater 13, 56, 57, 88
Parus caeruleus 12, 56, 87
Parus cristatus 57, 82
Parus maior 12, 19, 21, 23, 56, 87
Parus palustris 12, 23, 57, 58, 87, 88
Passer domesticus 16, 21, 76
Passer montanus 16, 21, 23, 48, 56, 76
Perdix perdix 34
Pernis apivorus 12, 29, 30, 68, 87
Phasianus colchicus 35, 36
Phoenicurus ochruros 15, 16, 62, 63, 88, 89
Phoenicurus phoenicurus 62
Phylloscopus collybita 19, 66, 67, 88
Phylloscopus sibilatrix 67, 87, 88, 91
Phylloscopus trochilus 66
Pica pica 21, 33, 53, 54
Picidae 85
Picoides tridactylus 47, 48, 82, 90
Picus canus 21, 45, 82, 88, 89
Picus viridis 12, 45, 87
Plegadis falcinellus 28
Podiceps cristatus 25
Podiceps nigricollis 25
Podiceps ruficollis 25
Porzana porzana 18, 36
Prunella modularis 70
Pyrrhula pyrrhula 79
Rallus aquaticus 36
Regulus ignicapillus 67
Regulus regulus 13, 67, 88
Riparia riparia 52, 71
Saxicola rubetra 62
Sexicola torquata 14, 16, 49, 62, 75, 82, 88, 89, 90, 91
Scolopax rusticola 38, 39, 82, 87, 89, 90
Serinus serinus 78, 79, 89
Sitta europaea 12, 19, 58, 87, 88
Sterna hirundo 40
Streptopelia decaocto 17, 24, 41, 82, 89, 90, 91
Streptopelia turtur 13, 14, 19, 40, 41, 66, 85, 88
Strigidae 13, 15
Strix aluco 14, 42, 88
Sturnus vulgaris 12, 16, 39, 52, 74, 75, 76, 87, 89
Sylvia atricapilla 21, 23, 65
Sylvia borin 65
Sylvia communis 14, 65, 88
Sylvia curruca 65
Sylvia nisoria 14, 23, 41, 65, 88
Sylvidae 13, 16, 66, 87
Tichodroma muraria 58, 59
Tringa ochropus 38
Tringa totanus 38
Troglodytes troglodytes 59, 89
Turdus iliacus 60
Turdus merula 15, 19, 60, 87, 89
Turdus philomelos 60, 87
Turdus pilaris 59, 60
Turdus sp. 16
Turdus torquatus 60
Turdus viscivorus 21, 59, 82, 89
Tyto alba 42
Upupa epops 44, 87
Vanellus vanellus 22, 37, 57

TARTALOMJEGYZÉK — INHALTSVERZEICHNIS

Bevezetés	5
A Keszthelyi-hegység madártani kutatásának a története	7
A kutatási terület leírása	9
A kutatási terület élőhelyei	12
A kutatási terület vizei	18
A Keszthelyi-hegység és a Kisbakony madárvilágának a kialakulása	21
Rendszertani rész	25
Összefoglalás	82
Das Vogelleben das Keszthelyer Gebirges und des Kleinen Bakony (Zusammenfassung)	84
The Bird-life of the Mts. Keszthely and Little-Bakony (Summary)	91
Irodalom — Literatur	92
Tárgymutató — Sachregister	98

A Bakony természettudományi kutatásának eredményei
sorozat megjelent füzetei:

I. Dr. Fekete Gábor: A Bakony növénytakarója
(A Bakony cönológiai-növényföldrajzi képe), 1964	7,— Ft
II. Papp József: A Bakony növénytani bibliográfiája, 1965	12,— Ft
III. Dr. Tapfer Dezső: A Keleti-Bakony madárvilága, 1966	6,— Ft
IV. Dr. Bendefy László: A Bakony-hegység geokinetikai viszonyainak
földkéregszerkezeti vonatkozásai, 1967	14,— Ft
V. M. Buczko Emmi: Geomorfológiai kutatás és térképezés
Balatonfüred környékén, 1968	8,— Ft

In der Serie

Resultationes investigationum rerum naturalium Montium Bakony
erschienen:

- I. **Dr. G. Fekete:** Die Pflanzendecke des Bakony-Gebirges (Das zöologisch-pflanzengeographische Bild des Bakony-Gebirges), 1964
- II. **J. Papp:** Botanische Bibliographie des Bakony-Gebirges, 1965
- III. **Dr. D. Tapfer:** Die Vogelwelt aus dem Ost-Bakony Gebirge, 1966
- IV. **Dr. L. Bendefy:** Die Rolle der Geokinetik bei der Erforschung
der Erdkrustenstruktur im Bakony-Gebirge, 1967
- V. **M. E. Buczko:** Geomorphologische Erforschung und Kartierung
in der Umgebung von Balatonfüred, 1968

A fenti kiadványok a Veszprém megyei múzeumokban (Keszthely, Pápa, Sümeg, Tihany, Veszprém és Zirc) vásárolhatók.

A Bakony természettudományi kutatásának eredményei
sorozat készülő füzetek:

- Dr. Keve András—Sági Károly Jenő:** Keszthely és környékének madárvilága
- Papp József:** A Bakony állattani bibliográfiája
- Tóth László:** A Bakony-hegység futóbogár-alkatú faunájának alapvetése
(Coleoptera: Cicindelidae et Carabidae)
- Bubics István:** A Balatonfelvidék paleozoós képződményeinek kőzettani-öslénytani
leírása és földkéregszerkezeti viszonyai
- Dr. Bayer Lászlóné—Dr. Kaplay Imréné:** A Bakony földtani-öslénytani bibliográfiája
- Dr. Horváth Lajos:** A Tapolcai-medence bazalthegyeinek összehasonlító
madártani vizsgálata
- Dr. Borbély Andor:** A Bakony természet-földrajzi bibliográfiája
- Dr. Steinmann Henrik:** A Bakony-hegység szitakötő faunájának alapvetése
(Insecta, Odonata)
- Dr. Kol Erzsébet:** Az Északi-Bakony alga-vegetációja
- Dr. Papp Jenő:** A Bakony-hegység méhalkatú faunájának alapvetése
(Hymenoptera, Apoidea)

In der Serie
Resultationes investigationum rerum naturalium Montium Bakony
vorbereitet:

- Dr. A. Keve—K. J. Sági:** Das Vogelleben von Keszthely und Umgebung
- J. Papp:** Zoologische Bibliographie des Bakony-Gebirges
- L. Tóth:** Grundlegung der Laufkäfer-Fauna des Bakony-Gebirges
(Coleoptera: Cicindelidae et Carabidae)
- I. Bubics:** Petrographisch-paleontologische Beschreibung der paleozoologischen Formationen und erdkrustenstrukturelle Verhältnisse des Balaton-Oberlandes
- Dr. Bayer Lászlóné—dr. Kaplay Imréné:** Geologisch-paleontologische Bibliographie des Bakony-Gebirges
- Dr. L. Horváth:** Vergleichende ornitologische Untersuchungen über den Basalt-Bergen des Tapolcaer-Beckens
- Dr. A. Borbély:** Physico-geographische Bibliographie des Bakony-Gebirges
- Dr. H. Steinmann:** Grundlegung der Libellen-Fauna des Bakony-Gebirges
(Insecta, Odonata)
- Dr. E. Kol:** Die Algen-Vegetation des Nord-Bakony Gebirges
- Dr. J. Papp:** Grundlegung der Apoiden-Fauna von Bakony-Gebirges

A kézirat nyomdába érkezett 1969. október, megjelent 1970. május
Engedély száma: 25918/1968
Készült 1000 példányban, 6½ ív (B/5) terjedelemben.
Felelős vezető: Ligeti Miklós 7477-70. Fővárosi Ny. 5. telep.

